

హరికథా పితామహుడు

అదిభట్ల నారాయణ దాసుగారి బహుముఖ ప్రతిభ

(అదిభట్ల నారాయణదాసు గారి 150వ జయంతి సందర్భాన ప్రచురించిన లఘుగ్రంథం)



రచన: ఆచార్య హెచ్.ఎస్. బ్రహ్మానంద

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ సాంస్కృతిక శాఖ ప్రచురణ



G1

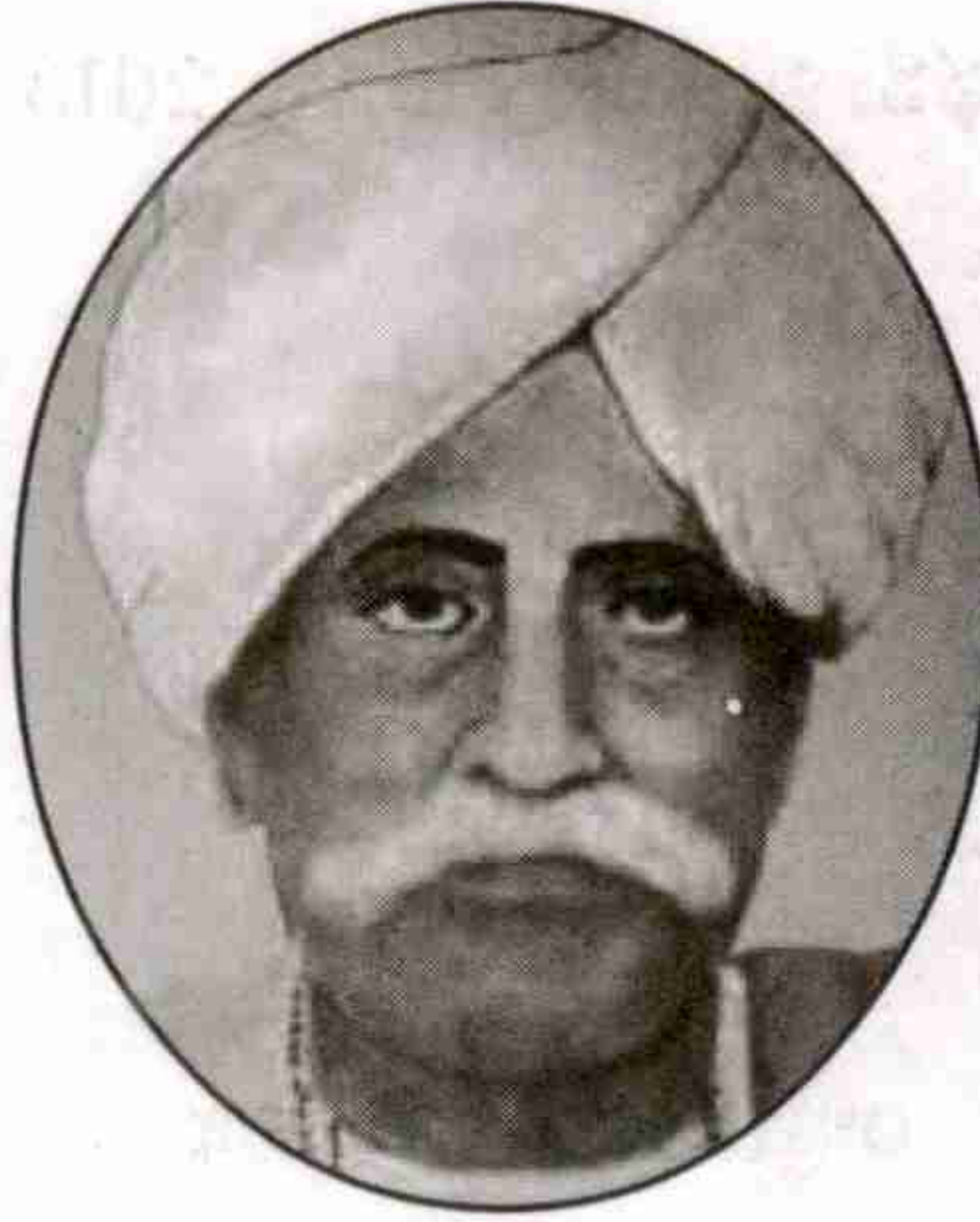


**పారికథాపితామహుడు  
ఆదిభట్ట నారాయణ దాసుగారి  
బహుముఖ ప్రతిభ**

H! 8-3

W! 5-2

(ఆదిభట్ట నారాయణదాసుగారి 150వ జయంతి  
నందర్శన ప్రచురించిన లఘుగ్రంథం)



రచన

**ఆచార్య హెచ్.ఎస్. బ్రహ్మానంద**

(Emeritus Fellow, UGC)

శ్రీకృష్ణదేవరాయ విశ్వవిద్యాలయం

అనంతపురం



**సాంస్కృతిక శాఖ**

**ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం**

రవీంద్రభారతి ప్రాంగణం

హైదరాబాద్ - 500 004



00M9108M

గ్రామీణ

సా.సా.

ఆదిభట్ట నారాయణ దాసుగారి బహుముఖ ప్రతిభ

హెచ్.ఎస్. బ్రహ్మానంద

ప్రథమ ముద్రణ : ఆగష్టు 2013

© : Reserved

ప్రతులకు

సంచాలకులు

రాష్ట్ర సాంస్కృతిక శాఖ

ఆం.ప్ర. ప్రభుత్వం

రవీంద్రభారతి ప్రాంగణం

హైదరాబాద్ - 500 004

ముద్రణ

శ్రీఉదయ్ ప్రింటర్స్

నారాయణగూడ, హైదరాబాద్.

ఫోన్: 040 - 64511385



## విషయసూచిక

పీఠిక	4
సకల కళాప్రపూర్ణుడు	5
ధన్యవాదాలు	6
ముందుమాట	7
ప్రశంసలు	9
1. జీవితం - వ్యక్తిత్వం	11
2. తెలుగు హరికథకు దాసుగారి ఒరవడి	21
3. దాసుగారి సంస్కృత రచనలు	33
4. దాసుగారి నాటు తెలుగు రచనలు - భాషాభిమానం	40
5. దాసుగారి అనువాద రచనలు	47
6. దాసుగారి చమత్కారాలు	50
7. దాసుగారి సంగీతప్రజ్ఞ	56
8. దాసుగారి 'శిష్యవాత్సల్యం'	64
9. తెలుగు జాతి గర్వించదగ్గ మహోవ్యక్తి	67
10. అనుబంధం - 1	69
(దాసుగారి జీవితంలో ప్రధాన ఘట్టాలు)	
11. అనుబంధం - 2	74
(దాసుగారి గ్రంథాల పట్టిక)	
12. సంప్రదించిన రచనలు	77





## పీఠిక

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ రాష్ట్ర సాంస్కృతిక శాఖ ఆధ్వర్యంలో గత సంవత్సరం గురజాడ అప్పారావు గారి 150వ జయంతిని పురస్కరించుకొని జరిపిన ఉత్సవాలు సాహితీ కళా ప్రేయులలో మంచి స్పందనను కలిగించాయి. ఆ ప్రేరణతో ఈ సంవత్సరం గిడుగు, గురజాడల సహాధ్యాయుడు, హరికథా పితామహుడు, బహుముఖ పాండితీ విలాస ప్రతిభామూర్తి ఆదిభట్ట నారాయణ దాసు గారి 150వ సంవత్సర ఉత్సవాలను జరపాలని నిర్ణయించడం జరిగింది.

ఈ సందర్భంలో దాసుగారిని గురించి కొత్త కోణంలో తెలుగువారికి వారి ప్రతిభా పాండిత్యాలను పరిచయం చేయాలని, వారు ఆశించిన భాషా సాహిత్య పురోగతిని, సంస్కృతీ వికాసాన్ని, హరికథలోని తెలుగుదనాన్ని, ధార్మిక ప్రబోధాన్ని పదిమందికీ తెలిపి యువతీ యువకుల్లో తెలుగు సంస్కృతి పట్ల ఆదరాభిమానాలు పెంచాలన్న సంకల్పంతో అడగగానే వెనువెంటనే స్పందించి దాసుగారి బహుముఖ ప్రతిభను ఎంతో చక్కని గ్రంథంగా అందించినవారు ఆచార్య హెచ్.ఎస్. బ్రహ్మానందగారు. వీరు కూడా హరికథా భాగవత కుటుంబానికి చెందిన కథకులు కావటం విశేషం. వృత్తిరీత్యా శ్రీకృష్ణ దేవరాయ విశ్వవిద్యాలయంలో, తెలుగు భాషా సాహిత్యాలు బోధించి ఎంతోమందికి విద్యాదానం చేసిన వీరు గొప్ప పరిశోధకులు, వ్యాసరచయిత, మంచి వ్యాఖ్యాత, ఉత్తమ ఉపన్యాసకులు. ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం చేత ఉత్తమ ఉపాధ్యాయ పురస్కృతిని పొందినవారు. ఎన్నో సన్మానాలు పొందిన పండితులు.

వీరికి ఆరాధ్యదైవ సదృశులు ఆదిభట్ట నారాయణ దాసుగారు. హరికథా విద్వాంసులే కాకుండా ఆచార్యులైన బ్రహ్మానంద గారు దాసుగారి 'ప్రతిభా' దర్శనం చేయించటంలో అపూర్వమైన కోణాలను ఈ గ్రంథంలో పరిచయం చేశారు.

వీరికి మా సాంస్కృతిక శాఖ పక్షాన హృదయపూర్వకమైన అభినందనాలు తెలుపుతున్నాను. అలాగే పుస్తక ప్రచురణలో సహకరించిన చీకోలు సుందరయ్య తదితర రంజని మిత్రులకు కూడా అభినందనలు.

ఆధునిక భారతీయ సాహిత్య నిర్మాతలుగా గుర్తించదగిన మహనీయులు రవీంద్రుడు, సుబ్రహ్మణ్య భారతి ఎలాంటివారో ఆ స్థాయికి చెందిన 'హరికథా' కళారూప స్రష్టా నారాయణదాసు గారిని గురించిన సంగ్రహమైన సమగ్రదర్శనం ఈ చిన్న గ్రంథంలో ఉంది. పాఠకులకు స్వాగతం.

- డా. రాజ్లబంధి కవితాప్రసాద్  
సంచాలకులు, సాంస్కృతిక శాఖ





## సకల కళా ప్రపూర్ణుడు

సంత పట్టులలో, సందుగొందులలో సంచారము గావించిన హరికథా ప్రక్రియకు చక్రవర్తుల దర్బారులందును, ప్రఖ్యాత నగరములలో పెక్కింట పురమందిర మహాసభల యందును విశిష్టస్థానమును కల్పించిన దాసుగారి వైదుష్య ప్రావీణ్యములను ఎవ్వరెంత వర్ణించినను అయ్యవి సశేషములై యుండును. అసామాన్యప్రతిభ, అనేక భాషల పాండిత్యము, అనేక శాస్త్ర పరిచయము, కవితా రచనా సౌందర్యము, లలితగాన ప్రావీణ్యము, సముచిత వక్తృత్వ కౌశలము, అసాధారణ కల్పనా నైపుణ్యము, అఖిల జనాకర్షణ సామర్థ్యము మున్నగు అనేక విశిష్ట శక్తుల సమ్మేళనమున ఇట్టి హరిదాసు మనదేశముననే గాదు ఏ దేశమునను నభూతో నభవిష్యతి.

- దువ్వూరి వేంకటరమణశాస్త్రి





## ధన్యవాదాలు

వృత్తిరీత్యా తెలుగుశాఖలో ఆచార్యునిగా పనిచేసినా ప్రవృత్తి రీత్యా నాకు సాహిత్య సంగీతాలు జన్మసహజంగా అబ్బిన కారణంగా చిన్ననాటి నుంచి నేను హరికథా భాగవతులైన మా తండ్రిగారి ద్వారా ఆరాధించిన మహావ్యక్తి ఆదిభట్ల నారాయణ దాసుగారు. వారి 150వ జయంతి సందర్భంగా ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ సాంస్కృతిక శాఖ సంచాలకులు పూజ్యులు మహావిద్వాంసులు డా. రాళ్ళబండి కవితా ప్రసాద్ గారు వారి బహుముఖ ప్రతిభను పరిచయం చేసే ఒక లఘు గ్రంథాన్ని రచించమని కోరడం నా భాగ్యంగా భావిస్తున్నాను. ఇదే అంశం మీద UGC Emeritus Fellowship ఇచ్చి ప్రోత్సహించిన UGC వారికి ధన్యవాదాలు.

ఈ గ్రంథ రచన కోసం దాదాపు 30 గ్రంథాలను, నూరు వ్యాసాల దాకా పరిశీలించాను. ముఖ్యంగా శ్రీ మరువాడ వెంకట చయనులు గారు రచించిన దాసుగారి జీవిత చరిత్ర, దాసుగారి 'నా యెఱుక', శ్రీ నారాయణ దాస జయంతి ప్రత్యేక సంచిక, ఆచార్య ఎస్.వి. జోగారావుగారు ప్రచురించిన 'సారస్వత నీరాజనము', శ్రీ కర్రా ఈశ్వరరావు గారు సంకలనం చేసిన 'శ్రీ ఆదిభట్ల నారాయణ దాస శతజయంత్యుత్సవ సంచిక' (1967, సంస్కృతి సమితి, చీరాల ... 'శ్రీ మద్రామాయణ హరికథా యజ్ఞం' (2009)లో వ్యాసాలన్నీ పై సంచికలోనివే) మొదలైన రచనలు ఈ లఘు గ్రంథ రచనలో ఎంతగానో సహకరించాయి. ఈ రచనల్లోని విషయాల్ని సమన్వయించటమే నేను చేసినపని.

ఈ గ్రంథ రచయితలకు, వ్యాసకర్తలకు నా హృదయపూర్వక ధన్యవాదాలు. దాసుగారి మునిమనుమరాలు డా. రాజేశ్వరీ దేవిగారు కూడా ఎన్నో గ్రంథాలిచ్చి సహకరించారు. ఇలాంటి మహనీయుల ప్రోత్సాహం వల్ల ఈ గ్రంథం ఆవిష్కృతమవుతోంది.

వీరందరికి దాసుగారి ఆశీస్సులు ఉండాలని కోరుకుంటున్నాను. ఆ మహావ్యక్తి జీవితం తెలుగు జాతికి గర్వకారణమని మహనీయుని స్మరిస్తూ ...

- హెచ్. ఎస్. బ్రహ్మానంద





## ముందుమాట

తెలుగునాట అంతటా హరికథా పితామహుడుగా పేరు పొందిన మహావ్యక్తి ఆదిభట్ట నారాయణ దాసుగారు (1864 - 1945). ఇప్పటికి 149 సంవత్సరాల క్రితం జన్మించిన మహనీయుడి 150వ జయంతి ఉత్సవాలు ఈ యేడు జరపాలని భావించడం ఆంధ్రప్రదేశ్ సాంస్కృతిక శాఖ వారికి సరస్వతీదేవి కల్పించిన శుభసంకల్పంగా నేను భావిస్తాను (2013 - 14).

ఒక హరికథకుడికి మాత్రమే చాలా విద్యలు తెలిసి ఉండాలి. ఎందుకంటే హరికథలో లేని విద్యలేదు - కళా లేదు. శబ్దశాస్త్రం (ఉచ్చారణ), పదనిర్మాణ శాస్త్రం (వ్యాకరణం), ఛందస్సు, అలంకారోక్తి, రసవత్కావ్య నిర్మాణచాతుర్యం, ధర్మశాస్త్ర పరిజ్ఞానం, లోకజ్ఞత, బహువేద శాస్త్రపురాణేతిహాసవిజ్ఞానం - ఇంతకు మించిన ఆత్మజ్ఞానం, ముముక్షుత్వం ఉన్న పరమ భాగవతోత్తముడు మాత్రమే హరికథకు పనికి వస్తాడు. అందులో రాణించాలంటే గొప్ప అభినయశక్తి, నాట్యధర్మి, అభినయ విద్య, రసానుభూతి, అద్భుత శరీర గాత్ర సౌష్ఠవం కలిగిన సుందరాకారుడై ఉండాలి. ఇన్ని ఉండి కూడా భగవత్కృపతో ఆ కళలో రాణించడానికి సరస్వతీ పుత్రుడై లక్ష్మీ అనుగ్రహం పొంది ప్రకాశించే భాగ్యశాలిత్వం గల్గిన అదృష్ట జాతకుడు కావాలి. ఇన్నీ కలిగిన ఏకైక వ్యక్తి ఆదిభట్ట నారాయణదాసుగారు మాత్రమే. వారితోనే తెలుగునాట 'హరికథ' అనే ఒక కళారూపం పురుడుపోసుకుంది. అప్పటినుంచి (1883 ప్రాంతం నుండి) ఇప్పటివరకు ఆయన ముద్రను త్రోసిరాజనిన తెలుగు హరికథకుల్లేరు. అందరూ ఆయనకు ప్రత్యక్ష పరోక్ష శిష్యులు మాత్రమే. అందుకే 'దాసుగారు' అనే పేరు వారిపట్ల సార్థకం.

ఇంతమాత్రమే కాదు ... ఆదిభట్ట పుట్టిన సందర్భంలో తెలుగు సాహిత్య కళా వంశాల చరిత్రలో ఒక సువర్ణయుగం. దాసుగారి సహాధ్యాయులు గిడుగు రామమూర్తి (1863 - 1945), గురజాడ అప్పారావు (1862 - 1915). గిడుగువారు వ్యావహారికోద్యమానికి ప్రేరణగా భాషా సాహిత్య శంఖారావాన్ని పట్టగా, కన్యాశుల్కం





అనే రచన ద్వారా వ్యావహారిక భాషావాదాన్ని సుప్రతిష్ఠితం చేయడానికి నడుముకట్టిన మేధావి, మహాకవి గురజాడ అప్పారావుగారు.

వీరిరువురి సహాధ్యాయిగా దాసుగారు అసామాన్యమైన భాషా సాహిత్య కృషి చేసినవారు. కాని వారిని 'హరికథ'కు మాత్రం పరిమితం చేసి పరిశోధించటం, ప్రశంసించటం అలవాటయిపోయింది. వారు కాళిదాసు, షేక్స్పియర్ తరగతికి చెందిన సాహిత్య ద్రష్ట. ఉమర్ ఖయామ్ కు సహచరుడైన కళాపిపాసి. కవిత్వయం పక్కన పీఠానికి అర్హుడయిన సాహిత్య స్రష్ట; సంగీత త్రిమూర్తులతో సమాన గౌరవానికి అర్హుడైన వాగ్గేయకారుడు. నారదుడిని బోలిన నిర్మల భక్తి తత్పరుడు. అన్నిటిని మించి ఋషులవంటి స్వతంత్ర జీవనుడు. వీరి బహుముఖ వ్యక్తిత్వ నిరూపణమే ఈ చిన్నగ్రంథం రాయడంలోని ఉద్దేశం.

- రచయిత





## కవిప్రశంసలు

‘హాయనిపించునాట ! అహహాయనిపించు పాట ! తేనెసో  
నాయనిపించు మాట ! వహవా యనిపించును తేటకైత ! వ  
హ్వయనిపించు నో హరికథామృత సాగర ! యాదిభట్ట నా  
రాయణ దాస ! నీ యెడ సమస్తము నన్వయమయ్యె నద్దిరా !”

- కాశీకృష్ణాచార్యులు

దాసు నారాయణునకు నీతండు, వీని  
దాసులెల్లడగల హరిదాసులెల్ల  
నొక్క హరిదాసులేకాదు, నిక్కమితని  
యెడల నాదృతిలేనివాడెవడు బుడమి

- చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రి

గానమ్మునకు సత్కావ్యనిర్మితికి ఛా  
లెంజిగా మీసములైంచినాడు  
వేదవేదాంత సద్విద్య చ్చిఖామణి  
స్థాయి గుర్తుగ శిఖన్ దాల్చినాడు  
బహుశాస్త్ర భాషా ప్రపంచ జేతగ హేమ  
విజయకంకణుడౌచు వెలసినాడు  
హరికథా దివ్య దివ్యత్ సృష్టికర్తగా  
మించి పెండేరమున్ ధరించినాడు





పలుకు పలుకున కచ్చపీ లలిత మంద్ర  
మధుర గంభీర నాదమ్ము మహిత రీతి  
ప్రస్ఫుటము గాగ పుంభావ వాణీయౌచు  
వాసికెక్కి నారాయణదాసాకండె

- యామిజాల పద్మనాభస్వామి

ఈ యఖిలమ్మునందుఁ బరమేశ్వరుఁ డెట్టులు నిండియుండెనో  
యా యఖిలమ్ము వచ్చి తనయందున నుండెన యాదిభట్ట నా  
రాయణదాసులో హరికథాకృతి భారతి సర్వశిల్పవి  
ద్యాయుతి సంస్కృతాంధ్రముల యాకృతియై పెఱమూర్తులై మఱిన్

- విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

“వాలి మెలి మీసకట్టు జుల్పాల జుట్టు  
నొసట కుంకుమబొట్టు, మేల్పసిడికట్టు  
విద్దెలకు పట్టు ! నడయాడు వేల్పు చెట్టు  
హరికథా శిల్ప సన్మాట్టు ! ఆదిభట్టు !!!”

- జంధ్యాల పాపయ్యశాస్త్రి





## 1. జీవితం - వ్యక్తిత్వం

ఆదిభట్ట వంశంలో జన్మించిన 'దాసుగారు' కారణజన్ములు. వారి పూర్వీకులు 'అజ్ఞాడ' గ్రామంలో వుండేవారు. అలా ఈ రెండు పేర్లూ నారాయణ దాసు గారి జన్మ వల్ల ప్రపంచమంతటా మారుమోగిపోయాయి. మహాపురుషుల జన్మలు మాత్రమే ఇలా ఇంటిపేరును, వంశాన్ని సార్థకపరుస్తాయి.

మనుష్య జన్మలో బాల్య, యౌవన, కౌమార, వార్ధక్య దశలు ప్రధానం. దాసుగారే ఇలా అన్నారు.

“బ్రతుకులో బాల్యదశయే నిక్కముగ దివ్యదశ యనదగును. యౌవన మున్నత్తదశ. వార్ధకము పనికిమాలిన ఒంటెత్తు దశ” (నా ఎరుక).

దాసుగారి తల్లిదండ్రులు వేంకట చయనులు, నరసమ్మ గార్లు. వీరిది భరద్వాజస గోత్రం. పేరూరు ద్రావిడులు వీరు. ఆ పుణ్యదంపతుల సంతతిలో ఎనిమిదవవారు దాసుగారు. వీరి జన్మతిథి శ్రావణ బహుళ చతుర్దశి. సూర్యోపాసకులైన చయనుల వారు తమ కుమారుడికి 'సూర్యనారాయణ' అని పేరు పెట్టారు. సూరి, సూరీడుగా చిన్నతనంలో పిలువబడినవారు, సూర్యనారాయణగా పెద్దవారై, నారాయణ దాసుగా జీవితం ప్రారంభించి, ఆంధ్రదేశంలో 'దాసుగారు' అంటే ఒక్క నారాయణ దాసుగారే అనే పేరు ప్రఖ్యాతులు - 'ప్రతిష్ఠ' పొందారు.

చిన్నతనం నుండి దాసుగారి సహజగుణాలు - నిర్భయత్వం, సాహసం, నిర్మోహమాటం, సూక్ష్మపరిశీలనాదృష్టి, ప్రకృతిలో తన్మయుడు కావటం, అత్యుత్తమ ప్రజ్ఞా సంపత్తి, పుట్టుకతో వచ్చిన గాన లయ నటనల సామర్థ్యం - అభివ్యక్తం కావడం ఒక విశేషం. ఏ గురువునూ ఆశ్రయించక అన్ని విద్యలూ వారిని వెదుక్కుంటూ వచ్చాయని చెప్పక తప్పదు. కాళిదాసు మహాకవి అన్నట్టు 'ప్రపేదిరే ప్రాక్తన జన్మవిద్యాః' ! ఋషి పల్లెలవంటి తమ అగ్రహారాలలోని చెరువులు, వాటిలోని తామెరలు, కలువలు, జలజల పారే సెలయేళ్ళు, పంటపొలాలు, పచ్చిక బయళ్ళు, చెట్లుచేమలు, పొదలు, కొండలు, అందందు సంచరించే వన్యమృగాలు, చిత్రాతి చిత్ర వర్ణ రంజితాలైన పక్షులు - ఇవే దాసుగారి 'పారవశ్యానికి' హేతువులైన ప్రకృతి సౌగంధ్యం, వీరిలోని 'కవి'ని మేల్కొల్పిన ఉద్దీపన సామగ్రి ఇదంతా.





దాసుగారి జ్ఞాపకశక్తి అద్వితీయం - అమోఘం. అది ఒక దివ్య లక్షణం కల్గినదని చెప్పినా తప్పులేదు. తనకు రెండు మూడు సంవత్సరాల వయస్సులో జరిగిన సంఘటనలన్నీ తెలుసు, గుర్తున్నాయి అని చెప్పుకోగల్గిన 'కంప్యూటర్' - దాసుగారు. అక్షరాలు రాయటం రాకపోయినా సంస్కృతాంధ్రాలను అత్యంత వేగంగా చదివేవారట.

ఐదవ సంవత్సరంలో సూర్యనారాయణకు ఉపనయనం చేశారు. తండ్రిగారు ఉత్తమ పౌరాణికులు. సంగీతం తెలిసి రాగయుక్తంగా పురాణ ప్రవచనం చేసేవారు. వారు కొన్ని అష్టకాలు రచించారు. 'ధనంజయవిజయ'మనే ప్రబంధాన్ని కూడా రాశారు. ఇక తల్లి విషయం చెప్పనవసరం లేదు. సకల పురాణ కథలూ పుక్కిట బట్టిన తల్లి. ఆమెను 'చదువులవ్వ' అని పిలిచేవారట. తల్లిదండ్రుల సంస్కార బీజాలే సూర్యనారాయణకు విద్యను ప్రసాదించాయి. చిన్నప్పటినుంచి ఏవో కూని రాగాలు తీస్తూ ఉంటే వినేవారు మురిసిపోయేవారట. తల్లి ఎప్పుడూ చెబుతూ ఉండిన పురాణకథలను వింటూ, జన్మ సంస్కారంతో వాటి పరమార్థాల్ని గ్రహిస్తూ బాల ప్రహ్లాదుడిలాగా భక్తితత్పరుడయ్యాడు సూర్యనారాయణ. గ్రామోత్సవంలో ఎక్కడైనా డప్పుమ్రోగితే ఈ అబ్బాయి కాళ్ళు తెలియకుండానే లయానుగుణంగా నాట్యంచేసేవి. ఇలా భక్తి - గానం - నృత్యం పుట్టుకతో వారికి సొమ్ములు అయ్యాయి. ఇవే భవిష్యత్తులో వారికి ఒక క్రొత్త కళారూపాన్ని సృష్టించడానికి ప్రేరణనిచ్చాయి. ఆ కళారూపమే 'హరికథ'.

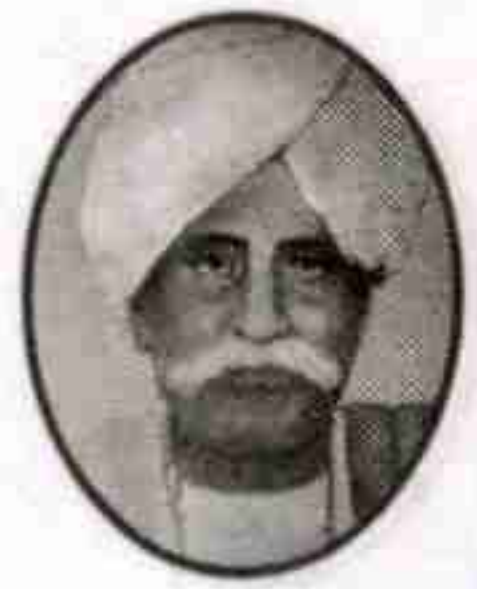
వారి బాల్యంలోని మూడు నాలుగు సంఘటనలు తప్పక చెప్పుకోవాలి. చిన్నతనంలోనే "ఇక్కడ వంగ మొక్కలు నాటకండి. వరద వచ్చి కొట్టుకుపోతాయి" అని నాన్నగారితో అన్నారు. తరువాత అలాగే జరిగిందట.

ఒకసారి విజయనగరంలో కరువు సంభవించింది. అనేక సంవత్సరాలు వర్షాలు లేక ప్రజలు అల్లల్లాడుతున్నారు. మూడు కోవెళ్లలో నారాయణదాసు గారి హరికథా కార్యక్రమం ఏర్పాటు చేయబడింది. ఆ హరికథకు వచ్చే భక్తులంతా గొడుగులు తెచ్చుకోవాలని, ఎందుకంటే పెద్ద వాన రాబోతుందని నారాయణదాసు గారు ప్రకటించారు. ఎండమండిపోతుంటే వాన రావడమేమిటని ప్రజలు ఆశ్చర్యం చెందారు.

నారాయణ దాసు గారు మార్కండేయ చరిత్ర హరికథాగానం చేస్తున్నారు. లింగోద్భవ కాలానికి హరికథ ముగిసింది. ఉరుములు, మెరుపులతో వాన మొదలైంది.



మూడు దుక్కుల వాన కురిసి చెరువులన్ని నిండిపోయాయని విజయనగర ప్రజలు ఇప్పటికీ చెప్పుకుంటూ ఉంటారు.



ఈ కోవకు చెందిందే ఇంకొక జీవిత ఉదంతం. నారాయణదాసు గారి అన్నగారు పేరన్నగారికి తీవ్ర అనారోగ్య పరిస్థితి ఏర్పడింది. వైద్యులు పెదవి విరిచేశారు. నారాయణదాసుగారు అన్నగారి శయ్య పక్కన కూర్చొని రాత్రికి రాత్రి మృత్యుంజయ శతకం రచించారు. ఆలాపన చేశారు. తెల్లవారేసరికి పేరన్నగారికి జ్వరం తిరుగుముఖం పట్టింది. త్వరలోనే కోలుకుని ఆరోగ్యవంతులయ్యారు. 'శుద్ధవాక్కు' (వాక్కుద్ది) గల్గినవాడని తండ్రి మెచ్చుకొన్న సంఘటన అది. స్వతంత్ర జీవనం వల్ల, ఉపాసన వల్ల ఈ వాక్కుద్ది వారిలో కలిగింది.

తెలుగు అక్షరాలు ఒకపూటలో దిద్ది చూపించాడట. శీఘ్ర 'బుద్ధి' ఆయనది. తలుచుకొన్నది సాధించి తీరే స్వభావమాయనది.

చిన్నతనంలో వాళ్ళ అమ్మగారితో పాటు 'గుంప' క్షేత్రంలో జరుగుతూ ఉండిన ఉత్సవానికి ఈ అబ్బాయి వెళ్ళాడు. అప్పటికి వయస్సు 5 సంవత్సరాలే. మధ్యలో ఒక పుస్తకాల కొట్టు కనిపించింది. 'భాగవతమున్నదా !' అని ఆ కొట్టు యజమాని రంగయ్యను ఈ అబ్బాయి అడిగాడు. 'నీకెందుకు బాబూ అంత పెద్ద గ్రంథం !' అని అడిగాడాయన. అప్పుడు వాళ్ళ అమ్మగారు 'ఆ అబ్బాయి చక్కగా పద్యాలు చదువుతాడు. నేను అర్థాలు చెబుతాను' అందట. అలాగే చేసి చూపారు కూడా. దానితో మురిసిపోయిన శెట్టిగారు ఆ గ్రంథాన్ని ఉచితంగా ఈ బాలుడికి ఇచ్చాడని ఒక ఉదంతం ... వారి జీవితంలో పెద్ద సంఘటన.

మహానుభావుడు పోతన్న గారి అనుగ్రహం ఉన్న మరో పోతన్న దాసుగారు. అందుకే తగిన బహుమానం పొందారు. ఆ గ్రంథాన్ని తన 'ప్రజ్ఞాశుల్కంగా' దాసుగారు చెప్పేవారట.

ఒకప్పుడు అక్కడకు వచ్చిన ఒక యతీశ్వరుడు ఈ బాలుని చూసి 'నీవు గొప్ప పండితుడివి అవుతావు' అంటూ నారాయణ స్మరణలో ఒక శాతీని ఆ పిల్లవాని కంఠములో అలంకరించాడు.

ఆ సందర్భంలోనే బొబ్బిలి నుండి వాసా సాంబయ్యగారనే సంస్థాన సంగీత విద్వాంసుడు అక్కడకు వచ్చాడు. ఆయనకు శుశ్రూష చేయటమే తప్పా 'సాపాసా'లు





పట్టేవరకే ఆయన నేర్పించారు. అలాగే నిరాఘాటం కృష్ణయ్య గారి వద్ద ఆయన నేర్చుకున్న సంగీతం అంతంత మాత్రమే.

ఇలా సంగీతం నేర్చుకోవడానికి 12వ సంవత్సరంలో తన రెండో అన్నయ్యతో పాటు విజయనగరం వచ్చిన ఆదిభట్టవారికి అదే స్థిరనివాసమయిపోయింది.

పద్నాలుగవ సంవత్సరం బడిలో ప్రవేశించారు. ఇంగ్లీషు నేర్పుతానన్న బంధువు గంటి లక్ష్మీనరసింహారావు 'చుట్ట' కాల్పుటం మాత్రం బాగా నేర్పించాడు. ఈ అలవాటు జీవితాంతం దాసుగారితో ఉండిపోయింది.

దాసుగారికి పదహారవ సంవత్సరం జరుగుతుండగా తండ్రిగారు పోవటంతో పెద్దన్న పేరన్నతో పాటు దాసుగారు గంజాము జిల్లాకు 'భుక్తి' కోసం వెళ్ళారు. సంస్కృతాంధ్రాలలో కవిత చెప్పటం, రాగయుక్తంగా పురాణం చదవటం - చమత్కారమైన ప్రశంస శైలి - వీటితో సంపాదన బాగానే చేయటం ప్రారంభించారాయన.

యౌవనారంభ దశలో దాసుగారిని కళలు - వ్యసనాలు సమానంగా ఆకర్షించాయి. గురుముఖంగా వేదాధ్యయనం అతి స్వల్పంగా చేసి ఉండటం, తండ్రి పోవటం, ఇంటిలో 'నియతి'లో ఉంచే పెద్దలు లేకపోవటం - ఇలా 20వ సంవత్సరం దాకా సూర్యనారాయణ 'సూరీడు'గా అల్లరివాడుగానే ఉన్నాడు.

అయితే లోపల ఉన్న దేవీవరప్రసాదం ఎక్కడకుపోతుంది ? పద్దెనిమిదవ సంవత్సరం వయస్సులో 'మెట్రిక్యులేషన్' చదువుతున్న సందర్భంలో విజయనగరానికి తమిళనాడు నుండి కుప్పుస్వామి నాయుడు అనే హరికథకుడు వచ్చాడు. 'ధ్రువచరిత్ర'ను హరికథగా ఆడుతూ పాడుతూ వినిపించాడు. 'సూరీడు'పై ఆ కథాగానం ఎందుకో ప్రబలమైన ప్రభావాన్ని చూపింది. తానూ 'హరికథ' చెప్పాలని, అంతకన్నా బాగా చెప్పాలని అనిపించటం - పోతన భాగవతం ఆధారంగా 'ధ్రువచరిత్ర'కే పాటలతో, పద్యాలతో కథనాలల్లి, పేరన్న వంతపాటకాడు కాగా వేణుగోపాలస్వామి వారి ఆలయంలో కథాగానం చేసి అందరి మెప్పును పొందారు. అదే వారి హరికథా ప్రస్థానానికి నాంది.

అప్పటినుంచి 1939లో మదరాసులో చివరి సన్మానం అందుకొనే దాకా వారి జీవితమంతా హరికథలమయం. వారి జీవితమంతా ఒక 'అద్భుతం'గా జరిగి



పోయింది. అయితే హరికథలు చెప్పటం వారికి రెండు కారణాలుగా అవసరమైంది.



1. ఆయన ప్రతిభ కేవలం సాహిత్యానికో, సంగీతానికో పరిమితం కాకపోవటం.

2. జీవన పోరాటంలో అన్నగారి సాయంతో హరికథల ద్వారా బాగా ఆర్జన చేయడానికి అవకాశం ఉన్న సాంస్కృతిక వాతావరణం ఉండటం. ఆయన్ని పోషించినవారు జమిందారులు. హరికథలోని స్వారస్యాన్ని మెచ్చుకొని తలలూపినవారు పాండితీ దిగ్గంతులు. కాని ఆయనలోని కళాభిజ్ఞత వల్ల ఆయన కథలను 'సినిమా'లకు ఎగబడి టిక్కెట్టు కొని చూసినట్టు ఆ రోజుల్లో వచ్చి వినేవారు. కాదు చూసేవారు. ఎందుకంటే అన్ని పాత్రల అభినయాలు తెలిసిన వారిముందు మేమెంత అని స్థానం నరసింహారావుగారిలాంటి వారే అనటం దీనికి నిదర్శనం.

ఇక వారి వ్యక్తిగత జీవితాన్ని గురించి మూడు ఘట్టాలు ప్రధానంగా చెప్పాలి.

వారికి 22వ సంవత్సరంలో (1886లో) వడ్లమాని అప్పన్నగారి పుత్రిక లక్ష్మీనరసమ్మతో వివాహం జరిగింది. అప్పటికింకా ఆయన మెట్రిక్యులేషన్ చదువుతున్నారు. ఆ రోజుల్లో అది సాధారణమైన విషయమే. కాని 39వ సంవత్సరం వయస్సు వచ్చేదాకా సంతానం కల్గలేదు. తల్లిగారు సావిత్రి చరిత్రాన్ని హరికథగా రాస్తే సంతానం కలుగుతుందని చెప్పగా అలాగేవారు ఆ సాధ్వీమణి చరిత్రను హరికథగా వ్రాసి గానం చేయగా పుట్టిన అమ్మాయి కాబట్టి వారి అమ్మాయికి 'సావిత్రి' అనే పేరు పెట్టారు.

ఆ సందర్భంలోనే 1905 ప్రాంతంలో వారి తల్లిగారు నరసమ్మగారు దివంగతులయ్యారు. తల్లి ఔర్ద్వదైహిక కర్మనంతా భక్తి శ్రద్ధలతో దాసుగారు నిర్వహించారు. తరువాత 1915వ సంవత్సరమున దాసుగారి ధర్మపత్ని లక్ష్మీ నరసమ్మ గారు దేవీసాన్నిధ్యం చేరారు. తమ ధర్మపత్నికి రామకథ ఆనందప్రదం కావడం వల్ల ఆమెకు అంకితంగా 'యథార్థ రామాయణం' రాశారు.

దేశంలో వేరు వేరు రాష్ట్రాలలో పేరు ప్రఖ్యాతులు వచ్చిన దాసుగారి ప్రతిభను విజయనగరం ప్రభువులు గుర్తించి, తమ ఊరిలోనే ఒక సంగీత పాఠశాలను స్థాపించి దానికి ప్రిన్సిపాలుగా వారిని ఉండాలని కోరారు. తమ స్వతంత్ర జీవనానికి హరికథా ప్రచారానికి అడ్డు ఉండని పక్షంలో అంగీకరిస్తానని రాజాగారి బలవంతం మీద





1919-1936 వరకు ఆ కళాశాలకు ప్రిన్సిపాలుగా చేరారు. వారి సిఫారస్ మీద ఆ కళాశాలలో చేరినవారే ద్వారం వేంకటస్వామి నాయుడు, పట్రాయని సీతారామశాస్త్రి గారు. తమ చివరి దశలో ఘంటసాల వేంకటేశ్వరరావు గారిని సంగీతంలో గాత్రం తీసుకొమ్మని 'సెలెక్ట్' చేసినవారు కూడా ఆదిభట్టవారే.

ప్రిన్సిపాలుగా ఉన్న సమయంనుండీ గ్రంథపఠనానికీ, గ్రంథ రచనకూ దాసుగారు ఎక్కువ సమయం కేటాయించడం ప్రారంభించారు. పదవి నుంచి విశ్రాంతి తీసుకొన్న తరువాత కేవలం గ్రంథాల రచనలోనే కాలం గడిపారాయన.

క్రమంగా వారిలో జ్యోతిష్యం పట్ల, ధర్మశాస్త్రాల పట్ల, వ్యాకరణాది వేదాంగాల అధ్యయనం పట్ల ఆసక్తి పెరిగింది. తొలిదశ నుంచి కూడా కవిత్వం అల్లడం పరిపాటిగా ఉన్న దాసుగారికి సంస్కృతాంధ్రాలు రెండూ కొట్టినపిండే అయినా చివరి దశకాల్లో ఆయన 'అచ్చ తెలుగు'లో రచనలు చేయటం పట్ల చాలా శ్రద్ధ చూపారు. వేదాలు మొదలు అన్ని సాహిత్య రూపాలను అచ్చ తెలుగులో పెట్టాలన్న వారి దృష్టి చాలా అపురూపమయింది. ఈ ప్రయోగం వల్ల వారికి పేరు వచ్చిందా లేదా అన్న ప్రశ్న పక్కకుపెడితే దాసుగారు కేవలం 'హరిదాసు'గా మాత్రమే ఘనత వహించలేదని, సంస్కృత, ఆంధ్ర, ఆంగ్ల, అరబ్బీ, పర్షియన్ మొదలైన సకల భాషల మీద ఆధిపత్యం సంపాదించారని, వారి విద్య కేవలం సరస్వతీ విలాసమేనని, అలాంటి పాండిత్యం 'అదృష్ట పూర్వమని' తాతా సుబ్బరాయశాస్త్రిగారిలాంటి ప్రామాణిక విద్వాంసులు అంగీకరించారంటే అది మామూలు విషయం కాదు.

### దాసుగారి వ్యక్తిత్వం :

దాసుగారు జన్మించింది అచ్చమైన వైదికుల కుటుంబంలో. కాని వారికి వేదం అంతంత మాత్రమే వంటబట్టింది. సంగీతం, పాండిత్యం తనకు తానుగా సరస్వతి పురుష వేషం ధరించినట్టు స్వయం సిద్ధమయింది. ఆయనకు అర్థం కాని విషయం గాని, రాని విషయంగాని, వాదులాడి తేల్చలేని విషయంగాని లేదంటే ఆయన 'కారణ జన్ముడు' అని చెప్పటం ఒకటే సమాధానం.

ఆయన పూర్ణ పురుషుడు. 80 సంవత్సరాలు హాయిగా బ్రతికాడు. నిరంతరం కాత్యాయనీ ఉపాసనతో అతి పవిత్రమైన చిత్త సంస్కారాన్ని కల్గి జీవించాడు. ఆయన 'అదీనాత్ముడు'. ఏనాడూ చేయించాచి ఇది కావాలని ఇతరుల్ని ఆశ్రయించి, వారిని కీర్తించి, ప్రాపు సంపాదించి పరాధీనంగా ఉండినవాడు కాదు. సర్వస్వతంత్రుడు.



తనకు ఎలా ఉండాలనిపిస్తే అలా ఉన్నాడు. ఏది చదవాలనిపిస్తే అది చదివాడు. అలా రాశాడు. ఎంతటి వ్యక్తినైనా ఏకవచనంలోనే సంబోధించాడు.



ఆయన వ్యక్తిత్వమే ఆయన రచనకు పునాది. అది హరికథ అయినా, 'బాటసారి' లాంటి కావ్యమైనా, 'నవరస తరంగిణి' అయినా అన్నిటిలోనూ ఆయన మూర్తిమత్వం కనిపిస్తుంది. వేదం ప్రబోధించిన విధంగా 'అహింస'ను జీవితమంతా పాటించినవారు. అందుకే బంధువులైన శ్రోత్రియులు జరిపే సోమయాగాదులకు ఆయన ఏనాడూ వెళ్ళినవాడు కాదు.

ఆయన సత్యవాక్కు, ఆయన సంకల్పం దృఢమైనది. ఈ రెండూ ఉన్నవారికే ఉపాసన సిద్ధిస్తుంది. అది జన్మసంస్కారవశంగా కల్గిన పరమ భావగత శిఖామణి ఆయన. ప్రహ్లాద నారదాదులను బోలిన అవ్యభిచార భక్తి భావన గలవాడా మహనీయుడు. అందుకే కావ్య కంఠ గణపతిముని (నాయన) వారిని 'పూర్ణ పురుషుడు' అని ప్రశంసించారు.

ఆయనకు చాలా గర్వమని, పెద్దల్ని లెక్కచేయడని, అందరితో 'లడాయి' పెట్టుకొంటాడని సనాతనులు కొందరు ఆ రోజుల్లో అనుకొని ఉండవచ్చు గాక. ఆయన 'సత్య' నిష్ఠ కలవారు కాబట్టి ఆయన వాక్కులో అంత తీక్షణత ఉండేది. సత్యశోధన ఉన్నవారు కాబట్టి శాస్త్రాలు తిరగవేసి అర్థనిర్ణయం చేసుకొనేవారు. ఆ తరువాతే చెప్పేవారు. అది సంగీతమయినా, సాహిత్య మయినా అప్రమాణికంగా ఆయన ఏనాడూ మాట్లాడలేదు.

వారి వ్యక్తిత్వమంతా 'జగజ్జ్యోతి' అనే ధర్మగ్రంథంలో కనిపిస్తుంది. సనాతన భారతీయ వైదిక ధర్మం మీద వారి విమర్శన - దర్శన గ్రంథం 'జగజ్జ్యోతి'. అందులో వారి వ్యక్తిత్వాన్ని పట్టి ఇచ్చే వాక్యాలు చాలా ఉన్నాయి. వాటిని చూద్దాం.

1. కోర్కెలు తీర్చుటకై చేయు ప్రయత్నము పౌరుషము. కోర్కెలు సిద్ధింపజేయు కారణము దైవము. దైవ పౌరుషములు సమబలములు. పౌరుషము గుఱ్ఱము. దైవము రౌతు.
2. జాతి నీతులు, కొద్ది గొప్పలు మున్నగు స్థితులెట్లున్నను, ఒరులకు తనవలన నెట్టి బాధయు కలుగకుండ జీవించువాడే మనుజుడు, జగదాభరణమును.
3. లోకోపకార బుద్ధి మహిమను, చీకటిని స్వప్రకాశముగా మార్చుకొను సూర్యప్రకాశమువలె, భూత ద్రోహులను కూడ మంచివారలునుగా జేసి నిత్య సంతుష్టమై తాను తరించి లోకమును తరింపజేయక మానదు.

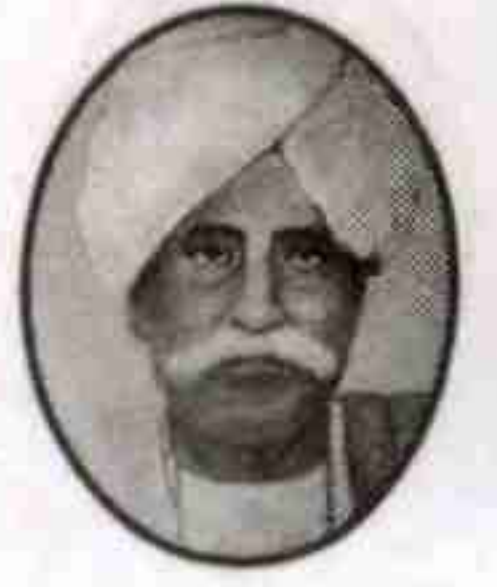




4. కంఠపాఠముగా నున్న విద్య వ్రాత మూలమున గ్రహించు విద్యకన్న వేయి రెట్లు దృఢము.
5. తార్కికుడెన్నడును సంతుష్టుడు కాడు. తన యుక్తి చేత వస్తువును నిర్ణయించు తార్కికునకు గూడ తుదకు ఆప్తవాక్యమును విశ్వాసమే శరణము.
6. ఆప్తులను, పెద్దలను నమ్మి తన యుక్తికి కిట్టని దంతయు సరిగాదనక శ్రద్ధతో వైదికమతము విశ్వసించి నమ్మకము మాత్రముననే తరింపవలయు.
7. నాదోపాసన పరులగు వైయాకరణులు మాత్రమే శబ్దబ్రహ్మ స్వరూపమును వేదముల నిత్యానిత్యతను నిరూపించుట కర్హులు.
8. వేదార్థము వేదభాష ప్రతియుగమునకు మారుచున్నను ప్రవాహ నిత్యత్వముచే వానికి నిత్యత్వము గల్గును.
9. మనుష్యుల బలి నిచ్చు నాచారమేల మాన్పినారో ఆ హేతువు చేతనే మనుష్యేతర పశు బలి కూడ మాన్పరేల ?
10. ప్రాణిహింసను దెల్పున దెంత మాత్రము ప్రమాణము కాదు. మంత్ర బ్రాహ్మణాత్మక వేద మెంతమాత్రము లౌకిక కామ్యకర్మ పరము గాదు.
11. దేవతలకు విగ్రహ రూప కల్పనము ఉపాసన సౌకర్యమునకు పెద్దలచే నేర్పడినదే గాని వాస్తవముగా దేవతల రూపమది గాదు.
12. సర్వభూత దయాపరులై కాయకష్టమున సంపాదించు కాని హాయిగా బ్రతుకుట కన్న చేయవలసిన కర్తవ్యమేదియు లేదు.
13. నీ సుఖము కోరెదవేని 'సర్వేజనా సుఖీనోభవంతు' అని అహర్నిశలు జపింపుము.
14. తక్కిన అవయములన్నింటిని కాపాడుచున్న పాదములకు భూస్పర్శ ఎక్కనీక చెప్పులు తొడుగుకొని, కోరి సుభంకర భూస్పర్శ తప్పించుకొని పాద రోగములు, సకలావయములకు లేనిపోని తొడవులు కల్పించుకొనియు, వంటములన్నఱిగి సకల ఫలములను ధాన్యములను పానీయములను అగ్గిసెగను మఱగించియు, కృత్రిమ కల్పనములచే సకలారోగ్య దశను చెఱచి కష్టము పాలై జనులు అల్పాయువులగుచున్నారు.
15. నాదబ్రహ్మము జగద్రూపమున వికృతమైన తీటున 'అ' అను అకారమే సకలాక్షర సమామ్నాయముగా వికృతమైనది కావున అకారార్థము విష్ణువయ్యె.
16. రచన యనగా ఉద్రేక పూర్ణ మనస్సున ఉత్సాహముతో తోచు అపూర్వ భావములకు తగిన పదముల కూర్పు.



17. లోకోపకారమే భగవదారాధనము. ఒరులను సుఖపెట్టి తాను సుఖపడు సర్వ భూత దయాపరుడే భాగవతుడు.



18. దేశపాత్రానుసారమున ప్రాచీన పద్ధతులను మార్చుకొని బుద్ధిమంతులు సుఖపడవలయుననియే లోకోపకారపరాయణులగు ఋషుల ముఖ్యాభి ప్రాయము.

19. సంన్యసేత్ సర్వకర్మాణి వేదమేకం న సంన్యసేత్ అను సూక్తి ప్రకారము వేదము విడువదగదు.

పై వాక్యాలను ఎందుకు ఉదాహరించానంటే దాసుగారు స్పృశించని లౌకిక, వైయక్తిక, ఆధ్యాత్మిక సమస్య లేదు. వారు సర్వజ్ఞులు. అందుకే వైదిక సంప్రదాయం మొదలు లౌకిక ఆచారం దాకా; బ్రహ్మ పదార్థం నుండి వ్యక్తి జీవితం దాకా, బ్రహ్మనందం నుండి విషయానందం దాకా అన్ని విషయాలను క్షుణ్ణంగా పరిశీలించారు. వారు సనాతన ధర్మ విచారజ్ఞుడే అయినా 'చాదస్తుడు' కాదు. అలాగని గిడుగు, గురజాడల్లాగా ఆధునికుడూ కాదు. మార్పును గుర్తించినా వైదిక జ్ఞానం నిత్యమైందన్న పౌరాణిక వ్యక్తిత్వమున్న పరమ భాగవతుడాయన. వారి వాక్యాలన్నిటికీ ప్రమాణాలున్నాయి.

వారి వ్యక్తిత్వంలో ఒక మహాధార్మికత అడుగున దాగి కనిపిస్తుంది. ఆ ధార్మికత భాగవత ధర్మాన్ని పునాదిగాగల్గింది.

**నిమ్మిని పుణ్యాలు చేసి ఇల వీలవచ్చుగాక**

**కమ్మి హరిదాసుడు కావచ్చునా !**

అని అన్నమయ్య భాగవతుని జన్మ భగవదాదేశం వల్ల జరిగేది తప్పా మానుష ప్రయత్నంతో కాదన్నాడు. సరిగా దాసుగారు కూడా పుట్టుకతో భాగవతుడు.

**నీ పాద కమల సేవయు - నీ పాదార్చకుల తోడి నెయ్యమును నితాం**

**తాపార భూతదయయును - తాపస మందార మాకు దయసేయగదే ॥**

అని ప్రార్థించిన సుదాముని (పోతన) తోటివాడే మన దాసుగారు కూడా.

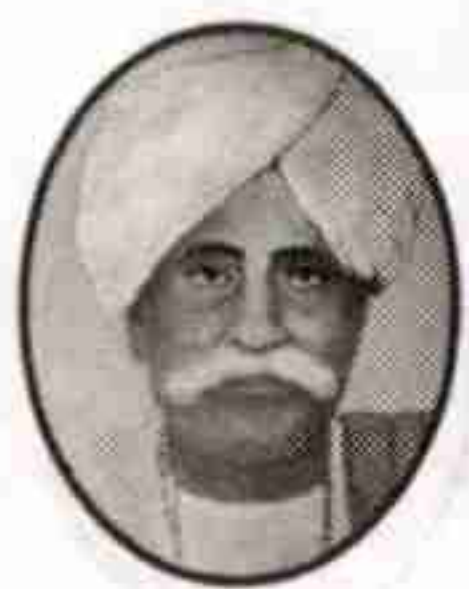
'పరోపకారః పుణ్యాయ పాపాయ పరపీడనం' అనే భావోక్తిని మూలసూత్రంగా గ్రహించిన వారాయన.

వర్ణాశ్రమ ధర్మ సంస్థితమైన వైదిక ధర్మం కలియుగంలో లుప్త మవుతోందే అన్న ఆవేదన వారికి బాల్యం నుండి ఉండేదని, 'హరికథామృతం'లోని శ్లోకం వల్ల తెలుస్తుంది.

**శ్లో : వర్ణాః సంకలితాః శ్రియోవిచలితాః వేదాః పరీభావితాః**

**గావః క్రూర విభక్షితాః ఋషిమతం భూమ్యాం వినిపేక్షితం**





కన్యాశుల్కమపేక్షితం ద్విజగణైః నీతా శ్వవృత్తి స్సదా  
ధిక్ ధిక్ భారత వర్ష యోగమధునా కింవర్ణనీయం మయా ॥

(వర్ణాలు సాంకర్యం పొందాయి. ధార్మికమైన సంపద నశించింది. వేదాలు అవమానింపబడ్డాయి. క్రూరంగా గోవుల్ని చంపి తింటున్నారు. ఋషిమతాన్ని భూమిలో పాతిపెట్టారు. కన్యాశుల్కం కోరుకుంటున్నారు. బ్రాహ్మణులు స్వధర్మాన్ని వీడి బ్రతుకుతున్నారు. చీ చీ ! భారతదేశానికి పట్టిన ఈ దుర్గతిని గురించి ఏమని వర్ణింతును !)

“ఇట్లెంత కాలము కన్నీరు సముద్రమై యుప్పొంగ బ్రతిమాలి వ్రాసినను, నోటి మాటల బోధించినను నిక్కముగా నరణ్య రోదనముగా ఘోర కలికాలము కావింపక మానదని తెలిసియు నిట్లు వ్రాయుచున్నాను.” (జగజ్జ్యోతి)

వ్యాసుడు కూడా ఇలాగే చెప్పాడు.

“రెండు బాహువులూ పైకెత్తి ఘోషిస్తున్నాను - ధర్మాన్ని పాటించండిరా అని. ఒకరైనా నా మాట వినరే ! ధర్మం వల్ల అర్థ కామాది పురుషార్థాలు, మోక్షం అన్నీ సిద్ధిస్తాయి. దానివల్ల పొందనిదేముంది ! అయినా మళ్ళీ చెబుతున్నా ధర్మాన్ని కాపాడండి” అని.

సరిగా ఈ మానసిక స్థైర్యం, ధర్మశంఖారావ ప్రబోధ మనోధర్మం హరికథకుడికి తప్పక కావాలి. అందుకే అన్నివేల హరికథాగానాల్లో నిర్భీతితో ఎవరేమనుకున్నా తాము చెప్పదలచిన ధర్మాన్ని ఆయన ఘంటానాదంగా వినిపించి ధన్యుడయ్యాడు.

ఇలా వారిలోని అన్ని కళలూ హరికథలో పర్యవసించాయి. ఆయన్ని ధన్యజీవిగా చేశాయి.

అర్థలోభం లేకపోవటం వారి వ్యక్తిత్వంలో కలికి తురాయి. అర్థంలో ‘శౌచం’ (పవిత్రత) ఎవరు పాటిస్తారో వారే ధార్మికులని స్పృతి గ్రంథాలు చెబుతున్నాయి. అందుకే రీవారాణి గారు మీకెంత కావాలో చెప్పండి ! అని అడగగా ‘నీకూ నాకూ ఆ భగవంతుడే ఇవ్వాలి’ అని ధైర్యంగా చెప్పగల్గిన మహామనీషి ఆయన. అమలోదాత్త ‘మనీష’ ఆయనది.

‘శుకుడి’ వంటి భాగవత మనోధర్మంలో ఆయన చివరి దశ జరిగింది. అందుకే మనవడికి ‘మశూచి’ రాగా ఆ బాధను ఆయన గ్రహించి, జ్వరం పొంది భీష్ముడిలాగా స్వచ్ఛందంగా ప్రాణాన్ని హరిసమర్పణ చేశారు (2-1-1945).

‘నాస్తితేషాంయశఃకాయే జరామరణజం భయమ్.’

అక్షయ



## 2. తెలుగు హరికథకు దాసుగారి ఒరవడి

తెలుగు కళారంగంలో 'హరికథ' ఒక విశిష్టస్థానం కలిగింది. ఆదిభట్ట నారాయణదాసుగారు (1864 - 1945) తెలుగు హరికథకు ఒక స్వరూపాన్ని ఇచ్చారు. అంతకు ముందు హరికథా ప్రక్రియ లేదనికాదు. మహారాష్ట్ర దేశంలో సంకీర్తన సంప్రదాయం ఉంది. వారికి కథను చెప్పడం కన్నా, ఆ కథనే "సంకీర్తన"గా పాడటం ఇష్టమైన ప్రక్రియ. మహారాష్ట్ర బాణీలలోని అభంగాలను, తొహరాలను, దిండీ, సాకీ, ఓవీలను పాడుకుంటూ, త్యాగరాజ, పురందరదాసు సంకీర్తనలను జత చేసుకొని అక్కడక్కడా తెలుగు పద్యాలతో 'కథాగానం' చేసిన తెలుగువారు కర్ణాటక రాష్ట్రంలో ఇరవైయవ శతాబ్దం ప్రారంభంలోనే ఉన్నారు. బహుశా వీరికి శిరిడి సాయి సంస్థానంలో ఉండిన దాసగణు మహారాజ్ గారి నారదీయ కథాగాన పద్ధతి ప్రేరణ అయి ఉండవచ్చు. కన్నడిగులలో కూడా మరారి ఛందస్సులతో పాటు, పురందరదాసాది హరిదాసుల గీతాలు పాడుకుంటూ కథను కొద్దిగా చెప్పి, ధర్మాన్నీ, వేదాంతాన్నీ ఎక్కువగా 'ఉపన్యసించే' పద్ధతి ఉంది. దాదాపు ఇలాగే తమిళదేశంలో కూడా త్యాగరాజాదుల కృతులనే పాడుకొంటూ, తమిళంలో ఉపన్యసిస్తూ కథ చెప్పే విధానం 'హరికథా కాలక్షేపం' అనే పేరుతో ఉంది. వీరందరూ ధర్మప్రచారాన్ని కొంతకు కొంతైనా తమదైన శైలులలో చిత్తశుద్ధితో చేశారనటంలో సందేహం లేదు. వీరిని గురించి ఆదిభట్ట వారే ఒకచోట ఇలా వ్రాశారు.

“కొద్దికాలము నుండి మహారాష్ట్రము మొదలగు పెక్కు దేశంబులలో సంగీత సాహిత్య విశారదులు కొందరు జీవన్మర్యమై కథక వృత్తి నవలంబించి హరిభక్తవేషంబుల ధరించి దైవభక్తిని ధర్మా ధర్మములను జనులకు బోధించుచు పౌరాణికులు కథకులు భాగవతులు దాసులు మొదలగు సంజ్ఞలం బరగుచున్నారు”

(చూ : ఆంధ్రపత్రిక ఉగాది సంచిక, 1911)

అప్పటికే (అంటే 20వ శతాబ్ద ప్రారంభంలోనే) బ్రాహ్మణేతర కళాకారులు కూడా హరికథలు చెబుతూ ఉండినట్టు ఆదిభట్లవారే గుర్తించి ఉన్నారు.

“విష్ణుభక్త వీర విప్రానానా వేద విదా అపి” అను స్మృతివాక్యము చొప్పున సూతాది





కథకులందరించి బ్రాహ్మణేతరులు కూడా కథకులై యుచిత సత్కారములు బడయుచున్నారు”.

(పై వ్యాసంలోనే)

ఆదిభట్ల వారికి హరికథ పట్ల నిర్దిష్టమైన అభిప్రాయాలు ఉన్నాయి. వారి జీవితంలో, వారి హరికథారీతిలో ఈ లక్షణాలు సంపూర్ణంగా అన్వయిస్తాయి కాబట్టి వాటిని పరిశీలిద్దాం.

“హరికథా శ్రవణము వలన శ్రోతలకు నఖిల శ్రేయోభివృద్ధి యగును. కథకులకు గూడ ధర్మార్థ కామ మోక్షములు లభించును. శ్రుతి, స్మృతి విజ్ఞానము. శబ్దాను శాసనజ్ఞత, అభిధాన ప్రవీణత, ఛందః ప్రభేద వేదిత్వము, అలంకార కౌశలము, రసభావ పరిజ్ఞానము, దేశస్థితి చాతురి, నానా భాషా వైశద్యము, సర్వకాకు విశారదత్వము, కళాశాస్త్ర నైపుణి, తూర్యత్రిత్రయ చాతుర్యము, హృద్య శారీర శాలిత, లయకాల సంజ్ఞానము, ప్రభూత ప్రతిభోద్భూత భాక్త్యము, సుభగగీయత, దేశీయ రాగాభిజ్ఞత్వము, అనుచ్ఛిష్టాక్తి నిర్బంధము, నూత్నధాతు వినిర్మాణ దక్షత, పరచిత్త పరిజ్ఞానము, ప్రబంధ ప్రగల్భత, ద్రుతగీత విరచనా నైపుణి, పద్యాంతర విదగ్ధత, త్రిస్థాన గమక ప్రాధి, వివిధాలప్తి నిపుణత, విశేషావధాన శక్తి, రమ్యరూపము, స్వేచ్ఛా సంచారము, స్వతంత్ర జీవనమును, వాగ్గేయాకారుడగు నుత్తమ కథకుని లక్షణములు”.

(పై వ్యాసములోనే)

దాసుగారు చెప్పిన లక్షణాలను వివరించడానికి మరో గ్రంథం రాయవలసి ఉంటుంది. సూక్ష్మంగా చెబితే నాలుగు లక్షణములు తెలుగు హరికథలో విశిష్టంగా కనిపిస్తాయి.

1. కథను స్వతంత్రంగా తీర్చిదిద్దటం - ఆ తీర్పు శ్రుతి (లేదా) స్మృతి (స్మార్త) పరిధులలోనే ఉండటం (పాండిత్యం).
2. తన పద్యాలను, పాటలను తానే రచించుకోవటం - ఇతర కవుల పద్యాలను గాని, శ్లోకాలను గాని పాడకపోవటం (వాగ్గేయకార లక్షణం).
3. కథకు తగిన సంగీతశైలిని, కథాగతికి తగిన గతుల వైవిధ్యాన్ని, రసానుగుణమైన అభినయాన్ని నాట్యరీతులను కల్గి ఉండటం (కళా వేదిత్వం).



4. స్వతంత్ర జీవనం, ఇతరులను యాచించి, వారిని పొగడి, పరతంత్రుడుగా బ్రతకక పోవటం (భాగవత లక్షణం).



బహుశా భారతదేశమంతటలోనూ ఆదిభట్ల వంటి బహుముఖ ప్రజ్ఞాధురీణుడు, సాహిత్య సంగీతాలను సమంగా తూచ గల్గిన త్రాసు - దాసుగారు ఒకరే. అందువల్లనే ఆంధ్రదేశంలోని హరికథకులందరూ దాసుగారి శిష్యుల్లో ప్రశిష్యుల్లో మాత్రమే - అని ఒక నానుడి ఏర్పడింది. ఇందులో సందేహం లేదు.

దాసుగారి లాగా తమ కథలు తామే రచించుకొని విశిష్ట స్థానం పొందిన మహనీయులు మరికొందరున్నారు. పరిమి సుబ్రహ్మణ్యశర్మ గారు (1902 - 1963). పెద్దింటి సూర్యనారాయణ భాగవతులు (1904 - 1987) ఇలాంటివారే. నాకు తెలిసినంతవరకు కర్ణాటక (బెంగుళూరు)లో ఉండి తెలుగులో రామాయణ భారత భాగవత కథలను స్వతంత్రంగా రచించి, గానం చేసిన హెబ్బాణి కృష్ణశాస్త్రి గారు (1888 - 1962), వారి తమ్ముడు, మా తండ్రిగారు తిరుపతిలో వెలిసిన హెబ్బాణి (బూరవల్లి) సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు (1913 - 1989) కూడా ఇలాంటి సచ్చరిత్రులే. ఇంకా ఎంతోమంది ధన్యజీవులు ఆదిభట్టవారి బాణీలను అనుసరిస్తూ కథాగానాలు చేస్తూ తామే కొన్ని కథలను రచించిన వారూ ఉన్నారు. కాని వీరిలో ఎవరికీ ఆదిభట్టవారి కున్న 'కళలు' లేవు. ఆయన కళాప్రపూర్ణుడు. అపురూపమైన సరస్వతీ అవతారం. ఆయన శైలి **నా ఓన్యతో దర్శనీయం**. హరికథకుడు వృత్తిపరంగా ఏదో బ్రతకటం కోసం 'కథ'ను ఆశ్రయించరాదు. అన్నీ తెలిసినవాడు, జగద్ధితాన్ని కోరేవాడు, సకల కళాపారీణుడు మాత్రమే అప్పటికప్పుడు ఆశువుగా కథను అల్లి, పండిత పామరుల్ని ఏకకాలంలో మెప్పించగలడని ఆదిభట్ల వారు మాత్రమే నిరూపించారు. అలాంటి కళాకారుడిని, జ్ఞానిని గౌరవించిన సమాజం ఆ కాలంలో ఉండేది. కాలం మారింది. కళాకారుల స్థాయి మారింది. వారికి తెలిసినది, తెలియనిది - అంతా కలిపి 'కాలక్షేపం' కోసం కబుర్ల స్థాయికి కథాకథనం జారిపోయి 'హరికథలు చెప్పవద్దు' అనే (కబుర్లు చెప్పడం) స్థాయికి 'హరికథ' అనే పవిత్ర శబ్దం పడిపోయిన కాలంలో ఇప్పుడు మనం ఉంటున్నాం.

కాని 1920ల నుండి ఇప్పటివరకు ఎంతోమంది ఉత్తమ హరికథకులు పవిత్రమైన హరికథా గాన సంప్రదాయాన్ని అనుసరించి ధన్యులై తమ చుట్టూ ఉన్న సమాజాన్ని ధర్మం వైపు నడిపించిన వారున్నారు. వారి పేర్లు స్మరించిన కరుణశ్రీ గారి పద్యం చూద్దాం.





“నేతి” సౌవర్ణమాణిక్య వీరము వెట్ట “కుప్పా” జగావెల్ల గొడుగును బట్ట  
 “నాడూరి” శిల్ప నుందరి కిరీటము గూర్చ “అమ్మల” శ్రీ తిలకమ్ము దీర్చ  
 “చీరాల” నవరత్నహారాలు కైసేయ “చిట్టాల” మంజా మంజీరము లిడ  
 “కూచిభట్ల” మనోజ్ఞ కుండలాలర్పింప “ములకుట్ల” వన్నీరు చిలుకరింప  
 “కాళి”యును, “వేణి” “రాణి” పారాణి దిద్ద

కొలుపుదీరెను హరికథా కువలయాక్షి

మ్రొక్కె నీకు నుగాత్రి నీ ముద్దు పుత్రి నెట్లు దీవెంతువో ఆదిభట్లబాబు”

ఇలాగే “బాలాజీ”, “భోగలింగం”, “పరిమి సుబ్రహ్మణ్యం”,

“పాతూరి”, “పెద్దింటి”, “బాలబ్రహ్మనందం”, “తెల్లాకుల” మొదలైన హరికథా  
 విద్వాంసుల మొదలు ఇప్పటివారైన బుర్రా శివరామకృష్ణశర్మగారు, కోట సచ్చిదానందం  
 గారు, వీరగంధం సుబ్బారావుగారు, ఉమా భాగవతారిణి, ధూళిపాళ శివరామకృష్ణ  
 శర్మ, కొచ్చెర్ల రామకృష్ణల మొదలు, ఇటీవలి వారైన జయంతి సావిత్రి, సింహాచల  
 శాస్త్రిల దాకా అందరూ ఆదిభట్ల వారి హరికథా భాగవత సంతానమే. “నదీనాం  
 సాగరో గతిః” అన్నట్లు వీరందరి కథారీతులకు పరమగతి ఆదిభట్ల వారే. తెలుగు  
 హరికథకు శాశ్వతమైన చిరునామా దాసుగారే.

ఈ సంప్రదాయాన్ని సమగ్రంగా ఈనాడు ఎవరూ బోధించటం లేదు. ఎవరు  
 చెప్పినా 20 కథలను మించి చెప్పటం లేదు. తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానాలలో ధర్మ  
 ప్రచార పరిషత్తు కార్యదర్శిగా నేను గమనించిన అంశం ఏమిటంటే కథకుల్లో  
 చాలామంది కళాకారులున్నారు. కాని ఆధునిక సమాజంలో పుడుతున్న ప్రశ్నలకు  
 సమాధానాలుగా కథలను చక్కని వ్యవహారిక భాషలో, లలితమైన బాణీలలో,  
 జనప్రియంగా తీర్చిదిద్దాల్సిన అవసరం ఉంది. ఒకప్పుడు ఆదిభట్ల సమకాలీకులు  
 గ్రాంథికంలో పాటలు, పద్యాలు పాడినా విని మెచ్చుకున్న శిష్టసమాజం ఉండేది.  
 అయినా ఆదిభట్ల వారు కూడా జనప్రియమైన ‘యాస’ను వాడి కీర్తనల్ని జనులకు  
 సమీపంగా తీసుకువెళ్ళిన సందర్భాలు లేకపోలేదు. గుహుడు ఇలా అంటాడు (యథార్థ  
 రామాయణంలో) -

“ఔర బరతుడెంత దుండగీడురా

సీరాముని మీద దండెత్తి నాడురా”



అన్న కీర్తనలో భ - 'బ'గా మారింది; శ్రీ 'సీ'గా మారింది. జానపదుల ఉచ్చారణకు అనుగుణంగా ఆ పదాలను అలా మార్చటం దాసుగారికి కథను ఎలా జనప్రియం చేయాలో తెలుసనటానికి నిదర్శనం.



అంచేత పాత్రోచిత సంభాషణం (లోకజ్ఞత) వల్ల కథ అందరికీ అర్థమవుతుంది. ఈవాళ మనం పురాణ కథను జనం సమీపానికి తీసుకువెళ్ళి ధర్మ ప్రబోధం చేయాల్సి ఉంది. ఈ దృష్టితో ఆ అంశాన్ని గురించి కథకులు ఆలోచించాల్సి ఉంది. హరికథ ఇప్పటికీ జనప్రియంగా ఉన్నా, ఆదరణ తగ్గిపోవటానికి సినిమాకు, టీవీ సీరియళ్ళకు ఆదరణ ఉండటానికి నడుమ ఈ 'అవగాహన' సీమ అడ్డంగా ఉంది. దీన్ని ప్రతిభావంతమైన కథా సంవిధానం ద్వారా తొలగించాలి. ఆదిభట్ట వారి కథల్లోని క్రింది అంశాలను గురించి తప్పకుండా హరికథా కోర్సులలోని విద్యార్థులకు బోధించాలి. వారి లోకజ్ఞాన పరిధిని, పురాణ ధర్మశాస్త్ర పరిజ్ఞానాలను పెంచాలి. సాహిత్యాన్ని, సంగీతాన్ని మరింత లోతుగా బోధించి వారిని బాగా ప్రోత్సహించి (వేతనాల ద్వారా, వసతి సౌకర్యాల ద్వారా) హరికథను ధర్మ ప్రచార సాధనంగా కొత్తగా అవతరింప జేయాల్సిన అవసరం ఉంది. దాసుగారి ప్రజ్ఞను గురించి ఆదిభట్టవారి మునిమనుమరాలు శ్రీమతి రాజరాజేశ్వరీదేవి గారు ఇలా అన్నారు :

“దాసుగారు సంగీత సాహిత్యముల మేలు కలయిక. రచించిన హరికథలు 21. అందు 3 హరికథామృతమను పేర సంస్కృతమున, గౌరప్ప పెండ్లి అచ్చతెలుగున, మిగిలినవి తెలుగున రచించారు. దాసుగారి మిగిలిన హరి కథలన్ని ఒక ఎత్తు, జానకీ శపథం ఒక ఎత్తు. జానకీ శపథంలో సమకాలిక విద్వాంసులు తరచుగా ప్రయోగించని కనకాంగి, ఝుంకారధ్వని, నీతిమతి, సుచరిత్ర, నవనీత, మారరంజని, శూలిని, భోగవసంతకం, రసికప్రియ, యాగప్రియ, శ్యామలాంగి, జ్యోతి స్వరూపిణి, నాసికా భూషణి, గాంగేయ భూషణి, చిత్రాంబరి ఇత్యాది రాగములు వాడారు ...”

అంటూ ఇలాంటి ప్రౌఢమైన రాగాలను, 'దశవిధ రాగనవతి కుసుమమంజరి' అనే అపూర్వ రాగమాలికలోనూ, 'పంచముఖి'లోనూ వారు చేసిన తాళ రాగ లయల పరిశోధనను, గాత్ర వాద్య సంగీత విద్వాంసులు కూడా అభ్యసించాల్సి ఉందన్న పెద్దల అభిప్రాయాలన్నీ ఆమె ఉదాహరించారు.

(వాగ్గేయ వైభవం : శ్రీమద్రామాయణ హరికథాగాన యజ్ఞం ప్రత్యేక సంచిక 2009 : పుట 33)





ఈ స్థాయిలో విద్యార్థులను తయారుచేయాలంటే తొలుత ఉపాధ్యాయులకు శిక్షణ కావాలి. “పిండికొద్ది రొట్టె” అన్నట్టు సంగీత సాహిత్యాలు అబ్బుతాయి. అందులోనూ హరికథ “నీటికొద్ది తామర”.

దాన్ని ఇది అది అని నిర్వచించడానికి వీలులేనంత ‘లోతు’ కల్గింది ఆ ప్రక్రియ. ఎవరు ఎట్టయినా పండించవచ్చు. ఒకరు సాహిత్యంతో, మరొకరు సంగీతంతో, మరొకరు అభినయంతో, ఒకరు లోకజ్ఞానంతో ఎవరు ఎలా చేసినా దాసుగారు చెప్పినట్టు హరికథాంతంలో భాగవతుడు “బ్రహ్మ” నిరూపణం చేయాలి. బ్రహ్మ నిరూపణం అంటే తత్త్వ వివేచన అని అర్థం. ఇది చేయాలంటే భాగవతునికి నైష్ఠికమైన జీవనం - సాంగోపాంగంగా విద్యను అభ్యసించటం, నేర్చిన విద్యను ‘ఉపాసన’ ద్వారా ఆత్మజ్ఞానంగా మార్చుకోవటం, ఆ జ్ఞానంతో బ్రతకటం, దాన్ని ప్రబోధించటం జరగాలి. అందుకే దాసుగారు కథకుడు ‘స్వతంత్ర’ జీవనుడు కావాలన్నారు.

అసూయాద్వేషాలు లేక రాగరహితులై జగద్గిత మహాకాంక్ష ఉన్న దాసుగారి లాంటి భాగవతోత్తములు ‘కారణజన్ములు’గా అవతరిస్తారు. అది మన జాతి చేసుకున్న సుకృతం. అలాంటి మహనీయుల జీవిత చరిత్రల్ని, కథా సంవిధానాన్ని విద్యార్థులకు సమగ్రంగా బోధించాలి. అప్పుడే ఒకనాటి దాసుగారి కాలంలోని అచ్చమైన తెలుగు హరికథా స్వరూపాన్ని ఈనాడు మరలా విద్యార్థులకు అందించినవాళ్ళం అవుతాము. అందుకని తొలుత సంస్కృతాంధ్రాలను, సాహిత్యాన్ని, ధర్మశాస్త్రాల్నీ, నీతికథలను, మంచి పలుకుబడిని, స్వచ్ఛమైన ఉచ్చారణను నేర్పుతూ, సంగీతంలో శాస్త్రీయ ఫణితులను, రాగ, భావ, తాళాలను, జ్ఞానాలను బాగా పట్టుబడేలా చేయాలి. అప్పుడే అసలు సిసలైన ‘దాసు’ గారి బాణీని ఆధారంగా ఆయా యువకథకులు మళ్ళీ ధర్మ శంఖారావాన్ని పూరించగలుగుతారు.

తెలుగు హరికథలోని పాట, పద్యం, గద్యం అన్నీ విలక్షణంగా ఉంటాయి. ఉదాహరణకు దాసుగారి యథార్థ రామాయణంలోనే అందరూ గ్రహించవచ్చు.

త్యాగరాజ కృతులున్నాయి, అన్నమయ్య పదాలున్నాయి, బుర్రకథల్లోని తందానా పాటలున్నాయి. హరికథలో వీటిని వాడితే తప్పులేదు. కాని కథాగతికి పనికివచ్చే రీతిలో కీర్తన ‘గతి’ ఉండాలి. ఒకోసారి క్షేత్రయ్య గీతంలాగా విలంబగతిలో ఉండాలి. మరోచోట ముత్తుస్వామి దీక్షితుల కృతుల్లాగా వివిధ గతుల్ని ప్రతిబింబించాలి. దాసుగారి ‘మంజరులు’ అలాంటివి. ఒకోసారి అన్నమయ్య పదంలాగా మురిపించాలి.



ఇంకోసారి త్యాగరాజ కృతి లాగా సాగాలి. రకరకాల మూర్చనలు పోవడానికి వీలుండాలి. చిట్ట స్వరకల్పనలు కూడా చేయాలి.



అలాగే పద్యమూ అంతే. మహాకవులు పద్యాలు చాలా బాగా రాశారు. వారి పద్యాలు వాడుకోరాదని కాదు. కాని ఒకోసారి సందర్భానికి అతికే లాగా హరికథకుడు పద్యం అల్లవలసి ఉంటుంది. అలాంటి ఒక పద్యాన్ని 'ప్రహ్లాద చరిత్ర'లో ఆదిభట్ల రచించారు. హిరణ్యకశిపుడు బ్రహ్మదేవుని గురించి తపస్సు చేయడానికి వెళ్తూ తన భార్య లీలావతిని ఇంద్రుని బారిన పడకుండా కాపాడమంటూ జాగ్రత్తలు చెప్పిన పద్యమిది

**“జలజాక్షున్ గడ తేర్చకున్న నిది మీసంబా ! తపంబూని ని**

**శ్చల భక్తిన్ జలజాసనుందనిపి యిష్టంబంది నేవత్తు మీ**

**రలు దేవేంద్రుడు చేరకుండ నగరిన్ రక్షింపుడీ యంచు శౌ**

**ర్యరసావేశముతో హిరణ్యకశిపుండంతన్ వనిం జేరినన్”**

ఇలాంటి పద్యం పోతనలో కనిపించదు. ఆయన పౌరాణిక కథనానికి ఇది అవసరం లేదు. కాని హరికథకు చాలా అవసరం. కథను నాటకీయం చేయటంలో ఇది నిరుపమానంగా పనికి వస్తుంది.

ఇక 'గద్య' విషయం. దాసుగారు అతి ప్రౌఢమైన 'కాదంబరి' గద్యాలను పోలిన గద్య (వచనం) రాశారు. ఆరోజుల్లో పండిత ప్రకాండుల మధ్య జయించుకు పోవడానికి ఈ సాముగరిడీలు అవసరమయ్యాయి. ఉపమలను మాలలుగా పేని అతి గంభీరమైన లోకజ్ఞానాన్ని భౌగోళిక, ప్రాకృతిక, జానపద జీవిత పరిచయాన్ని నిక్షిప్తం చేసుకొన్న గద్య చింతామణులు దాసుగారి వచనాలు. వాటిని కూడా నమూనాగా గ్రహించి వర్ణనలో జాతీయతను పోషించే లక్షణాల్ని ఈనాటి హరికథకులు అభ్యసించాలి. వాడుక భాషలో పేనితే ఆ గాంభీర్యం రాదని నా 'అనుభవం' చెబుతున్నది. కాని శైలి కోసమయినా అలాంటి గద్యాలను అభ్యసించటం కథలో ప్రౌఢత సంపాదించగలదు. ఇదంతా కథాగానానికి అవసరమైన శైలీ పరిభాష.

ఇంతేకాదు, గేయఫణితిలో ద్విపదల్ని, తరువోజలను, మధ్యాక్కరలను, కందాలను, సీసాలను తక్కిన అన్ని వృత్తాలను కూడా మనోరంజకంగా గానం చేయడం దాసుగారి సొత్తు. అవీ వారి స్వీయ రచనలు కావటం వల్ల తెలుగువారికి హరికథా





సంపదగా ఆయన అందించిన బంగారు గనులు. దీనికి తోడు గద్యాన్ని కూడా రాగాత్మకంగా ఆలాపించటం (Musical Prose) తెలుగు హరికథా గానరీతిలో ఒక వైశిష్ట్యంగా చెప్పవచ్చు. దీనివల్ల పాత్రల తాలూకు రసభావాలను ప్రస్ఫుటంగా కథకుడు నటించగలుగుతాడు. ఈ అభినయం భరత శాస్త్రానుగుణంగా ఉన్నప్పుడు మరింత రాణిస్తుంది. అంచేత తెలుగు హరికథకు మరో అందం 'నృత్యం'. అంచేత తెలుగు హరికథకుడు శాస్త్రకారుడు; అభినయ సర్వస్వం ఎరిగిన నాట్యకారుడు; కథాకథన శిల్ప మెరిగిన ఉపన్యాసకుడు కావాలి. ఉపన్యాస మంటే ఏదో చెప్పి ఊదరగొట్టడం కాదు. ప్రారంభాంతాలలో ఏక వాక్యత దెబ్బతినకుండా ధార్మికమైన సారాంశాన్ని కథలో పొదిగి శాఖా చంక్రమణ న్యాయంగా అటూ ఇటూ వెళ్ళినా మళ్ళీ కథలోనికి అన్వర్తింపచేయటం అని అర్థం.

ఈ లక్షణాల వల్ల ఏ స్థాయిలోని ప్రేక్షకులైనా కళ్ళప్పగించి చూస్తూ కథను వింటూ ఒక తన్మయత్వంలో మునిగి ఎంతసేపైనా ఉండగలుగుతారు. తెలుగు హరికథకులకు వేరే రాష్ట్రాలలో పేరు ప్రఖ్యాతులు రావటానికి ఇవే ప్రధాన హేతువులు. నేను స్వయంగా కర్ణాటక, తమిళనాడు, మహారాష్ట్ర, ఢిల్లీ, ఋషీకేశ్ లలో కథాగానం చేసినప్పుడు వారు మెచ్చుకున్న అంశాలు ఇవే. ఇదంతా దాసుగారు మనకు పెట్టిన భిక్ష. పెద్దబాలశిక్ష.

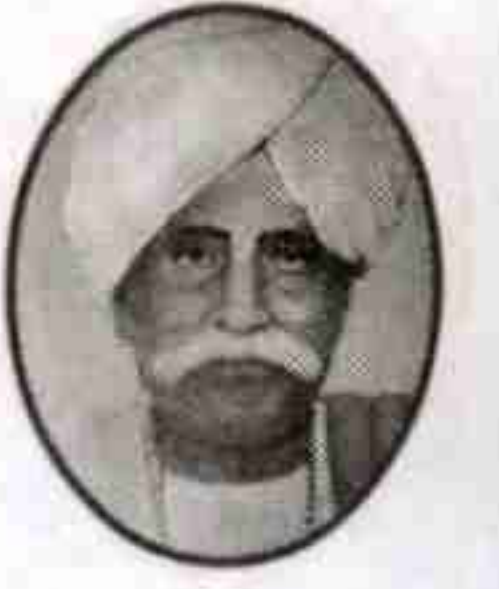
ఇంతకీ దాసుగారు సృష్టించిన తెలుగు హరికథ ఎప్పుడు మొదలయిందో నేను పూర్తిగా చెప్పడం మరిచాను.

ముందు ప్రస్తావించినట్టు విజయనగరంలో కానుకుర్తివారి ఇంటిలో మదరాసు నుండి వచ్చిన కుప్పుస్వామి నాయుడు గారు హరికథ చెప్పగా, ఆ కథను విన్న శ్రోతలలో ఉన్న సూర్యనారాయణ (ఆయనే ఆదిభట్ల నారాయణ దాసు) అప్పటికి పట్టుమని 18 ఏళ్ళు లేని అబ్బాయి ఓస్ ! ఈ మాత్రం కథ నేను చెప్పలేనా ! అని సవాలుగా స్వీకరించి అప్పటికప్పుడు ధ్రువుని కథను పోతన భాగవతం ఆధారంగా హరికథగా కల్పించి కొన్ని రోజుల్లోనే వేణుగోపాలస్వామి ఆలయంలో కథాగానం చేసి అందరిచేత 'శహబాస్' అనిపించుకొన్నారు. అంటే తెలుగు హరికథ దాసుగారి సంప్రదాయంలో 1882 ప్రాంతంలో పుట్టిందని అర్థం.

ఆ తమిళ భాగవతుని కథ వినగానే "నేను పాడగలను, స్వతంత్రంగా పద్యాలతో, పాటలతో కథలు రచించగలను. పొంకంగా, చమత్కారంగా మాటలు చెప్పగలను. అందంగా అభినయించగలను. ఈ కుప్పుస్వామి 'కథాకాలక్షేపం' నా ముందు



దిగతుడుపుకి కూడా పనికి రాకుండా పోతుందేమో” అని ఏవేవో భావాలు, ఆశలు, ఆశయాలు తలలో విద్యుల్లతల్లా తళుక్కుమనగా, ఆ మరుక్షణంలో ఆ సూర్యనారాయణ “నారాణయదాసు”గా మారటం, భగీరథుడు గంగని తెచ్చినట్టు శ్రీ దాసుగారు ఆంధ్రదేశానికి హరికథా ప్రవంతిని ప్రవహింప చేయటం ఒక్కసారిగా జరిగిపోయాయి.



(చూ. శ్రీ కర్రా ఈశ్వరరావు ‘శ్రీ ఆదిభట్ల నారాయణదాసు’ శ్రీ మద్రామాయణ హరికథా యజ్ఞం, ప్రత్యేక సంచిక 2009 - 25 - 26).

ఒక కళాప్రక్రియ పుట్టడానికి, ప్రజాదరణ పొందటానికి, కళాకారుడు రాణించటానికి అనువైన సామాజిక, సాంస్కృతిక నేపథ్యం ఉంటుంది. స్వాతంత్ర్య ఉద్యమంలో భాగమైన జాతీయతా స్ఫూర్తిలో భాగంగా దేశభాషలపైన మిక్కిలి మక్కువ పెరిగిన నేపథ్యంలో గిడుగు - గురజాడ, ఆదిభట్ల తమ తమ రంగాలలో కృషిచేశారు. గిడుగు వ్యావహారిక ఉద్యమం చేపట్టగా, గురజాడ సాంఘిక సంస్కరణకు నాటకాన్ని రచనల్ని సాధనాలుగా చేపట్టాడు. వీరి సహృద్యయుడైన ఆదిభట్ల ‘తెలుగు హరికథ’ను స్వతంత్రంగా తీర్చిదిద్దటంలోని రహస్యమిదే. అందుకే వారు అచ్చ తెనుగులో హరికథలు - గిరికథలు కూడా చెప్పారు. దిగ్గజాల వంటి న్యాయమీమాంసా జ్యోతిష్యాది శాస్త్ర పండితుల్ని, కొమ్ములు తిరిగిన సంగీత విద్వాంసులను ఎదిరించి నిలదొక్కుకున్నారు. అప్పటికి అంతగా ప్రచారంలో లేని హిందూస్తానీ గాన రీతుల్ని అభ్యసించి హరికథలో అనుసంధించారు. పర్షియన్ భాషను కొన్ని నెలల్లో నేర్చుకొని రుబాయిలను అచ్చతెనుగులో అనువదించారు. ఇదంతా అప్పటి సాహిత్య వాతావరణం. ఆ వాతావరణంలో దాసుగారి కథా సంప్రదాయం పుట్టింది.

తరువాత ఏం జరిగిందో మనకు బాగా తెలుసు. సాహిత్య అధ్యయనం కొత్త పుంతలు తొక్కింది. పురాణాలు ప్రచారం చేసిన నాటక రంగంలో సినిమా ప్రవేశించింది. సాహిత్యంలో కొత్త ధోరణులు వచ్చాయి. సమాజంలో సంప్రదాయ కళల పట్ల ఆదరణ తగ్గిపోయింది. హరికథకులు ‘బతకలేక బడి పంతులన్న’ చందాన ఏదో పాట్లకూటి కోసం నేర్చుకొంటున్నవారే అధికులయ్యారు. హరికథల్లో సినిమా పాటలు చోటుచేసుకొంటున్నాయి. ఫలితంగా హరికథను అభ్యసించడానికి విద్యార్థులు కూడా రావటం లేదు అని ఉపాధ్యాయులే వాపోతున్నారు.

ఈ నేపథ్యంలోనే అచ్చమైన తెలుగు హరికథా స్వరూపాన్ని ఈ అధ్యాయంలో





వివరించాను. ప్రభుత్వమూ, కళాసంస్థలు, కళాకారులు ఈ రంగాన్ని ఎంతగానో వృద్ధి పొందించాల్సిన అవసరం ఎంతో ఉంది.

మహారాష్ట్ర సంప్రదాయంలోని పంచపదుల్ని (హిమగిరి తనయా తనయం, శ్రీరామ జయరామా, ధిమికిట ధిమికిట ఇత్యాదిగా) తమిళ, కన్నడ దేశాలలోని కథకులు పాడటం ఉంది. ఆదిభట్లవారు వినాయక, సరస్వతీ, ఇష్టదేవతాస్తుతులను ప్రతి కథలోనూ విలక్షణంగా రాసి పాడారు. అదే పద్ధతిలోనే ఇతరులూ పాడుతున్నారు. ఇది కూడా తెలుగు హరికథలో ఒక ప్రధాన భేదం.

ఇతర రాష్ట్రాలలో ఉన్న హరికథకుల సంఖ్యకన్నా ఆంధ్ర, కర్నాటక రాష్ట్రాలలోని హరికథకుల సంఖ్య ఎక్కువ. ఒకవిధంగా చూస్తే జీవనోపాధిగా హరికథ ఎన్నో వేల కుటుంబాలకు ఆసరాగా ఉంది. కాని హరికథా విద్యా సంప్రదాయం మాత్రం నశించి పోతోంది. అందుకే హరికథకు సామాజికమైన స్థితి తగ్గిపోతోంది.

ఆదిభట్ల వారి కాలందాకా హరికథల్ని ఆశ్రయించి కళాకారులు బ్రతికారని, తరువాతియుగంలో హరికథ దాసుగారి నాశ్రయించిందని కొందరు అంటారు. ఇది నిజమే ! కథాగానానికి ఒక ఉన్నతస్థాయిని ఆ మహానుభావుడు కల్పించాడు. దాన్ని మళ్ళీ స్థాపించాల్సిన ఆవశ్యకత ఉంది.

తెలుగునాట ఈనాటి కథకులు త్యాగరాజు, ముత్తుస్వామి మొదలైనవారి కీర్తనల్ని పాడుతున్నారు. వారిమీద కథాగానాలు చేస్తున్నారు. ఆదిభట్లవారు సంగీత త్రిమూర్తుల్ని ఏనాడూ తలవలేదు. తమ కథ - పాట - పద్యం - తమదే అనే సిద్ధాంతం వారిది. అందుకే వారు హరికథా పితామహులయ్యారు. వారి 'వాణి'ని మనం వినలేకపోయినా వారి 'బాణి' మాత్రం మనకు శిష్య, ప్రశిష్యుల ద్వారా కొంతలో కొంతైనా మిగిలి ఉంది. అదే మన భాగ్యం. ఈ సంప్రదాయాన్ని సుసంపన్నం చేద్దాం. వారు తీర్చిన హరికథ ఆంధ్రుల ఆత్మగౌరవ ప్రతీక.

**“నాగస్వరము పాట నాగమే యెఱుగు**

**తుంగదుబ్బులోని తుట్ట యే మెఱుగు**

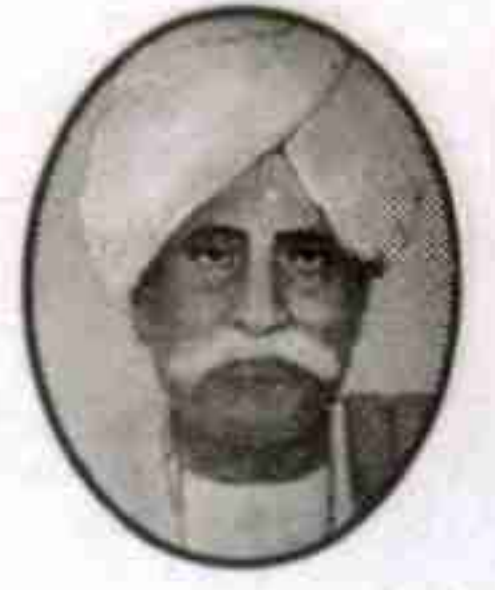
**జ్ఞాని ఎఱుగును - జ్ఞాని మఱుంగు**

**అజ్ఞాని యే మెఱుగు - హరిదాసు తెఱుగు” !**

(ఆదిభట్ల : జగజ్యోతి, పుట 2)



## దాసుగారి హరికథా వాఙ్మయం :



దాసుగారు రచించిన కథలు చాలావరకు ముద్రణ పొందాయి. వారు రచించిన కథలు రసవత్ప్రబంధాలు - కావ్య మర్యాదల్ని భాషా శైలులలో పాటించిన వుత్కృష్ట రచనలు. ఏదో పాటలు, పద్యాలు అతికి తయారుచేసిన రచనలు కావు. అంచేత వాటిని చాలా లోతుగా అధ్యయనం చేసి పాఠం చెప్పాలి తప్ప అవి సులభంగా నేర్చుకోదగ్గవికావు - నేర్పదగ్గవీ కావు.

అందుకే దాసుగారు 'హరికథ' అనే ఒక వ్యాసంలో ఇలా అన్నారు :

“ఆస్తిక్యమును ధర్మాధర్మములను సర్వజన మనోరంజనముగ నృత్య గీత వాద్యములతో నుపన్యసించుట హరికథనంబడును. అట్టి యుపన్యాసకుడు కథకుడనబడును. దైవభక్తియు, సత్యము, భూతదయయు హరికథ యందలి ముఖ్యాంశములు ...

“గాయంశ్చరిత్రాణి రథాంగపాణేః - నృత్యన్నిరస్తాఖిల కర్మబంధః

నిరంకుశస్సర్వసమో విరాగీ - కైవల్యమభ్యేతి ముకుందభక్తః”

అను నారద స్మృతి ప్రకారము 'సర్వ వస్తువులయందు వాసుదేవ భావనచే' మనో వాక్కాయ కర్మములచే దేవుని భజించుచు సర్వజనులకు దైవభక్తిని బోధింపదగు మోక్ష సాధనము సంగీతము కన్న వేరు లేదని రూఢిగా దెలిసిన పురందర విఠ్ఠలాది వాగ్గేయకారులిక్కలియుగమున గీతపు బంధములు విరచించి యాడుచూ బాడుచూ భక్తుల దరింపజేసి తాము తరించిరి.

ఇదీ దాసుగారి హరికథలోని అంతరాత్మ, అంతరార్థం. యథార్థ రామాయణానికి వారు రచించిన పీఠిక చదివితే కథకుడికి తనదైన కథా తత్త్వ వివేచన ఉండాలని తెలుస్తుంది. దాసుగారి కథలన్నింటిలోనూ పరిశోధన - విశ్లేషణ - సృజనాత్మకత 'ముప్పేటలు'గా ముడిపడి ఉంటాయి.





## దాసుగారి కథాగాన సంప్రదాయం :

కథకుని గాత్రం ఎలా ఉండాలో, రచన ఎలా ఉండాలో వారే ఒక పద్యంలో చెప్పి ఉన్నారు.

“ఘన శంఖమోయన కంఠంబు పూరించి । మేలుగ శ్రుతిలోన మేళవించి  
నియమము తప్పక నయఘనంబులబెక్కు । రాగ భేదంబుల రక్తి గొల్చి  
బంతులెగిర్చిన పగిదికాలజ్ఞతన్ । జాతి మూర్ఛన లొప్పస్వరము పాడి  
చక్కని నృత్యము సర్వరసానుకూ । లంబుగాగ నభినయంబుజేసి  
స్వకృత మృదు యక్షగాన ప్రబంధ సరళి । వివిధ దేశంబులం చిన్న పెద్దలు గల  
బలుసభల హరిభక్తినుపన్యసింప । లేని సంగీత కవితాభిమానమేల !”

వారు అలాగే చెప్పేవారని జంధ్యాల పాపయ్యశాస్త్రిగారు వర్ణించారు.

వారు ఒక్కో కథలో ఏమి ‘కళ’ను ఇమిడ్చారో ఈ పద్యంలో శాస్త్రిగారు చెప్పారు.

“కల్యాణి రుక్మిణీకన్య” మెల్లగనల్ల - నయ్య భుజంబుపై చెయ్యివైచె  
‘జనని జానకి’ మహా శపథమ్ముతో సుప - థమ్ము చూపెను సతీధర్మమునకు  
‘వరగాత్రి సావిత్రి’ వైవస్వతుని నిల్చి - మగని ప్రాణాలకై తగవులాడె  
‘చిన్ని మార్కండేయు’ శివభక్తి పదమెత్తి - మృత్యుదేవత గుండె మీద దన్నె

అంటూ ఆయా కథలు విన్నప్పుడు శ్రోతలు ఏ భావాల్ని రసస్ఫూర్తిని పొందారో శాస్త్రిగారు వివరించారు.

అంచేత వారికథ ఒక మహోపదేశం. జాతిని సముద్ధరించి ధర్మవర్తనులుగా చేయడానికి సాధనంగా దాసుగారు హరికథను ఒక మహాయజ్ఞంగా నిర్వహించారు. నిర్వహించడం నేర్పారు.

**ఆ సంప్రదాయానికి వ్యాఖ్యానమే వారి హరికథలన్నీ.**





### 3. దాసుగారి సంస్కృత రచనలు

దాసుగారు సంస్కృతాంధ్రాంగ్లాలలో మహా పండితుడు. అందువల్ల కొమ్ములు తిరిగిన సంస్కృత పండితులు కూడా వారి సంస్కృత పాండిత్యాన్ని గౌరవించే విధంగా వారు సంస్కృతంలో కొన్ని రచనలు చేశారు. వారు సంస్కృతంలో రచించినా 'మాతృభాష'లో రచించినంత 'లీలగా' రచన చేశారు. అందుకే బులుసు వెంకట రమణయ్యగారు వారిని 'పుట్టు మహాకవి' అన్నారు.

'కచ్ఛపీశ్రుతు'లలో వారు దోమను సాక్షాత్తు విష్ణువుగా వర్ణించిన సందర్భం చూస్తే వారి ఊహా సౌందర్యం అర్థమవుతుంది.

**“చక్రభ్రమణ కరత్వాత్ - కుదృష్టి భిర్దూర వర్జ్యమానత్వాత్  
శ్రుత్యంత ఖేలనత్వాత్ - మశకః త్వమేవ మాధవం మన్యే”**

(ఓ దోమా ! విష్ణువులాగానే నీవు 'చక్రం'లాగా తిరుగుతావు. చెడ్డచూపు (నాస్తికులు)న్న (కండ్లకలక) మనుష్యులు నీకు దూరంగా ఉండాలనే భావిస్తారు. శ్రుతి (వేదం - అంతం - వేదాంతం) చేస్తూ (ధ్వనిచేస్తూ) చెవి దగ్గర పోరు పెడుతుంటావు. అంచేత నీవు విష్ణువే అని భావిస్తాను).

'మేలుబంతి' అనే కావ్యంలో సంగీత సాహిత్యాల ఫలమేమిటో ఇలా కవిత్వీకరించారాయన.

**సంగీతపుష్పముద్దిష్టం - సాహిత్యం తద్రజః స్మృతమ్**

**ఆస్తికత్వం ఫలం ప్రోక్తం - కైవల్యం రస-ఈరితమ్**

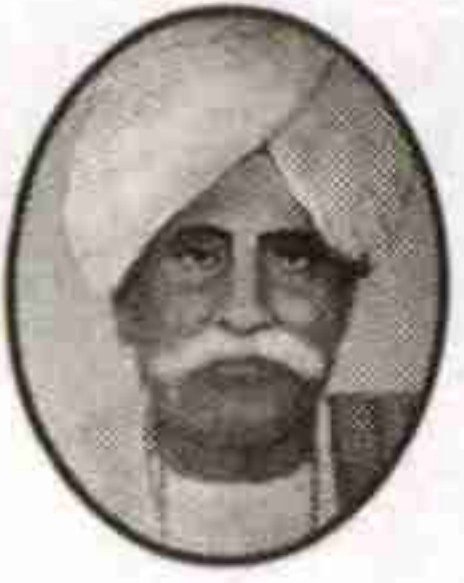
(కైవల్యానంద రసానుభూతిని అందించే విద్యావృక్షంలో సంగీతమే పుష్పం. దాని పుప్పొడి సాహిత్యం. ఆస్తిక భావమే ఫలం. బ్రహ్మానందానుభవమే రసం).

స్వర్గం ఏది నరకం ఏది ? అంటే దాసుగారు సంస్కృతంలో ఇలా చమత్కరించారు (మేలుబంతిలో).

**అనాయాసేన మరణం - వినా దైన్యేన జీవనమ్**

**స్వర్గః సోఽసావనారోగ్యం - నరకః నాత్ర సంశయః**





(అనాయాసంగా మరణించడం, దైన్యం లేకుండా జీవించడం - ఇదే స్వర్గమంటే ఒక అనారోగ్యమే నరకం - ఇందులో సందేహం లేదు).

ఈ శ్లోకంలో రెండో సగాన్ని మరో రకంగా పెద్దలు చెబుతారు.

విదురుడు శ్రీకృష్ణుని ఇలా కోరాడని :

**అనాయేసేన మరణం - వినాదైన్యేన జీవనమ్**

**దేహంతేతన సాన్నిధ్యం - దేహి మే మధుసూదన !**

(అనాయాస మరణం - అదీన జీవనం - దేహంతంలో నీ సన్నిధి - స్వామి ప్రసాదించు).

ఎన్ని ఉన్నా శ్రీహరి మీద భక్తి లేని వాడికి 'సుఖం' ఉండదని ఈ భాగవతాగ్రణి చెప్పిన శ్లోకం నిరుపమానమైనది.

**స్యాద్రాజ్యం స్వర్గతుల్యం విరహిత సకలజ్ఞాతి వైరం సుధర్మ్యం**

**కాంతా సాధ్వీ ప్రశాంతా విరత నవ వయో రూపరమ్యాలభేత**

**ఆరోగ్యం సుందరత్వం విపులభుజబలం వేదశాస్త్ర ప్రభాఃస్మ్యః**

**సర్వాణ్యేతాని సౌఖ్యం నహి దదతి సదాభక్తివన్మాధవస్య**

(హరికథామృతం)

(జ్ఞాతుల బెడద లేని స్వర్గతుల్యమైన ధార్మిక రాజ్య వైభవం ఉండనీ ! శాంతస్వభావురాలై రూప లావణ్యాదులతో హృదయాన్ని ఆకర్షించే సాధ్వీ అయిన అర్థాంగి ఉండనీ, మంచి ఆరోగ్యం, సుందరమైన శరీరం, గొప్ప భుజబలం, వేదశాస్త్రాలలో పాండిత్యం ఉండనీ - శ్రీహరి యందు భక్తి వల్ల కలిగే సౌఖ్యాన్ని మాత్రం ఇవేవీ ఇవ్వజాలవు).

అష్టభాషలెరిగిన ఈ మహనీయుడికి భర్తృహరిలాగా నీతి ధర్మాలను బోధించటం పెద్ద పని కాదనిపిస్తుంది ఇలాంటి శ్లోకాలు చూస్తే.

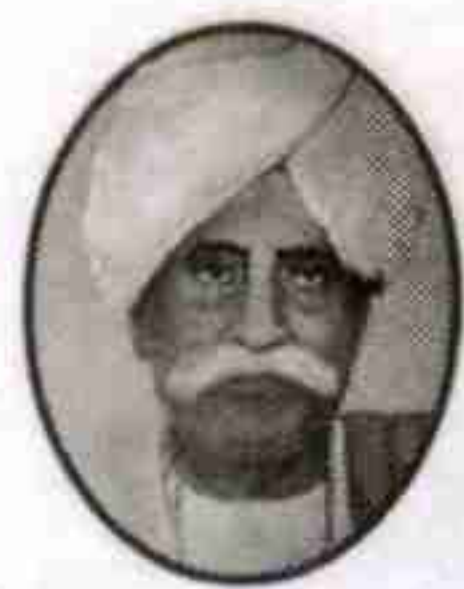
వారు రచించిన సంస్కృత రచనల్ని గ్రంథం చివర పట్టికగా ఇచ్చాను. చూడవచ్చు. ఒకటి రెండు సందర్భాలను ఉదాహరిస్తాను.

కాశీ శతకంలోని ఒక చమత్కారాన్ని చూద్దాం. కాశీ నగరంలో కొబ్బరి చెట్లు కనిపించవు. ఎందుకో దాసుగారు ఇలా కారణం ఊహిస్తున్నారు.



విశ్వేశ్వరాభిషేకాయ సతి భాగీరథీజలే

కాశ్యాంకోమాం వాంఛతీతి నారికేళో నజాయతే ॥



(కాశీ విశ్వేశ్వరుడికి అభిషేకం జరపడానికి పవిత్రమైన గంగాజలమే ఉండగా నా అవసరం ఇక్కడ ఏముందని అక్కడ కొబ్బరి వృక్షం మొలవడం మానేసింది).

దాసుగారి రామచంద్ర శతకం నుంచి మరో ఉదాహరణం.

తరంగోఽస్తి వార్ధే న వార్ధి స్తరంగే

తథావిశ్వమస్తీత్యయి, త్వం న విశ్వే

త్వమేవ ప్రమాణ ప్రమేయ స్వరూపః

కథం విద్మహే త్వాం ప్రభో! రామచంద్ర!

(తరంగం సముద్రంలో ఉంటుంది. కాని తరంగంలో సముద్రముండదు. అలాగే ప్రపంచమంతా నీ కుక్షిలో ఉంది. కాని నీవు విశ్వంలో ఇమిడి లేవు. ప్రమాణం, ప్రమేయుడివీ రెండూ నీవే. రామచంద్రా! నీ తత్వాన్ని నేను ఎలా తెలుసుకోగలను! (నీవు పరబ్రహ్మ తత్వానివని అర్థం).

ఈ శ్లోకంలో బ్రహ్మ సూత్రాల పరమార్థమూ, భాగవతంలోని జన్మాద్యస్యయతః .... ఇత్యాది శ్లోక తాత్పర్యమూ ఇమిడి ఉన్నాయి.

ఇంత సంస్కృత పాండిత్యం గలవారు కాబట్టే తెలుగేరాని రవీంద్రునికి, కుప్పుస్వామి శాస్త్రిగారికి దాసుగారు అర్థమై ప్రశంసించారు.

ప్రాచీన యుగాలలో 'కాదంబరి'ని రచించిన బాణుడు, దశకుమార చరిత్రను రచించిన దండి, కల్పిత గాథలను ఎలా వస్తువులుగా తీసుకున్నారో అలాగే తీసుకొని పరమార్థ నిరూపణ చేయటం 'తారకం' అనే సంస్కృత కావ్యంలో కనిపిస్తుంది.

ఇందలి నాయకుని పేరు 'తారకుడు'. ఒక బ్రాహ్మణ యువకుడు. విబుధనగరం రాకుమారునితో మైత్రి ఏర్పడి వారిరువురు 'నౌకాయానం' చేసి చంద్రద్వీపం వెళ్ళి అక్కడి యుద్ధంలో శత్రువుల్ని చంపి, రాజు సోదరుని కాపాడి, చక్రవర్తి అనుగ్రహం పొందారు. రాకుమారునికి చక్రవర్తి కూతురితో పెళ్ళి జరుగుతుంది. తారకుడు కూడా రాజమర్యాదలు పొందాడు. చివరికి మిత్రులిరువురూ స్వదేశం తిరిగివచ్చి హాయిగా జీవిస్తారు. తారకుడు కూడా వివాహం చేసుకొని సంతానం పొంది సుఖంగా జీవించాడనటంతో కావ్యం పూర్తి అవుతుంది.





ఇలాంటి రచనలు చేసినపుడే రచయిత స్వతంత్ర 'ప్రతిభ' బయట పడుతుంది - అన్న దృష్టి ఈ కావ్య నిర్మాణ హేతువు.

ఇందులోని వర్ణనా నైపుణ్యం కాళిదాసాదులను పోలింది. ఒక ఆధునికమైన 'స్టీమరు' లాగా వారి 'నౌక'ను వర్ణిస్తూ దాని గమనాన్ని ఇలా చెప్పారు.

**అంతర్దౌ మహీ దూరే ప్రజ్ఞాన ఇవ సంస్కృతిః**

**పయోధియానే దిక్కాలభేద ఏవ న దిద్యుతే**

(నావ సముద్రంలో దూరంగా వెళ్తున్న కొద్దీ భూమి కనిపించకుండా పోతుంది. అది ఎలా ఉందంటే - ప్రజ్ఞానం ఏర్పడే కొద్దీ సంసారం (బంధం) అంతరించి పోయినట్లుంది - అంటారాయన).

ఈ కావ్యంలో ఆయన ఒక ప్రతిజ్ఞ చేశారు. 'పాణినీయ సూత్రాణా మవైది కానా ముదాహరణ మే తత్కావ్యమ్' అని. (వేదభాషను తప్పించి లౌకిక సంస్కృతానికి సంబంధించిన పాణినీయ వ్యాకరణ సూత్రాలకు ఈ కావ్యం లక్ష్యంగా రూపొందించ బడింది).

వీరు ఉపయోగించిన భూతకాలిక క్రియలలో అత్యంత సూక్ష్మ భేదాలను వీరు అలవోకగా వాడి తాతా సుబ్బరాయశాస్త్రి గారిలాంటి మహాపాధ్యాయులచేత 'శభాష్' అనిపించుకొన్నారు.

అభాక్షీత్ - (సేవించెను - తినెను); అవవర్ణత్ (గట్టిగా వర్ణించెను)

అబూబుధతామ్ (బాగా తెలిసికొన్నవి); ఆలులోకత్ (చూచెను)

ఆశిశత్ (తనిపించెను); అసోషపిష్ట (బాగా నిద్రించెను)

ఇంకా వింత వింత ప్రయోగాలు చాలా ఉన్నాయి. మహాభాష్యం చదివితే తప్ప వీరి రూప నిష్పన్న విధానం అంతు చిక్కదు - అని రాయుడుశాస్త్రి గారు అన్నారు.

మౌక్తికంతి (ముత్యాలవలె ఉన్నాయి); పిపురతి (పాలిస్తున్నాడు)

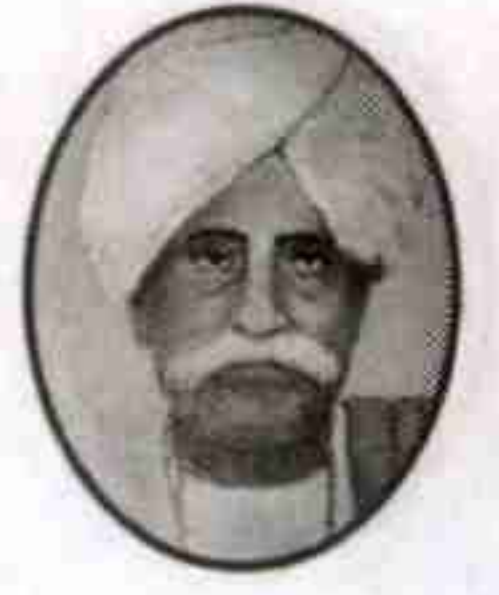
వ్యచ్చైత్సీత్ (చేదించెను); దేవసభమ్ (దేవతల సమూహం)

విశ్వవారః (ప్రపంచ సముదాయం); జానుచరః (ప్రాకేవాడు)

కింపచానః (లోభి); ఖట్వారూఢ (మూర్ఖుడు); కద్వదః (చెడుమాటలాడువాడు)



తెలుగు ననుసరించి సంస్కృతంలోని కొన్ని రూపాల్ని ప్రవేశింప చేశాడు : భేదం భేదం; దారం దారం (బాగా చీల్చి); సర్పిర్నిదాయం (నేడిలాగాఉంచుకొని); ప్రియకృత్య (మంచి చేసుకొని); దుఃఖాకృత్య (ఏడిపించి).



తారకంలోని నాయక చిత్రణలో దాసుగారి 'ఆత్మ' కనిపిస్తుంది. తారకుడు బాల్యంలో ఎలా ఉన్నాడంటే

“అతుల లలిత రూపః సర్వవేద ప్రశాంతః

సకల జన సమానః సర్వతంత్ర స్వతంత్రః

వితిత సమవయస్కో విద్యయా సద్యశస్కః” అంటారు దాసుగారు.

ఈ విశేషణాలు దాసుగారికీ సరిపోతాయి. దాసుగారిలాగే తారకుడు కూడా గొప్ప వాగ్గేయకారుడుగా చిత్రింపబడ్డాడు. దీన్ని బట్టి ఇది ఒక 'ఆత్మాశ్రయకావ్య' ధర్మాన్ని కల్గిందని చెప్పవచ్చు.

సంస్కృత భాషలో ఇంత గొప్పగా ఇలా ఎలా రాశావయ్యా అంటే 'అమ్మ పలికించింది !' అనేవారట.

ఆ అమ్మ పోతనగారు వర్ణించిన ముగురమ్మల మూలపుటమ్మ - కాత్యాయని. ఆమె వరప్రసాదంతో (స్వభావ పాండిత్య బలేన కుర్వే) - సహజ పాండిత్యంతో ఆయన రచించాడని ఈ భాషాబలం నిరూపిస్తుంది.

ఇక ప్రస్తావించదగిన సంస్కృత హరికథ 'శ్రీహరి కథామృతం.'

ఇందులోని మూడు బిందువులు (కృష్ణజన్మ / పితృ బంధ విమోచనం / ధర్మ సంస్థాపనం) మూడూ అమృతరస సింధువులే.

ఈ రచనలో కనిపించే దాసుగారు సంపూర్ణ శరణాగతి రహస్య మెరిగిన పరమ భాగవతుడు. అందుకే వినయంతో ఇలా అంటాడు :

యథాకురూపేతి విదన్నపి స్వయం

వినోదయత్యల్పమతిః సదర్పణే

తథాహమజ్ఞోఽపి భవత్సమక్షం

ఆత్మానుమోదార్థ మిదం బ్రవీమి





(తాను కురూపియని తెలిసికూడా అద్దంలో తన ప్రతిబింబాన్ని చూసి అల్పబుద్ధి గలవాడు మురిసిపోయే రీతిలో అజ్ఞుడినైన నేను ఆత్మానుమోదం కోసమే (నా తృప్తి కోసం) మీ ఎదుట కథ చెబుతున్నాను).

లోకంలో తిరిగే దాసుగారు వేరు; శ్రీకృష్ణుని ముందు దాసుగారు వేరు. ఆయన ఆత్మ సమర్పణమే ఈ శ్రీహరికథామృతం.

జీవితాంతం దాసుగారిని వదలని కవితాప్రజ్ఞ పోతన్నగారిది.

అందుకే 'కంజాక్షునకు గాని కాయంబు కాయమే' వంటి పద్యాలలోని భావం దాసుగారిని కలలో కూడా వదిలి పెట్టలేదు.

“న శ్రోత్రం విష్ణు నామ శ్రవణ విరహితం కింతు మృత్కుడ్యరంధ్రం  
నేత్రం నాం భోజ నాభ గృహణ విఫలితం కింతు కాచోపమానం  
వాఙ్మద్యున్న సేవా వ్యతికరరహితా కింతు కాకోల ఘోషా  
నాస శ్రీకృష్ణ భక్తి ప్రతికృత హృదయః కింతు తిర్యక్సమానః”

(భగవన్నామ శ్రవణం చేయని చెవులు మట్టి గోడలోని రంధ్రంతో సమానం. స్వామిదర్శనం చేయని కన్నులు గాజుపూసలకు తుల్యం. శ్రీవారి సేవా వ్యతికరంగా రచించబడిన వాక్యం కాకిగోలకు సరిపోతుంది. భగవంతుని సేవచేయని మనిషి తిర్యగ్జన్తువుతో సమానుడే).

దాసుగారి కథలో ధర్మనిరూపణం, బ్రహ్మ నిరూపణం రెండూ తప్పక ఉంటాయి. శ్రీకృష్ణుడు కంసుని చంపి తల్లిదండ్రులకు కారాగార విమోచనం గావించి ఇలా పలుకుతాడు :

జననీ జనకౌ వృద్ధౌ - తన యాన్గరు విప్రసాధుదారాదీన్  
యశ్చక్తోఽపినపోషతి - స నీవ జీవన్మృతో మహీవలయే

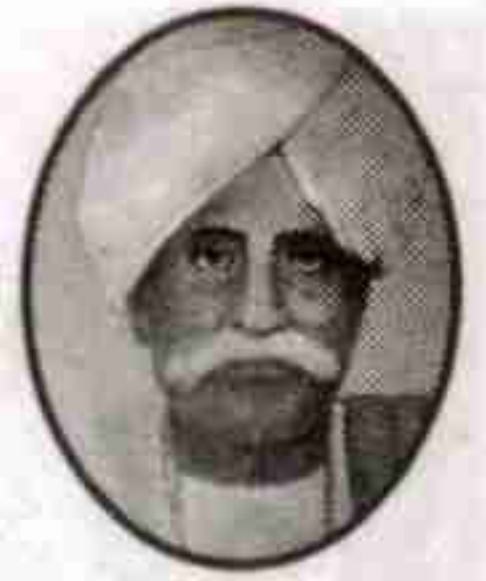
(వృద్ధులను, తల్లిదండ్రులను, కొడుకులను, గురువులను, బ్రాహ్మణులను, సాధువులను, భార్యను తన శక్తి కొలది పోషించగల్గియు పోషించనివాడు, జీవించియు మరణించిన వాడితో సమానం).

శ్రీకృష్ణుని లీలలను పరీక్షించ కోరిన నారదుడికి పదహారు వేల ఎనిమిది శరీరాలతో పరమాత్ముడు కనిపించాడు. నారదుడు ఇలా అంటాడు :



షోడశ సహస్ర కన్యాః షోడశ సహస్ర విగ్రహైస్తోషయసి

అష్ట మహిషీభి రప్యశిష్టోఽస్యేక క్షణే ఉప్యహోకృష్ట ॥



(పదహారువేలమంది కన్యలను పదహారు వేల మూర్తులు ధరించి సంతోషింప చేస్తున్నాడట. అలాగే ఏక కాలంలో ఎనిమిది మంది పట్ట మహిషులను ఎనిమిది మూర్తులు చూపి ఆనందింప చేస్తున్నాడు).

అంతకు ముందు పరీక్షిత్తు ధర్మస్థాపన కోసం అవతరించిన విష్ణువు పరనారీ రతుడు కావటం ఎలా సమర్థనీయమని అడుగుతాడు. దీనికి శుక మహర్షి ఇలా సమాధానం చెప్పాడు :

“సర్వభక్షకుడైన అగ్నికి ఏ పదార్థం వల్లా దోషం కల్గనట్లే తేజోవంతులకు దేనివల్లా దోషం కలుగదు. కాని అనీశ్వరులైన సామాన్యులు (మనం) ఇలాంటి పని చేస్తే దోషం అంటుకొంటుంది. కావున అసామాన్యుల కృత్యాలు సామాన్యులకు చేయ శక్యం కాదని శుకమహర్షి బోధించాడు.

ఉత్తముల ఉపదేశములే ప్రమాణంగా గ్రహించాలి తప్ప వారి అసామాన్య కృత్యాలను కాదన్న ధర్మసూక్ష్మ బోధ - బ్రహ్మబోధ ఇందులో ఉంది.

“వేదోధర్మమూలమ్ । తద్విదాంచ స్మృతిశీవే

దృష్టోధర్మ వ్యతి క్రమః । సాహసంచ మహతామ్ । అవర దౌర్బల్యాత్”

అని ఇందుకే గౌతమ ధర్మసూత్రాలు ఈ అర్థాన్నే విశదపరిచాయి.

దాసుగారి సంస్కృత రచనలు ఇంత ప్రౌఢంగా ఉన్నాయి. అయినా దాసుగారికి ఆంధ్రత్వమే చాలా ఇష్టమయిన విషయం. వారు తెలుగు భాషను అభిమానించి నంతగా బహుశా సమకాలికుల్లో ఎవరూ ఇష్టపడలేదేమో ! అది ఎలాగో తరువాతి అధ్యాయంలో చూద్దాం.





## 4. దాసుగారి నాటు తెలుగు రచనలు - భాషాభిమానం

వెనుకటికి ద్రావిడులైన అయ్యప్ప దీక్షితులు గారు ఇలా చెప్పి ఉన్నారు.

ఆంధ్రత్వమాంధ్ర భాషా చ ప్రాభాకర పరిశ్రమః

తత్రాపి యాజుషీశాఖా - నాల్పస్యతపసః ఫలమ్

పై శ్లోకంలో ప్రాభాకర పరిశ్రమః అనే భాగానికి ఆంధ్రదేశ నివాసితా అనే పాఠాంతరం చెబుతారు. ఏమైనా దాసుగారి ఆంధ్రత్వ - ఆంధ్రదేశ నివాస - ఆంధ్రభాషాభిమానాలు నిరుపమానమైనవి. దాసుగారు ఇలా అన్నారు :

త్రిలింగదేశ భాషైక - పరుషాక్షర వర్జితా

విస్పష్టా సర్వసులభా - స్వతంత్రా సర్వలౌకికా

(కచ్చపీశుతులు)

తెలుగు భాషలో మాత్రమే పరుషాక్షరాలు లేవు - అచ్చపు తెలుగు భాషను మాట్లాడితే మహాప్రాణులు (ఖ, ఘ ... ఇత్యాదులు) ఉండవు. ఇదే పరుషత్వమంటే. స్పష్టత, అందరికీ బోధపడే లక్షణమూ తెలుగులోనే అధికం - ఇతర భాషల సాయం లేకుండానే ఈ భాషను స్వతంత్రంగా మాట్లాడవచ్చు. అర్థం చేసుకోవచ్చు. ఇంకా ఒక అడుగు ముందుకు వెళ్ళి

త్రిలింగ భూవరేవ భూమిః - త్రిలింగ నర వీవనాః

త్రిలింగ భాషైవభాషా నాత్రకార్యావిచారణా

(కచ్చపీశుతులు)

తెలుగుదేశమే భూమి అంటే. మనిషింటే తెలుగువాడే. భాషంటే తెలుగుభాషే. ఇందులో ఏ సందేహమూ అక్కరలేదు.

దాసుగారు ప్రారంభం నుండి జాను తెలుగును హరికథల్లో చక్కగా వాడుతూ ఉన్నవారే. క్రమంగా సంస్కృతంలోని విజ్ఞానాన్ని మొత్తం తెలుగులోకి తెచ్చిపెట్టాలని, పెట్టగలనని నిరూపించుకున్న పట్టుదల వారికి అధికమయింది. అలావారు 'అచ్చతెలుగు' విషయంలో అద్భుత పరిశోధనలు చేసి, రచనలు చేసి, సంస్కృతంలో



కన్నా బాగా తెలుగులో చెప్పగలమని నిరూపించి, చివరికి 'నాటు తెలుగు' పదకోశాన్ని కూడా తయారుచేశారంటే వారి భాషాభిమానాన్ని ఈవాళ మనమందరం శిరస్సు వంచి గౌరవించాలి. వారి కృషిని ఎంత ప్రశంసించినా చాలదు.



అచ్చ తెనుగును - దేశ్యాంధ్రాన్ని ఆయన 'నాటు తెనుగు' అని ఇష్టంగా పిలిచారు :

“నాటు తెలుగనగా దేశీయమైనది. జాత్యమైనది. నాటు తెనుగులో నైసర్గికమైన సాగసున్నది. ఆ సాగసు ఎడ్డెలకు తెలియదు. బండిటా, అఱసున్న, ఆ కారము తెలుగు భాషకు ప్రత్యేకములు. అవిలేని సంస్కృత భాష నుండి తెలుగు పుట్టిననుట తప్పు. ఆ మాటకు వచ్చినచో తెనుగు మాటలనుండియే కొన్ని సంస్కృత శబ్దములు పుట్టినవి. తెలుగు జనసామాన్యము నోళ్ళ నుండి సంస్కృత పదము లెట్లు దొరలును? కుప్ప తెప్పలుగా తెనుగు శబ్దములు మన యూరిలో వాడబడుచున్నవి. మనము వినిపించుకొనము (పట్టించుకోమని అర్థం). మనకు పొరుగించి పుల్లకూర రుచి. మనకు ఎరవు సొమ్ముల మీద మక్కువ” అని ఆయన అభిప్రాయం.

దీన్నే మరో సందర్భంలో ఇలా వర్ణించారు.

**“మొలక లేతదనము తలిరుల నవకంబు**

**మొగ్గ సోగదనము పూవు దాని**

**తేనె తీయదనము తెల్లనకే గాక**

**పరుష సంస్కృతాఖ్య భాషకేది ?”** అని సాహసంతో ప్రశ్నించారు.

నాటు మాటలలో చవి లేదన్న వారిని గూర్చి ఆయన 'ఎద్దేమెఱుగు నటుకుల రుచి' అని గేలిచేసేవారాయన.

మన పూర్వులలో జాను దెనుగు పేర నన్నెచోడుడు, వీరశైవకవులు ఆదరించి వదలివేయగా, కూచిమంచి తిమ్మన, పొన్నిగంటి తెలగన్న, ఆధునిక యుగంలో వీరేశలింగం పంతులు - అచ్చ తెనుగులో కావ్యాలు రాశారు. వీరందరిని మించిన కృషి దాసుగారిది. ఈ విషయంలో గిడుగు గురజాడలకు ఏ మాత్రం వీరి పరిశోధన తీసిపోదు. భాషాశాస్త్రజ్ఞులు కూడా ఎవరూ ఈ విషయాన్ని పట్టించుకొన్నట్టు కనిపించదు.

సంస్కృత పదం లాగా కనిపించే నాటు తెనుగు నుడులను 395 పదాలను వారు ప్రదర్శించారు.





పదం

తెలుగులో అర్థం

సంస్కృతంలో అర్థం

గురువు

వేగపు పరుగు

ఉపాధ్యాయుడు

పంకము

పాలు

బురద

తల్లి

మాత

జవరాలు

మూల

కోణం

నక్షత్రం

ముసలి

వృద్ధుడు

బలరాముడు

(ముసలం కలవాడు)

కల

స్వప్నం

చంద్రకళ

వారి గ్రంథాలలో అపూర్వ శాస్త్ర విషయాల్ని 'తెనుగు'లో చెప్పాలన్న అభిలాష చాలా గొప్పది. మన్నిమిమ్ము (ఆయుర్వేదం) అనే గ్రంథంలో జీవోత్పత్తిని గురించి ఇలా అన్నారు.

“మేనితాల్పు (శరీరి) తాఁజేసికొన్న పనియంటు (కర్మానుబంధము) చొప్పున పుట్టువునందును. ఆల్మగల కలయికలో విత్తనము (శుక్రకుడు) ఎక్కువైనచో మగవాడు; నెత్తురు (శోణితము) మిక్కిలియైన నాడుది, నెత్తురు విత్తనములు సాబాళ్ళు (సమభాగములు) అగునెడ అన్నగళ (షండుడు) పుట్టును”.

తెలుగులో విజ్ఞాన విషయాలు చెప్పలేమన్న పండితులు దాసుగారి పై వాక్యాల్ని ఒళ్ళు దగ్గర పెట్టుకొని చదవాలి. చెప్పలేకకాదు. చెప్పే ఇష్టం లేక అని ఒప్పుకోక తప్పదు. నిజంగా భాషాభిమానమంటే ఇదే.

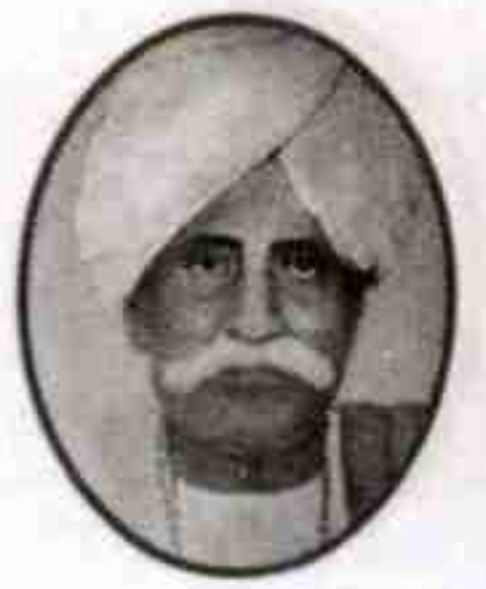
84 లక్షల జీవరాశులు నాల్గు తెగలకు చెందినవని పెద్దలు గుర్తించారు. మహా భారతంలోనూ దీని ప్రసక్తి ఉంది. జరాయువులు, అండజములు, స్వేదజములు, ఉద్భిజములు అని ఈ తెగలను పిలిచారు.

వీటి తెలుగు పలుకుబడులను దాసుగారు ఎక్కడినుండి పట్టుకు వచ్చారో తెలియదు. మేనితాల్పులలో (జంతువులలో), గ్రుడ్డు కానుపులు (అండజములు); చెమట పుట్టువులు (స్వేదజములు); నేలనెల్లగించి మొలుచు చెట్లు మొదలగునవి (ఉద్భిజములు), మావి వలన బొడము నుసులులు (జరాయుజములు).

జీవరాశులు 84 లక్షలు. లక్షకు తెలుగు పదం లేదు. అంచేత “ఎనుబది



నాల్గువే వేల లెక్క మేర నెన్నబడిన” - అని చతురంగా మూలభావాన్ని కాపాడారు. ఇంత సూక్ష్మ భావుకుడు దాసుగారు.



వేదాలలో ఓషధుల్ని గురించి ఏం చెప్పారో దాన్ని తెలుగులో పెట్టడం అసామాన్య మేధ కలవాడికే సాధ్యం. ఒక ఉదాహరణ చూద్దాం.

**“నింగి నేలల నెల్ల నెలకొనుదినుసు**

**లన్నియు న్మందులే యారసిచూడ”** అన్న వీరి రచనకు మూలం -

**‘ఋతవక్షిణీః పంచతీదం సర్వమ్’** అనే మంత్రం. ఈ లోకంలో ఉన్న దినుసులు (ఓషధులు) అన్నీ మందులే అని అర్థం.

వైద్యులు ఎలా ఉండాలో చెబుతూ :

“ఏ కీడులంటక, తనలేమి చెప్పుకొనక ... కొండెము లాడక, పిసినారి గాక, డాబులుంగొట్టక, ఎవ్వరి మీదవైనన్ పగబట్టక, విసువక, తన తలదండ్రులవలె, తన పిల్లల మాడ్కి, తన యక్క చెల్లెండ్రన్నదమ్ముల తీరున, ... తెగులుగొంటులను (రోగులను) కనుచు ...” వైద్యులుండాలిట. ఇచ్చిన కొంచెమైనా గొప్పగా భావించి, తృప్తిపడుతూ మందులివ్వాలి అని అంటారాయన.

ఇదంతా సంస్కృతంలో ఉన్నదే కావచ్చు గాక ! తెలుగులో లేకపోవడం వల్ల ఎంతోమందికి తెలియదు గదా ! అలాగే వేదాన్ని తెలుగు చేయాలన్న సంకల్పమే చాలా గొప్పది.

ఋగ్వేద మంత్రాలను ‘మ్రొక్కుబడి’గా తెలిగించారు. ఒక మంత్రం చూద్దాం.

**“యచ్చిద్ధితే విశోయథాప్రదేవ వరుణ వ్రతం మినీ మసిద్య విద్యవి”**

దీనికి **ఒంటిదర్వు** (వంతులు 9; వడి 3)గా స్వర నిర్దేశం చేసి ‘సైదోడు’గా తెలుగు అనువాదం చేసి, వీణపై వాయింపడాన్ని పిల్లలకు నేర్పారట. ప్రతిరోజూ సంగీత పాఠం ఈ వీణాగానంతో మొదలయ్యేదట.

సా నీ స నీ స రీ స నీ స రీ స స స సా ని సా

యచ్చిద్ధితే విశోయథా ప్రదేవ వరుణ వ్రతం

ని నీ స నీ స రి స పా

మినీమసి ద్య విద్యవి





పైదోడు : “నిన్ను దిన్నగఁ గొల్పనేరనిమమ్ము  
మన్నించుమా రేపు మాపునో వేల్పు”

భగవద్గీతను ‘వేల్పుమాట’గా అనువదించిన ఘనత కూడా దాసు గారిదే. శ్రీకృష్ణార్జున పాత్రల వరకే మూలం నుండి. ఆ గీత వేరు. ఈ గీత వేరు. అందిక, పొందిక, అచ్చిక, మచ్చిక, ఎమ్మిక, నమ్మిక, కోరిక, చేరిక అనే భాగాలు ఇందులో ఉన్నాయి. జీవేశ్వరుల అద్వైతాన్ని అతి సులభంగా బోధించిన ఘన కృతి ఇది. పలుకు మాత్రం నాటు తెనుగే.

80వ సంవత్సరం వయస్సులో ‘గౌరప్ప పెండ్లి’ అనే పేరిట గౌరీ కల్యాణాన్ని అచ్చ తెనుగులో రాశారు. చిత్ర కల్పనలతో కూడిన ఈ కథలో రాగాలకు, ఛందస్సులకు కూడా తెలుగు పేర్లు పెట్టాడాయన.

ముఖారి	-	నోటిపగఱవలి
శ్రీరాగము	-	కలిమి ఆవలి
చంపకమాల	-	తుమ్మెదకంటు
ఉత్పలమాల	-	కలువదండ
కందము	-	మూపు

అర్థనారీశ్వరుని వీరు వర్ణించిన తీరు అత్యద్భుతంగా ఉంది.

**విడమ వైపాడుది - కుడితట్టు మగవాడు**

**నడుబొంది నిరువుర బెడగుదోప ... ఇలా సాగుతుంది**

ఇలాంటి సాహసమే విష్ణు సహస్రనామ అనువాదం (వెన్నుని వేయిపేర్ల వినకరి) తన జనన కాలాన్నీ తెలుగులోనే చెప్పారు.

**“నెత్తురుగంటి యేడు తూపురిక్కనెల బూది పెద్దవారము రేయి పది గడియలకు  
పాలకీ బొంగు చుక్క నాలవ యడుగున నే బుట్టితినట”**

(రక్షాక్షి నామ సంవత్సరం శ్రావణమాసం, కృష్ణ చతుర్దశి, బుధవారం, మఖానక్షత్రం చతుర్థ పాదం)

దాసుగారి విదేశీ సాహిత్యమన్నా సరదాయే. ఈసోపు అను పాశ్చాత్యుడు కొన్ని కథలను సంకలనం చేశారు. వీటికే ఈసోపు కథలని పేరు (Aesop Tales).



పంచతంత్రం లాగా ఇవి రాజకీయ తంత్ర కథలూ కావు. పౌరాణిక కథలు అసలే కావు.



ఒక కోడిపుంజు కాళ్ళతో పెంటను తవ్వి గింజలేరి తింటుండగా దానికొక 'వజ్రం' (రవ్వ) దొరికింది. అప్పుడు ఆ కోడి ఇలా అందట :

'ఓ రాయీ ! నీ వందంగా ఉన్నావు కాని నీవంటి వెన్ని మానికలైనా ఒక బియ్యపు గింజతో సమానం కావుకదా !'

**తనకు దొరికినట్టి దాని మేలెఱుగక**

**పనికిరాని దనుచు బలుకు చెనటి**

**పెంటపైని కోడి పెద్ద రవం జూచి**

**విలువ కానిదనుచు దెలుపలేదె !**

తెలివి తక్కువవాడు వజ్రం దొరికినా దాని ప్రయోజనం పొందలేడన్నది దీనిలోని నీతి. దాసుగారి 'లోకజ్ఞత'కు ఈ కథల్ని అనువదించటమే నిదర్శనం.

ఆరోజుల్లో దాసుగారు ఎన్నో పత్రికల్లో వ్యాసాలు ప్రచురించారు. ఆ వ్యాసాల్లో నాటు తెనుగును ఆయన వాడారు. వేల్పు ముచ్చట, ఎచ్చరిక, తెనుగు, మంచి బ్రతుకు, మానిసులు వంటి వ్యాసాల్లో నాటు తెనుగుంది.

తెలుగు నుడులను, తెలుసుకొని వాటిని వాడలేని తెలుగువారి బేలతనాన్ని ఆయన చిత్రంగా నిరసించారు.

"ఎవరి సీమ వారికిమ్ము. దేని పిల్ల దానికి ముద్దు. ఎవ్వనిముక్కు వానికి దిన్నన. ఎవరి కంపు వారి కింపని తెలిసీ తెలియనీ తెలుగుదేబ నాటు తెనుగు న్బాటింపకున్న నేమి ! పులుసు చవి తెడ్డెఱుగునా !"

అలాగని 'మిశ్రాంధ్రం' (తెలుగు సంస్కృతులు కలిపి)లో ఆయన బ్రహ్మాండంగా రాసిన వ్యాసాలు లేకపోలేదు. 'గానం' అనే వ్యాసంలో అనేకాద్భుతాంశాలను ఆయన వివరించారు.

వారిని అర్థం చేసుకోవటం చాలా కష్టమని సమకాలికులే అనేవారు. వారి జాతక ఫలమా అన్నట్టు వారికి అహేతుక ప్రేమ, నిష్కారణ వైరం - రెండూ అధికమే. వారిని బ్రాహ్మణపక్ష పాతిగా కూడా కొంతమంది నిరసించినవారూ ఉన్నారు. కాని నిజానికి వారికి ఏ పక్షపాతమూ లేదు. వారికున్నది దేశ భాషాభిమానాలు మాత్రమే.





నిజమైన సంగీత విద్వాంసుడు ఎవరో నాటు తెనుగులో ఇలా చెప్పారాయన :

“తన తోటి జీవుల నేవగించక, పాటుపడి కూడు గుడ్డల న్నార్చుకొని, తన్నాపాడుకుని మువ్వేళల న్నొబ్బు వేల్పునకు మ్రొక్కులిడువారి కన్న సంగీత విద్వాంసు లితరులెవరు ?”

అంచేత ఆయన మాట - పాట - మాట - మీట (వాద్యం) లకు లక్ష్యం. జన సామాన్యంలోనికి వైదిక ధర్మం ప్రసరించి వారు అజ్ఞానం నుండి విముక్తులు కావాలన్నదే. బహుశా అదే వారి ‘నాటు తెనుగు’ రచనలకు నిజమైన నేపథ్యం.

ఈ ప్రక్రియ వల్ల వారికి పేరు ప్రతిష్ఠలు వచ్చాయా లేదా అన్న విషయాన్ని పక్కకు పెట్టి ఆలోచిస్తే ‘దేశభాషాభిమానాలు’ ఒక వ్యక్తిని ఎలా తీర్చిదిద్దుతాయనటానికి దాసుగారే నిలువెత్తు సాక్ష్యం.





## 5. దాసుగారి అనువాద రచనలు

దాసుగారు తొలుత రచ్చ గెలిచి తరువాత ఇంట గెలిచినవారు. కళాశాలలో ప్రిన్సిపాలుగా ఉండిన కిళాంబి రామానుజాచార్యులు గారు గొప్ప ఆంగ్ల విద్యా నిపుణుడు. ఆ రోజుల్లో శాస్త్రజ్ఞులకు, ఆంగ్ల ఉపన్యాసకులకు ఉన్న గౌరవం సంస్థానంలో గాయకులకు, నర్తకులకు లేదు. ఆ పరిస్థితి ఇప్పటికీ అలాగే ఉంది.

ఆ పరిస్థితులలో తాను ఆంగ్ల పండితులను, సంస్కృత పండితులను ఒకేసారి ఢీకొనాలన్న సంకల్పం దాసుగారికి కలిగింది. అంచేత పుట్టిన రచనయే 'నవసర తరంగిణి'. కాళిదాసు, షేక్స్పియర్ రచనల్లో నవరసాలు ఎక్కడెక్కడ ఎలా పోషింపబడ్డాయో చూపే రచన ఇది. సంస్కృతానికి, ఆంగ్లానికి దాసుగారి తెలుగుసేత కూడా ఉంది. ముందుగా 50 పుటలు సుదీర్ఘ పీఠికలో నాటక తత్వాన్ని, కాళిదాసు షేక్స్పియర్ రచనల్లోని బాగోగులను క్లుణ్ణంగా విమర్శించి అనువాదం మొదలుపెట్టిన ఘనుడు దాసుగారు. చివరికి నాటక రచనలో షేక్స్పియర్ గొప్పవాడని, కావ్యరచనలో కాళిదాసు ఉన్నతుడని 'నిర్భీతి'తో ప్రకటించినవాడాయన.

కొన్ని ఉదాహరణలు చూద్దాం. కాళిదాసు రచనల్ని కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులు గారు మొదలు మల్లంపల్లి శరభేశ్వర శర్మ గారి దాకా ఎంతో మంది అనువదించారు. వారి అనువాదాల్లో లేని స్వారస్యం, ప్రతిభ, కళాత్మకత, సంక్షిప్తత దాసుగారిలో ఉన్నాయని పెద్ద పెద్ద విమర్శకులే అంగీకరించారు.

శాకుంతలంలోని ఈ శ్లోకం చాలా ప్రసిద్ధం. (దుష్యంతుడు శకుంతలని చూసినపుడు అతనిలో కల్గిన భావాలివి).

అనాఘ్రూతం పుష్పం కిసలయ మలూనం కరరుహై

రనావిద్ధం రత్నం మధువన మనాస్వాదిత రసం

అఖండం పుణ్యానాం ఫలమివ చ తద్రూప మనఘం

నజానే భోక్తారం కమిహ సముపస్థాస్యతి విధిః

దాసుగారి అనువాదమిది.

క్రోలని కొత్త తేనె, మొనగ్రుచ్చని మానికె, గోరునాటులన్

దాలచనట్టి లేజిగురు, దావిగొనంబడనట్టి పూవునుం





బోలిన దాని సోయగము ముందటి నోముల మేటి పంటగా  
బోలును దాని నేలుటకుఁ బుట్టిన యాతని దెంత పున్నెమో !

(నాటు తెలుగు పదాలే అయినా చక్కని పొందిక, అతుకులు లేని యతిప్రాసలు, అనువాదం అనిపించని శైలి దాసుగారి పద్యంలో ఉన్నాయి. ఇంతేకాదు చుంబన, దంతక్షత, నఖక్షత, సంభోగాలనే దశల్ని కాళిదాసు శ్లోకంలో గుర్తించి ఈ దాసుగారు ఈ వరుసలో అనువదించారు).

షేక్స్పియర్ రచనకు తెలుగు చూద్దాం.

1. That man that hath tongue I say, no man is  
If with his tongue he can not win a woman

“మాటాడువాడెల్ల మగవాడు కాడు

మాటలచేతఁ జామలగెల్వకున్న”

2. Love is a smoke, made with the fumes of sighs.

వలపనగ వెచ్చ నూర్పులఁ గలిగిన పాగ

ఫిడ్జ్ గిరాల్డ్ నుండి ఒక సందర్భం చూద్దాం (రుబాయీలు)

"Oh ! thou who didst with pitfall and with give

Beset the Road I was to wander in"

“నీవే కలుగుల ద్రవ్వితి నీవే వలపన్ని నాడవేఁ జనుత్రోవన్“

షేక్స్పియర్ రచన 'As you like it' (Act II Scene VII) లో రాజ్యభ్రష్టుడైన ప్రభువుతో జాక్విన్ అన్నమాటలు ప్రపంచ ప్రసిద్ధాలు.

"All the world is a stage" అనే ఘట్టాన్ని దాసుగారు అనువదించిన తీరు చాలా గొప్పగా ఉంది. చంపకమాలలో దీన్ని అనువదించారు.

“అరయగ నాట్యశాల జగమంతయు నందలి నాటకుల్పరుల్

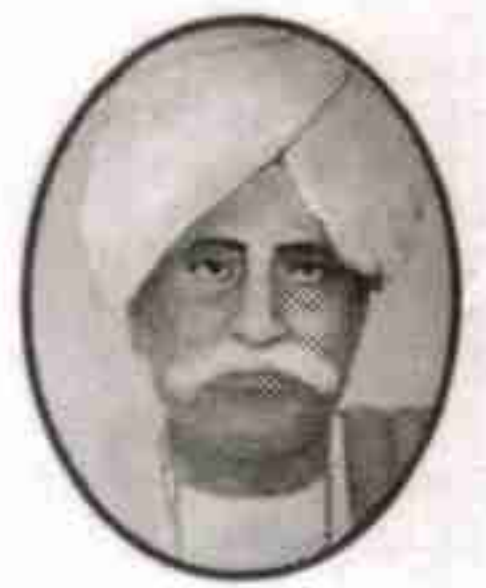
పారి పారి వారికిన్ గలుగు పోకలు రాకలు నొక్కఁడొక్కడి

తైరగున నేడు వేషముల దెల్పెడు నాతని కాలమందు ...”

అనువాదం చేసేటప్పుడు కూడా ఆయన దేశీయాభిమానాన్ని వీడలేదు. అది ఒక గొప్ప గుణం. కణ్వుడు శకుంతలను అత్తవారింటికి పంపేటప్పుడు ఇలా అంటాడు:



శ్లో : శమమేష్యతి మమశోకః । కథం ను వత్సే త్వయాచరిత పూర్వమ్  
ఉటజ ద్వార నిరూఢం । నీవార బలిం విలోకయతః



దాన్ని దాసుగారు అనువదిస్తూ

కం : పట్టీ యెటునా వగకడ  
ముట్టున్ నాయింటి గుమ్మమున దొలినీచే  
బెట్టంబడి యిప్పటికిన్  
బుట్టినటుల చెదరకున్న ముగ్గుననగన్ ।

‘నీవారబలి’ ఇంటిద్వారం ముందు పెట్టడం అక్కడి సంప్రదాయం. అప్పటి మాట అది. ఇంటిముందు ‘ముగ్గులు పెట్టడం’ తెలుగునాట సంప్రదాయం. ఎంత రమణీయంగా ఈ అనువాదం సాగిందో చూస్తే దాసుగారి ప్రతిభకు జేజేలు చెప్పక తప్పదు.

కాళిదాసు ‘రఘువంశంలో’ దిలీపుని వర్ణిస్తూ ఇలా అంటాడు.

శ్లో : ఆకార సదృశీ ప్రజ్ఞా । ప్రజ్ఞయా సదృశాగమః  
ఆగమై స్సదృశారంభః । ఆరంభ స్సదృశోదయః (1 - 15)

దాసుగారి ‘వాణి’ ఇది.

గీ : సాగసునకు దగినట్టి తెల్విగలవాడు  
తెలివి కిందను చదువుల వెలయువాడు  
చదువులకు దగిన పనిని సల్పువాడు  
పనికి దగినట్టి పెంపున దనరువాడు

దీనికి వారిచ్చిన ఆంగ్లానువాదం కూడా చూద్దాం.

"He is as intelligent as beautiful, as learned as intelligent, as engaged as learned, as famous as engaged."

వేదాలను తెలుగువారికి ఎలా అందించాలనుకున్నారో అలాగే సుప్రసిద్ధ కవులు, నాటక కర్తలూ అయిన కాళిదాస షేక్స్పియర్లను తెలుగు వారికి పరిచయం చేయాలన్న ‘కోరిక’ వారికి తప్ప మరెవ్వరికీ కలగలేదు.

అంచేత వారి ‘సంకల్పబలం’ చాలా దృఢమైనది. వారు కోరిన ‘జగద్దితం’ లో ధర్మం ఒక వంతు కాగా; స్వభాషా పోషణం మరొక వంతు. ఈ దృష్టి కల్గిన దాసుగారికి తెలుగువారు ఎప్పటికీ ఋణపడి ఉంటారు.





## 6. దాసుగారి చమత్కారాలు

స్వతంత్ర 'ప్రతిభా' చక్షువు గల దాసుగారు చాలా చమత్కారంగా సంభాషించేవారని వారిని చూసిన వారందరూ అంటారు. అసలు విజయనగరం వారి భాషలోనే ఒక చమత్కారముంది. కళలకు విద్యలకు ఆటపట్టయిన ఆ నగరంలో రసజ్ఞులుండటంలో ఆశ్చర్యమేముంది ! అందుకే వారి జీవితమంతా 'చమత్కార' సంభాషణలమయం.

ఆ రోజుల్లో జమిందారులంటే అందరూ భయపడేవారు. తెల్ల దొరలకు ఎంత గౌరవమో, జమిందారులకూ అంతే గౌరవము. దాసుగారు ఒక్క భగవంతుని ముందు తప్ప ఎవరిముందూ మోకరిల్లిన వారుకాదు. మైసూరు ప్రభువులు "మీరు మా దర్బారు నందు సర్వీసు చేసేదరా !" అని అడిగారట. దానికి దాసుగారు

**"నే నొల్లను. మర్త్యులను నేను కొలువనొల్లను"** అని సమాధానం చెప్పారని ఒక సందర్భాన్ని వారి జీవిత చరిత్రలో చెప్పారు.

దాసుగారి మాటల వెనుక ఉన్నది **"శ్రీహరి నుతులను నానిన జిహ్వ నరుల నుతింపగ నోపదు జిహ్వ"** అన్న అన్నమయ్యగారి లోని నిజాయితీ. అందుకే నిర్భయంగా ఆ మాట అనగల్గినారు. మీరు మహారాజైనా 'మర్త్యులే' అన్నది ఆ మాట అడుగున ఉన్న చమత్కృతి. బయటికి ఏమీ కనిపించదు. దాసుగారి మనస్సు ఎంత లోతో మాటా అంతే లోతు కల్గింది.

మైసూరు నుంచి తిరిగివచ్చాక విజయనగరంలో ప్రభువులు కూడా ఆశ్చర్యపడ్డారు. స్థానిక విద్వాంసులు చెవులు కొరుక్కోవటం మొదలుపెట్టారు. ఒక ముదుసలి వైణికుడు అపుడు ఆస్థాన విద్వాంసుడుగా ఉండేవాడు. అతనికి దాసుగారిపై అసూయ. దీనికి తోడు దాసుగారు ఆ ముసలాయనతో "చూచితివా ! నేను మైసూరు నుండి ఫస్టుక్లాసు బహుమతిని పొందితిని. ఇట్టి సమ్మానమును పొందుట నీ తరమా! ముదుసలి దాసివలె నీవు ఈ కోటలోనే కనిపెట్టుకొని ఉండవలసిందే" అన్నారట. ఈ అపహాస్యం మాట తిరిగి తిరిగి దొరగారి వద్దకు చేరేటప్పటికి ఎన్నో అపార్థాలకు దారితీసిందంటారు. ఆయన అనకుండా ఉండలేడు. ఆ స్వభావం అలాంటిది.



చివరికి లింగం లక్ష్మజీపంతుల సిఫారస్ తో రాజదర్శనం జరిగింది. ఆ మధ్యలో ఆ ముదుసలి వచ్చి 'కవితలో, వీణానాదంలో నా



వంటివారు లేరని అన్నానా! లేదా ! వీణ మీద ప్రమాణం చేసి చెప్పు" అన్నాడట. దాసుగారు మారుపలకకుండా ఉండిపోయారు. ఆ నిశ్శబ్దం - రాజావారికి - తాను అన్నాననే అర్థాన్ని స్ఫురింపజేసింది. అప్పుడు "అతడట్లని ఉండవచ్చును. అసత్యము పలుకుటకు ఇష్టము లేక ఇప్పుడు ఊరకుండెను. ఆ ప్రసంగము ఇప్పుడెందులకు !" అని దాసుగారిని 'సత్యవాది'గా ప్రశంసిస్తూ పద్యం చదివారట. దాసుగారిని సమయాన్ని బట్టి ఎప్పుడు 'మౌనం' పాటించాలో కూడా తెలుసన్నమాట.

దాసుగారి స్వతంత్ర ప్రవర్తనం కోటలో పనిచేసే 'దివాను' గారికి నచ్చేది కాదు. ఒక పర్యాయం దివాన్ గారు, దాసుగారు ఇద్దరూ కోటలోకి వెళ్ళాల్సి వచ్చింది. అప్పుడు దాసుగారిని చూసి జమిందారుగారు "Come on Mr. Narayanadas" అని కుర్చీపై కూర్చోబెట్టారట. దివాను గారు నిలబడే ఉన్నారు. అప్పుడు దాసుగారు దివాను గారితో "అయ్యా ! మీకును మాకును గల తేడా ఇదే. మీకు మూడువందలు తీసుకొన్నను అది నౌకరీ జీవితము. మాకు సంస్థానము వారిచ్చునది పండిత వేతనము" అన్నారట. అది విని రాజుగారు దాసుగారిని ఏమీ అనక నవ్వుతూ ఉండిపోయారట.

ఆయన వాక్కులోని 'చమత్కారం' నిజానికి 'వాక్సిద్ధి'కి తార్కాణం. ఎవరో బ్రాహ్మణ దంపతులు వచ్చి ఒకసారి దాసుగారితో "అయ్యా ! మీ వరప్రసాదంతో మాకు సంతానం కలుగుతుందని కలలో ఒక మహానుభావుడు చెప్పారు. అంచేత మీ దర్శనం కోరి వచ్చాము" అన్నారట. దాసుగారు అయ్యా కోనేటిలో స్నానం చేసి రాగి చెంబుతో నీళ్ళు తెమ్మన్నారు. వాళ్ళు అలాగే చేసి చెంబులోని నీటితో దాసుగారి కాళ్ళు కడిగారు. మిగిలిన నీళ్ళతో దాసుగారు ఆచమనం చేసి తక్కిన నీళ్ళను ఆ దంపతుల దోసిళ్ళలో పోసి త్రాగమని 'మీరు వెళ్ళండి - తప్పకుండా అబ్బాయి పుడతాడు" అని చెప్పారట. అలానే ఆ దంపతులకు కొడుకు పుట్టాడట. వారి దేవీ ఉపాసన మహిమ అది.

1904లో బెంగుళూరులో గాయక సభలో పాడుతుండగా ఒక 'పిళ్ళై' గారు మృదంగానికి వచ్చారు. ప్రారంభం నుండి చాలా ఉద్ధతిని ప్రదర్శిస్తుండగా దాసుగారు ఝంపె తాళం కీర్తన అందుకొని ఒక గతిలో పాడుతూ, తాళం చిప్పంతో వేరు గతిని 'లయ' వేస్తుండగా పిళ్ళైగారికి మద్దెలపై చేయి ఆడలేదట. దాసుగారి పాట మాత్రమే





వినిపించింది. 'ఏమి దక్షిణామూర్తి ! అని మార్దంగికుణ్ణి పలకరించారు. అతడు 'సామీ ! జాగా దొరకలేదు' అన్నారట. అతని పేరే దక్షిణామూర్తి లేక దాక్షిణాత్యుడని (తమిళుడని) దాసుగారు చమత్కరించారో తెలియదు. వారి గానసభల్లో ఇలాంటి చమక్కులు ఎన్నో ఉన్నాయి.

పిఠాపురం రాజాగారు 300 రూప్యములు దాసుగారి దోసిట పోసి "మీకు సంతుష్టేనా ! అసంతుష్టో ద్విజోనష్టః" అని అడగగా "సంతుష్ట ఇవ పార్థివః" అని దాసుగారు సమాధానం చెప్పారట.

జయంతి కామేశం గారిని దర్శించినపుడు ఆయన 'మీరెవ్వరు ! ఏ ఊరు ?' అని సంస్కృతంలో అడగగా తానూ సంస్కృతంలోనే మాట్లాడుతూ పేరు చెప్పి తాను "మనుష్యరూపం దాల్చిన గంధర్వుడిని" అని చెప్పారట. ఈ మాట మాత్రం చమత్కారానికి అతీతమైన సత్యాన్నే చెప్పింది.

ఒకసారి కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి గారు మెయిలులో వాల్తేరు వెళ్తోండగా స్టేషనులో వారిని చూడటానికి పురప్రముఖులంతా స్టేషనుకు వెళ్ళారు. దాసుగారు విశ్రాంతి గదుల సమీపంలో ఒక స్తంభానికి ఆనుకొని, కర్రమీద గడ్డమానించుకుని నుంచున్నారు. రెడ్డిగారు సమీపించి, నమస్కరించి, కుశల ప్రశ్నలు వేసి 'ఏమీ ఇలా దయచేశారు !' అన్నారట. 'ఏదో Vice Chancellor' గారు వెళ్తున్నారుకదా ! చూడటానికి అందరితో పాటు వచ్చానన్నారు. అప్పుడు రెడ్డిగారు మేమేమి వైస్ ఛాన్సలర్లమండీ. 'You are the University itself' (మీరే విశ్వవిద్యాలయం) అన్నారట.

చివరిదశలో ఎవరో అడిగారట. 'ఏమండీ ! దాసుగారూ ! ఇంకా మీసాలు అలాగే ఉంచుకున్నారు !' అని - దాసుగారన్నారు "అరేయ్ ! నా మరణానంతరం ఆంధ్ర దేశానికి మీసం పోయిందని ప్రజలు అనుకోవాలిరా ! అందుకురా మీసాలు ఇలా పెరుగుతున్నాయి" అన్నారట.

1943 - 44లో బరంపురం నుంచి కొందరు వచ్చి దాసుగారికి వేయిన్నూట పదహారులిచ్చి, జాగ్రత్తగా తీసుకువెళ్ళి అలాగే దిగబెడతాం అని పిల్చారట. దాసుగారు నిరాకరిస్తూ తమాషాగా 'బోడితల అంట వేడుక - రానివారిని పిలువ వేడుక' అన్నారట.

చిన్నప్పటి నుండి ఏ సభలో ఏ వ్యక్తి ఉన్నా సరే తాను అనుకున్నది చెప్పేయటమే ధర్మంగా గలవారు దాసుగారు. "సభకు వచ్చినవాళ్ళను ఇలా దుయ్యబడితే వాళ్ళేమీ అనుకోరా" అని ఎవరో అడిగారట ? అప్పుడు దాసుగారు "ఒరేయ్ ! ఎవ్వరూ ఏమీ అనుకోరు" నా దేవి వాళ్ళ నోళ్ళు కట్టేస్తుంది. నేనూ అందరిలాగా ఊరుకుంటే, ఈ లోకంలో మంచి చెడ్డా చెప్పేవారెవరురా !" అన్నారట.



కాకినాడ గానసభలో జనం క్రిక్కిరిసి వింటూ ఉండగా ఒక జమిందారు పెద్దలందరినీ తీసుకొని ముందుకు పోయి కూర్చోని కొద్ది సేపటికే వెళ్ళిపోయాడు. దాసుగారది చూచి “పుట్టగానే చచ్చినట్టు; తానీ లోకమున కేలవచ్చెనో - ఏమనుభవించెనో యా పరమేశ్వరునకే ఎఱుక” అని చమత్కరించినారట.



ఆ ముసలివయస్సులోనూ గెంతులు వేస్తూ కథాగానం చేస్తున్న దాసుగారిని చూసి “అంతా మీ తల్లిదండ్రుల ఆశీర్వాదబలం. లేకపోతే ఇప్పటికీ ఇలా ఆడుతూ పాడుతున్నారు” అని ఎవరో అంటే “నేను చిన్నతనంలో పోకిరినై తిరుగకుండిన యెడల నింకను బలముండును గాబోలు” అన్నారు. ఆ మనిషికి ఒళ్ళంతా చమత్కారమే.

“ఈ పెద్ద వయస్సులో ఇంత బ్రహ్మాండమైన కంఠధ్వనితో పాటడం మంచిది కాదండీ ! చప్పున గుండెకాయ ఆగిపోవచ్చు”ని ఎవరో అంటే “బాబూ ! నేను హరిగానము చేయుచుండగా అట్టి అదృష్టము పట్టిన ఇంకేమి కావలయును” అన్నారు దాసుగారు.

చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రిగారు ఒక సందర్భాన్ని ఉదాహరించి దాసుగారు ఎంత ధ్వని గర్భితంగా మాట్లాడేవారో చెప్పారు.

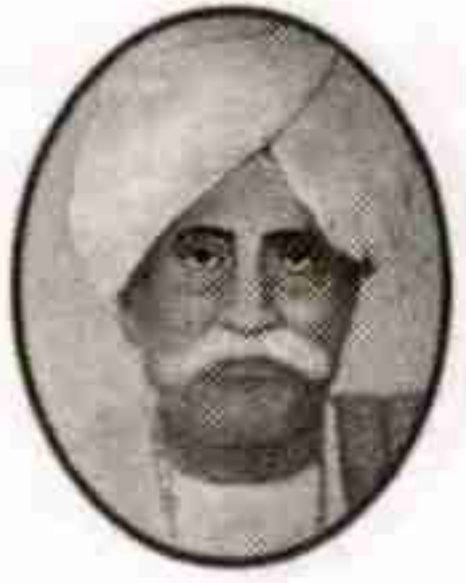
ఆరోజుల్లో శ్రీ కట్టు సూరన్నగారు ఆస్థానంలో వైణికులు. ఆయనకీ దాసుగారికీ తేడా ఏమిటి ? ఎవరు లలితుడు ? ఎవరు వసంతుడు ! అన్నట్టు జరిగిందావాదం. క్రమంగా పాకం ముదిరింది. ఆపట్టాన సూరన్నగారు కళ్ళెర్రజేసి “నీవు సంగీతంలోకి రావద్దు. ఇదేమీ హరికథ కాదు” అన్నారు. అందాకా కోపంగా వదిస్తున్న దాసుగారు పకాలున ఒకనవ్వు నవ్వి

“ఏమోయి ! నీవేమో సంగీతం జోలికి రావద్దంటావైతివి. వేంకటశాస్త్తుర్లు కవిత్వం జోలికి రావద్దంటాడాయె. వేరొకరు ఇంగ్లీషు జోలికి, యింకొకరు మరోదాని జోలికి రావద్దంటారుగదా ! ఇక నేను ఏ విద్య జోలికి వెళ్ళాలో చెప్పు” అన్నారు.

ఈ వాక్యంలో ఉన్న అర్థగాంభీర్యం ఏమిటంటే దాసుగారికి రాని విద్య లేదు - అని. ఇలాంటి సందర్భాలు వారి జీవితంలో ఎన్నో ! ఎన్నెన్నో !

\* \* \*





ఆయన కవితా భాషా చమత్కారానికి మకుటాయమానమైన ఒక సందర్భాన్ని చెబుతాను.

ఒకే సీసపద్యంలో గీతిలో ఒక్కో పాదాన్ని ఒక్కో భాషలో రాయగలగడం (ఆశువుగా చెప్పి ఉంటారు) ఆయన ఒక్కడే చేసిన అద్భుతం. పిఠాపురం మీద ఆయన చెప్పిన పద్యం చిత్తగించండి.

(ఇందులో సంస్కృతం / పారశీకం / ఆంగ్లం / తెలుగు సీసంలో ఉండగా గీతిలో తెలుగు / ఆంగ్లం / పారశీకం / సంస్కృతం ఉంటాయి).

సీ : భ్రాజతే కుక్కుటేశ్వర మాధవాలయా  
భ్యాం న భశ్చంచి సౌధాంతరేణ  
హాసిల్వ మీష జహాలూబ్ధి మూనబి  
హీషన్తు సౌఫిర్జిహీ రసాల  
రావు సూర్యరావి రాజా బహదూర్ది  
చారిటబుల్ రూల్ ప్లేజంటరెన్రి  
చదువుల పుట్టిల్లు చల్లగాలిన్ వెద  
జల్లుఁ బొగడ్డలి వెల్లఁజెల్లు

తే.గీ. : మేటి పంటల టెంకి కల్మిమెడలంకి  
బెన్టు టౌన్ ఇక గొడావరీ యీస్ట్ దిసీజె  
మర్జపీర్వ జవాల్ జవాల్ మీర్జనాన  
పీఠికాపుర మస్తీ త్రివిష్ట పమివ ॥

నాలుగు భాషలలో చెబుతున్నా వస్తువు చెడకుండా ఉండటమూ పీఠికాపురం మొత్తం స్మృతిలోకి రావటం - అంత సులభమైన పనికాదు.

దాసుగారు హరికథకుడు, విద్వాంసుడు అనటం కన్నా తొలుత వారిని ఆశు కవితా ధారా చక్రవర్తి అయిన 'సుకవి'గా మన్నించటం అత్యంత సముచితం.

ఈ ఆశుధారా ప్రవాహ శక్తి యుక్తులచేతనే ఆయన తన హరికథను తానే అల్లుకున్నాడు. ఎదుట ఉన్న సభా జనుల స్థాయిని బట్టి గ్రామీణుల నుండి దిగ్గజాల వంటి పండితుల దాకా, సానుల నుండి మహారాజుల దాకా అందరినీ మురిపించి మరపించే కవితామృతాన్ని పంచాడు.

\* \* \*



ఆయన చమత్కారానికి మూలం పాండిత్యం కాదు - అమ్మవారి అనుగ్రహంతో పుట్టిన ఆత్మవిశ్వాసం. శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారు ఆ రోజుల్లో రామాయణ, భారత, భాగవతాల్ని మూటినీ రచించిన మహనీయుడు. ఆయన తాను రచించిన 'భాగవతం' వ్రాతప్రతిని దాసుగారికి అందించారట.



“ఏమిటి భాగవతమే ! నువ్వే ! తెనుగు చేయటమే :” ... అని దశమస్కంధ భాగం తీసి పుటలు తిప్పి కొంతసేపటికి శాస్త్రుల వారికి అందించి ఊర్కున్నారట. “ఏమిటి ? ఎలాఉంది ?” అని అడిగారాయన.

“నల్లనివాడు’ అనే పోతన పద్యానికి దరిదాపుగానైనా ఎత్తుగడ గల పద్యం ఎక్కడైనా పొరపాటుగా దొర్లిందేమో అని చూశాను. నా కంటికి కనపడలేదు ... ఊర్కోక ఏం చేసేది ...” అంటూ -

“శాస్త్రుర్లూ ! పోతన భాగవతం బ్రతికి ఉన్నంతకాలం ఇంకొకరు తెలుగు చేయటానికి సిద్ధపడటం సిగ్గుచేటు, కాకితాలు దండుగ, ఈశ్వర రూపమైన అమూల్యమైన కాలాన్ని వ్యర్థపరచటం ... అయినా నీ ధైర్యానికి సంతోషిస్తున్నాను. కృష్ణమూర్తి ! ఒక్క మాట విను. భాగవతాన్ని మళ్ళీ తెలిగించాలంటే ఈ దాసు కొంతకి కొంత కృతార్థుడౌతాడు. ఇంకొకరికి ఈ జన్మలో సాధ్యం కాదు - వెళ్ళు” అన్నాడట.

దాసుగారి మాటలు ‘పొగరుబోతు’ మాటల్లా అనిపించినా హరికథలు చెబుతూ ‘మంగళమో రామ !’ అంటూ కళ్ళనీళ్ళు సుళ్ళు తిరుగుతుండగా అలౌకికానందంలో మునిగి తేలే దాసుగారిని చూసినా, గజేంద్ర మోక్షణంలో దాసుగారి రచన చూసినా ఆ పోతనగారే మళ్ళీ దాసుగారిగా జన్మించారేమో అనక తప్పదు. అదీ వారి నాటు చమత్కారంలోని మోటు సొగసు.





## 7. దాసుగారి సంగీత ప్రజ్ఞ

చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రిగారు ఆదిభట్ట వారికి ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయం 'కళాప్రపూర్ణ' బిరుదును ఇవ్వటం అన్ని చందాలా సమంజసమంటూ రెండు మూడు విషయాలు చెప్పారు (1939లో).

1. సుమారు 50, 60 ఏళ్ళలో ఇన్ని కళలలో ప్రజ్ఞ కలవారు దాసుగారు తప్ప ఇతరులు శ్రుతం కాలేదు. సంగీతంలో ఉన్న అంశాలన్నింటిలోనూ ఆయనకు మంచి ప్రవేశంకదా ! పైగా చక్కని కవిత్వం ... ఇన్ని ఇలా ఉండగా లోకోత్తరమైన జనరంజకత్వం.
2. మా సమకాలికుల్లో పద కవిత్వం చెప్పదగువారు చాలామంది ఉన్నారు. వారిలో నారాయణదాసుగారు కొత్త పోకడగా హరికథలలో కొన్ని కీర్తనలు రచించారు ... ఏదో అల్లే శక్తి భగవంతుడు ఇచ్చినా కీర్తనలో, పదాలో రచించడానికి పూర్వులు వెళ్ళిన మట్లు గాక కొత్త మట్లు సృష్టించే శక్తి ఉండాలి. ఆ శక్తి అంతో ఇంతో నారాయణ దాసు గారికి ఉంది. ఆయన పాడే మట్లు ఎక్కువ కష్టంగా ఉండవు. ఏ త్యాగరాయ కీర్తనలకో పారాంతరాలునూ కావు.
3. భక్తుడనగా నారాయణ దాసు గారు అని బాహువులెత్తి చెప్పగలను. ఈయనకు మించిన గాయకుడుండవచ్చును. కాని యీయన గాత్రము వంటి గాత్రము (మేఘ గంభీర నిస్వనః) ఆ గాయకులలో ఒక్కరికిని భగవంతుడు యివ్వలేదనియే నా నిశ్చితాభిప్రాయము. త్యాగరాయల తరువాత ఈ మహాపురుషుడు సంగీత సాహిత్యములకు వన్నె కల్పించినాడని చెప్పగలను. ఇతని గానము దాక్షిణాత్య గానము ననుసరించునదియునుగాదు. ఉత్తర దేశ గానము ననుసరించినదిన్నీగాదు. ఈ గానములన్నింటిని కలియద్రొక్కి పెట్టిన కషాయమిది."

వీరు బాల్యంలో 'సాపాసాలు' నేర్చుకోవడం వరకే తప్ప ఏ సంగీత గురువునూ ఆశ్రయించింది లేదు. మరి ఇంత సంగీత కృషిని ఎలా చేశారు ? అంటే కేవలం 'కాత్యాయనీకృప' అన్నదొకటే సమాధానం. వీరి సంగీత ప్రజ్ఞ అమోఘం. ఇది నేర్చుకొంటే వచ్చేదికాదు. జన్మసిద్ధం.



“గీతం వాద్యం చ నృత్యం చ త్రయం సంగీతముచ్యతే” అని సంగీత శబ్ద నిర్వచనం. ఈ మూటిలోనూ దాసుగారు నిష్ణాతులే. ఈ విద్యలు వారికి ఎందుకబ్బాయి ? అంటే దైవారాధనకోసమన్నది సమాధానం.



**వేల్పులం గొల్చు కొనుటకు వీలుకాని**

**యాట పాట చదువులెల్ల బూటకములె (మేలుబంతి)**

అని దాసుగారి నిశ్చితాభిప్రాయం. ఇక్కడ ఒక విషయం స్పష్టం చేసుకోవాలి. సంగీతంలో నిష్ణాతుడు - అని దాసుగారిని పిలిచినపుడే వారు సాహిత్య, అభినయ విద్యల్లో అద్వితీయుడనే అర్థం నిండి ఉంది. ఒక ‘భాగవతునికి’ ఈ మూడూ అవసరం. దాసుగారిలో జన్మ సిద్ధాలివి. మరి ఆయనకు ఇతరులతో పోలిక ఏమిటి? ఆయన సకల కళా ప్రపూర్ణుడు. ‘సంగీత ప్రజ్ఞ’ వారి ఆత్మదృశ్యం.

వారు తమ కథల్లో ఎప్పుడూ త్యాగరాజాదుల కృతులు పాడేవారు కారు. ఎవరో అడిగారట. “దాసుగారూ ! త్యాగరాజ కృతి ఎందుకు పాడలేదని !” దాసుగారన్నారట. “బాబూ ! ఇది నా కథ. నా పాట. నా ఆట. త్యాగరాజు ఎప్పుడైనా ముత్తుస్వామి దీక్షితులు పాటల్ని పాడి ఉంటారా ?” అని ఎదురు ప్రశ్న వేశారు. అదీ వారి సంగీత ప్రజ్ఞా విశేషం. స్వతంత్రత దాని లక్షణం. నవనవోన్మేషంగా ప్రకాశించటం దాని స్వరూపం.

**సా ప్రతిభా నానుమీయమానా**

**అపితు తదావేశేన భా సమానేత్యర్థః** - అని అభినవ గుప్తులు కవి ప్రతిభను గురించి చెప్పినమాట సంగీతజ్ఞాని విషయంలోనూ సత్యమే. ఏ విద్య అయినా నేర్చుకున్నప్పుడు శాస్త్రము. ప్రదర్శించేటప్పుడు కళ. ఆ కళ జన్మతో అబ్బినవాడికి ‘శాస్త్రం’ ఏ కొద్దిగా నేర్చుకున్నా చాలు. ప్రతిభ ఆవేశించిన వాడి పాట ఎలా ఉంటుందో దాసుగారి పురాణ ప్రవచనం వింటూ, డప్పులకు ఆయన చేస్తూ ఉండిన నృత్యాన్ని బాల్యంలో చూసిన అందరికీ తెలిసేది. రాను రాను సంగీతంలోని అన్ని అనుపానులూ నేర్చుకున్నాడాయన. అప్పటి విజయనగరం సంస్థానం కాబట్టి హిందూస్తానీ రాగాల పరిచయం నాటకాల ద్వారా తప్పకుండా దాసుల వారిది అయి ఉంటుంది. అంచేతనే వారి గానంలో దక్షిణ, ఉత్తర సంప్రదాయాలు ప్రారంభం నుండి కలిసి ఉండేవి. అలహాబాదులో ఉండిన సుప్రసిద్ధ గాయనీమణి జానకీబాయి ఆయన స్వరానికి,





హిందూస్తానీ బాణీకి ఆశ్చర్యపడిందట. రవీంద్రులు దాసుగారు పాడిన బేహాగు, హిందూస్తానీ భైరవిలను విని “ఉత్తరాది వారు కూడా మీలాగా ఈ రాగాలను పాడటం నేనెరుగ నన్నారంటే - దాసుగారికి ఔత్తరాహుల

శుద్ధ స్వరాలాపన, నాభి నుంచి స్వరాన్ని పుట్టించే లక్షణం, లాగుడులు పీకుడులు లేకుండా ముక్కుతో పాడకుండా ‘అర్థం’ పోషిస్తూ రసాన్ని అభివ్యంజించే మనోధర్మంతో విశృంఖల స్వర సంచారం చేసే పద్ధతి బాల్యంలోనే పట్టుబడి ఉంటుందని ఊహించవచ్చు.

దీనికితోడు ‘తాళ’ ప్రజ్ఞ దాసుగారిలోని అద్వితీయ లక్షణమని చెప్పవచ్చు. ‘పంచముఖీ’ ప్రదర్శనం దీనికి నిదర్శనం. పసుమర్తి కృష్ణమూర్తి గారు ఇలా కీర్తించారు.

“పంచముఖీ పరమేశ్వర

అంచిత త్రిపురారి సమ మహానట నిలయా

కుంచిత సుబ్రహ్మణ్యసు

కాంచన మణి ఘటిత వీరఘంటావలయా !”

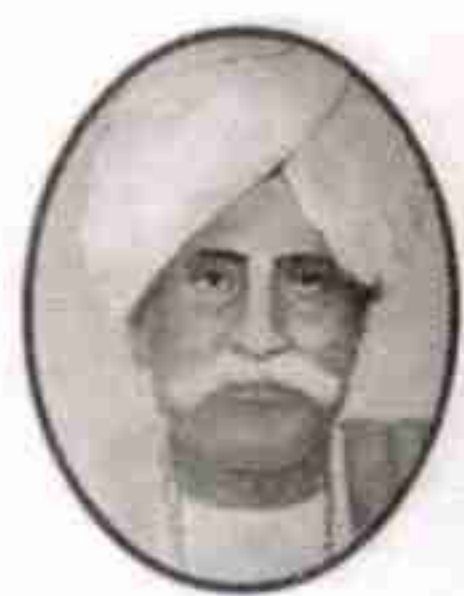
శ్రీనాథుడు గొడడిండిమభట్టు ‘కంచుడక్క’ను తన విద్యా పాండిత్యం చేత పగుల గొట్టించినట్టు ఒక కథ ఉంది. ఆ రోజులలో సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్ అనే ఒక తమిళ సంగీత విద్వాంసుడు రెండు చేతులా రెండు తాళములు ప్రసరిస్తూ ‘పల్లవి’ పాడే ప్రజ్ఞకు వీరఘంటా కంకణం పొందినవాడు. అతని సవాలును స్వీకరించి దాసుగారు ఒకే సమయంలో కరద్యయ చరణద్యయవాగ్ విన్యాస పురస్సరంగా (2 + 2 + 1) ముక్తాయంపులను పరమాద్భుత శక్తితో ప్రదర్శించి ‘పంచముఖీ’గా (లయబ్రహ్మ)ని ప్రస్తుతి పొందారు. అయ్యరుగారు తమ వీరఘంటా కంకణాన్ని ఇవ్వక తప్పిందికాదు.

ఆ రోజుల్లో త్యాగరాజు సంప్రదాయ మహాత్మ్యం వల్ల తెలుగుదేశంలోని వారు తమిళ దేశానికి వెళ్ళి కర్ణాటక సంగీతం అభ్యసించి వచ్చేవారు. కాకినాడలో ఉపన్యసిస్తూ దాసుగారు ఈ భావనను అంగీకరించక ‘ఎవరి యాచ వారిది. ఎవరి బాణీ వారిది. మనకొక సంప్రదాయ మహత్తు కలదనియు, దానిని సంరక్షించుకోవాలని, తన పాటది తెలుగు బాణీ అనియు, అరవబాణీ ఉపాదేయం కా’దని ‘నిర్భీతి’గా ప్రకటించారు.

అందుకే త్యాగరాజు, ముత్తుస్వామి, శ్యామశాస్త్రిలు ఏం చేశారన్నది కాదు - మనం సంగీతానికి ఏంచేశామో ఆలోచించాలి మొదట అనేవారట ఆయన.



మరొక సందర్భంలో సంగీత సాహిత్యాల అనుబంధాన్ని గురించి ఉపన్యసిస్తూ దాసుగారు 'సాహిత్య జ్ఞాన శూన్యమైన సంగీతము గాని, సంగీత రసమెరుగని సాహిత్యము గాని, అంగవైకల్యము గల విగ్రహము వలె ఇంపు నింపదనియు ... రసస్ఫూర్తి మెరయించి పరమేశ్వరా రాధనకు వినియోగించినపుడే ఆ రెండు కళలును చరితార్థములగునని, అందుచే గాన సభలలో హరికథకే ఉన్నత స్థానముచితమనియు' దాసుగారు ప్రకటించారు. రాను రాను హరికథకు ఈ ప్రాముఖ్యత పోయింది. గాయకులకు ప్రాధాన్యం, హెచ్చుగా సంభావనలు ఇవ్వటం గమనిస్తే ఆ రోజులలో దాసుగారు సంగీత సాహిత్యాలలో అంత గొప్ప కృషి ఎందుకు చేశారో అర్థం చేసుకోవచ్చు.



వారి హరికథకు వన్నె తెచ్చినది సంగీత ప్రజ్ఞే. మైసూరులో పేరు వచ్చినా, మద్రాసులో ఖ్యాతి లభించినా వారి సంగీతోపాసన ఎంత గంభీరమైనదో గుర్తించవచ్చు. 1927లో మద్రాసులో జరిగిన అఖిల భారతీయ సంగీత పరిషత్ ప్రారంభోత్సవంలో కొన్ని లోకోత్తరములైన 'స్వరాక్షర' కృతులను రచించి గానం చేశారాయన. ఆచార్య పి. సాంబమూర్తి గారు వాటిని అద్భుత రచనలుగా ప్రశంసించారు. అలాగే మరో సందర్భంలో మైసూరు సంస్థాన విద్వాంసులు బిడారం కృష్ణప్ప గారు "మీది అతిమానుష ప్రజ్ఞ" అని దాసుగారిని ప్రస్తుతించారు.

'శ్రుతిర్మాతా అయః పితా' అని విశ్వసించిన దాసుగారి కారెండు ఉచ్చాస నిశ్వాసముల్లాంటివి. ఆయన తీసిన కూనిరాగము, సామగానము, ఆడిన తైతక్కలు, శివతాండవములు ఆయనకీ జగమంతా సంగీతశాలయే అని ఆచార్యులు ఎస్.వి. జోగారావు గారు ప్రశంసించడంలో ఆ అతిమానుష లక్షణం కనిపిస్తుంది.

దాసుగారు దాదాపు 1200 దాకా కృతులు (కీర్తనలు) రచించి ఉంటారు. మంజరులు కొన్ని వేలుంటాయి. ముఖ్యంగా జానకీ శపథం, ప్రహ్లాద చరిత్రలలో షట్శ్రుతి ఋషభ, షట్శ్రుతి దైవత, శుద్ధ గాంధార, శుద్ధ విషాద స్వరాలు గల మేళకర్త రాగాలతోనూ, మిత్రములతోనూ అనేక కృతులు పాడి ఉన్నారు. అవి సస్వరంగా ముద్రింపబడ్డాయి కూడా. ముఖ్యంగా సావిత్రి చరిత్రంలో జన్యరాగాలు అధికంగా వాడుక చేయబడ్డాయి. అందులో రాగనిర్దేశం, ముద్రాలంకారం (నారాయణదాసు) సహజస్ఫూర్తితో బయటపడ్డాయి. కథా సందర్భాన్ని బట్టి, సాహిత్యాన్ని బట్టి రాగ తాళాలను ఎన్నుకోవటంలో కొత్త కొత్త మట్లు ఏర్పరచుకోవటంలో దాసుగారు వాగ్గేయకార వాచస్పతి అనదగ్గవారు.





వీరికి సంగీత ప్రపంచంలో ఉన్న స్థానం అద్వితీయమైంది. శ్రీ శ్రీనివాస శిరోమణిగారు దాసుగారిని గురించి “దక్షిణాపథంలో సంగీతంలో అంతవాడు ఇంతవరకూ పుట్టలేదు. త్యాగయ్య సంగీతంలో ప్రాథమికంగా తేలికగా చేసిన పనులు శ్రీ నారాయణదాసు అతి సమగ్రంగా సప్రమాణంగా ప్రాథంగా ప్రదర్శించి చూపాడు” అన్నారు.

ఆయన ఎంత రాగమర్మజ్ఞుడో ‘జానకీ శపథంలో’ ఆయన వాడిన అపురూప రాగాలను బట్టి తెలుసుకోవచ్చు - మంజుల, కనకాంగి, వనస్పతి, ఝంకార ధ్వని, ధవళాంబరి, నీతిమతి, సుచరిత్ర, నవనీత, కోసలము, పవాని, రూలవరాళి, గవాంబోధి, మారరంజని, శూలిని, రఘుప్రియ, భోగ వసంతం, ధాతువర్ధని, పావని, రసికప్రియ, విశ్వంభరి, వరుణప్రియ, యాగప్రియ, హోటకాంబరి, శ్యామలాంగి, సేనాపతి, దివ్యమతి, జ్యోతి స్వరూపిణి, కాంతామణి, నాసికాభూషణి, శారదా భరణం, గాంగేయ భూషణి, చిత్రాంబరి, తానరూపి, మానవతి, రూపవతి ఇత్యాది రాగాల్ని ఆనాటికీ ఈనాటికీ వాడేవారు తక్కువే.

వారి సృజనాత్మకతకు నిదర్శనం ‘తొహరా’ అనే మహారాష్ట్ర బాణీని ‘మంజరి’ పేరుతో 16 + 12 మాత్రలుగా అపురూపంగా సృష్టించి, అతి సులభంగా కథాకథనానికి వాడుకోవటం.

ఇంతేకాదు పోతనగారి పద్యాలంటే వారికి చిన్నతనం నుండి మక్కువ.

కం. : నీరాటవ నాటములకున్ - పోరాటం బెట్లు గలిగె పురుషోత్తముచే

నారాటమెట్ల మానెను - ఘోరాటవిలోన భద్రకుంజరమునకున్

ఇది పోతన గారి పద్యం (గజేంద్ర మోక్షణంలో)

అదే కథను చెప్పే సందర్భంలో పై పద్యాన్నే ‘మంజరి’ గా మార్చి అద్భుత మనిపించారు దాసుగారు.

మంజరి : నీరాటమునకు వనాటమునకుం - బోరాటం బెటుగలిగె

ఘోరాటవిలోఁ గుంజరోత్తమున - కారాటం బెటు దొలగె

ఇలా మార్చటానికి ‘తాళం’ మీద చాలా పరిశ్రమ చేయాలి. కందాన్ని రూపకానికి, ఆదితాళానికి - చక్కగా సమకూర్చవచ్చని నేను రాసిన మంజరులు నేర్పాయి.

ఈ ప్రయోగం ఏనాడో దాసుగారు చేసిందే ! ఆయన్ని దాటి ఏ ప్రయోగం చేసినవారూ లేరు.



ఇలాంటి ప్రయోగాలు చేసిన వారిని సంగీతజ్ఞులు ఎంతగానో ప్రస్తుతించి అగ్రస్థానంలో ఉంచి గౌరవించి ఉండాలి. కాని 'హరికథ' తరువాతి కాలంలో మంచి పండితుల చేతిలో చాలా తక్కువగా పడింది. వృత్తి గాయకులు ఏదో పొట్ట పోసుకోవటం కోసం దాసుగారి బాణీలను యధాశక్తిగా వాడి ప్రచారం చేయటంతో దాసుగారి సంగీత సాహిత్య సార్వభౌమత్వం తెలుగు పండిత ప్రకాండులకు రెండు రంగాలలోనూ అట్టే తెలియలేదనే చెప్పాలి.



దాసుగారి సంగీత ప్రజ్ఞ మీద ఇంకా సరైన పరిశోధన జరగలేదనే చెప్పాలి. మహనీయులు బాలమురళీకృష్ణ గారి వంటివారు పూనుకొంటే తెలియవలసినదే తప్ప సాధారణ పాండిత్యానికి వారి 'మెరుపులు' అందవు.

కీ.శే. పట్రాయని సీతారామశాస్త్రిగారు విజయనగరం సంగీత కళాశాలలో పనిచేసినవారని ముందే ప్రస్తావించారు. వారి కుమారుడే పట్రాయని సంగీతరావుగారు (ఘంటసాల వేంకటేశ్వర రావు గారి హోమ్మోనిస్టుగా జగద్విదితులు). వారు దాసు గారి సంగీతం మీద చాలా అద్భుతమైన అభిప్రాయాలు చెప్పారు.

“శాస్త్రీయ సంగీతం అంటే త్యాగరాజ కీర్తనలే అన్న అభిప్రాయం ఉన్న కాలం అది ... ఈ కీర్తనల కంటే భిన్నమైన ఇతర సంగీత రచనలయెడ చిన్న చూపు ప్రారంభమయింది. ఈ పరిస్థితులలో దాసుగారి అవతరణ జరిగింది ... సంగీత సాహిత్యములలోనే గాక బహు భాషా పాండిత్యం, మధుర వచో నైపుణ్యం, విశిష్టమైన లోకజ్ఞత, నిరంతర భావ స్వాతంత్ర్యం గల దాసుగారి ప్రతిభ సంగీత సంప్రదాయ శైలి పరిధిలో ఇమడలేకపోయింది ... శ్రీ దాసుగారి ప్రతిభా వ్యుత్పత్తులకు అనుగుణ్యమైన కళా స్వరూపం అవసరమయింది. అదే వారి హరికథ” అన్న సంగీతరావుగారి మాటల్ని ఎంతో ఆలోచించి అర్థం చేసుకోవాలి.

ఎందుకో కర్ణాటక సంగీత విద్వాంసులు దాసుగారి బాణీని కూడా ఉదాసీన బుద్ధితో చూడటం ప్రారంభించారు. కాని దాసుగారు వీరిని చాలా నిర్లక్ష్యంతో ఆటపట్టించేవారు. సరిగమలు పారాయణ చేసే ప్రతి ఛాందసుడు, పండిత వేషం వేసుకొని ప్రదర్శించే కృత్రిమకళ దాసుగారికి చాలా వేడుకగా కనిపించేది. రసదృష్టి గాని, నవ్యత గాని లేని సంప్రదాయ సంగీత విద్వాంసుల్ని అపహాస్యం చేసేవారాయన.

చివరికి త్యాగరాజస్వామి మీద వారు చమత్కార బాణాలు వేసే వారంటే ఏం చెప్పగలం ! అంత స్వతంత్రుడాయన. ఎవరో ఒక సీసపద్యంలో దాసుగారిని స్తుతిస్తూ





భాషా పాండిత్యంలో అనంతుడని, నాట్యశాస్త్రంలో భరతుడని, సంగీతంలో త్యాగరాజంతటివాడని పొగిడారట. దాన్ని విని నవ్వుతూ “అవురా ! ఆరుమాసాలు సాము చేసి ఆడదాని మీద యుద్ధానికి పోయేడట. అలా ఉంది. ఇంతవాణ్ణి నన్ను పట్టుకొని రాను రాను త్యాగరాజుతో పోల్చేవేమిరా నా ఖర్మం!” అన్నారట దాసుగారు.

ఆయన ఆత్మవిశ్వాసం గొప్పది. త్యాగరాజు భక్త కవి. దాసుగారు రసికుడైన భక్తుడు. ఇద్దరికీ పోలిక ఒక ‘సంగీత’ రస తాత్పర్యంలోనే. కాని మార్గాలు వేరు. అది దాసుగారి మాటకు అర్థం.

సంగీతరావుగారు దాసుగారి ‘మట్ల’ను ఎలా పాడాలో కూడా మంచి నిర్దేశం చేశారు.

“ముఖ్యంగా మట్టులో వారు ఉద్దేశించిన విరుపులు అర్థం చేసుకొని మృందంగము మొదలయిన తాళ వాద్యముల అనుసరణ క్రమాన్ని ముందుగానే నిర్ణయించుకోవటం అవసరం. ‘మట్టు’లో ముఖ్యంగా నృత్యాన్ని మనస్సులో పెట్టుకొని అనేక నడకలు సమకూర్చబడి ఉన్నాయి. ఆయా కారణాల చేత గాయకులు దాసు గారి మట్టుని గానం చేయటంలో ఎంతో రసదృష్టిని పెంపొందించుకొనవలసి ఉంది.”

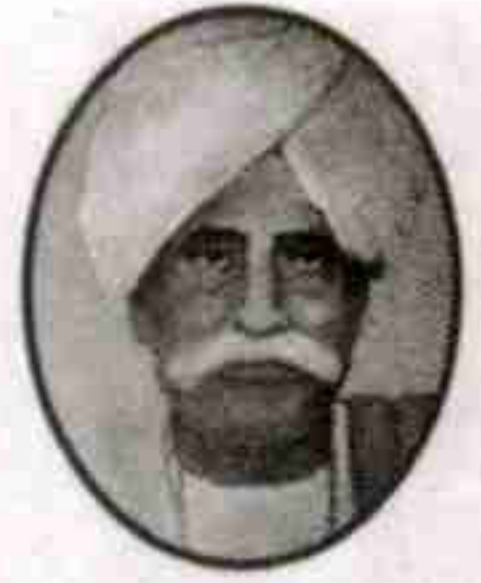
అలాంటి మట్టున్న ఉదాహరణలుగా సంగీతరావుగారు కొన్నిటిని చూపారు. రుక్మిణీ కళ్యాణంలోని ‘లేజవ్వనంబుపసందు’; సీతా కళ్యాణంలో ‘తపసి మిన్న నీ రాకచే ధన్యుడనైతి’; మార్కండేయలో ‘బాలచంద్ర యేల పాదంబు లిడవా !’; హరిశ్చంద్రలో ‘జాతి చెఱచె గాని నా నీతి చెఱుపగలదా విధి’; సావిత్రిలో ‘అవును నీవే నా నాధుడవు’; జానకీ శపథంలోని ‘ఏ యూరు ఎవ్వారి తనయులు’ మొదలైన మాటల్లో నృత్య ప్రాధాన్యం తెలిసి లయ మేళవించుకొని గాయకులు పాడాల్సి ఉంటుంది.

“దాసుగారి శిష్య పరంపరలో వారి వ్యక్తిత్వాన్ని అనుకరించినంతగా వారి కళా సంప్రదాయాన్ని సాధన చేస్తున్న వారలు అరుదు అయిపోయే”రని కూడా సంగీతరావు గారు వేదన వెలిబుచ్చారు. నిజమే ! వారి సంగీత సంప్రదాయాన్ని ప్రత్యేకంగా అధ్యయనం చేయాల్సిన అవసరం తప్పక ఉంది.

చివరగా ఒకమాట. వచనాన్ని రాగయుక్తంగా గానం చేయటాన్ని కూడా దాసుగారే ప్రారంభించారు. దాన్ని కూడా ఈవాళ మనం ప్రచారంలోకి తీసుకు



రావాల్సిన అవసరం ఉంది. దాసుగారు జీవించి ఉన్న కాలంలోనే వారి శిష్యులు ఆ పద్ధతిలో 72 మేళకర్తల రహస్యం తెలిసి, తాళ వైవిధ్యం ఎరిగి పాడలేకపోయారట. వారి వారి సంగీత జ్ఞానాన్ని బట్టి, గాత్ర సౌలభ్యాన్ని బట్టి, అభిరుచినిబట్టి, తగిన రాగతాళాలు ఏర్పరచుకొని పాఠం చేయండి అని వారే సెలవిచ్చారట. అంచేత వారి 'సంగీత సంప్రదాయం' మాత్రం వారితోనే దాదాపు ఆగిపోయింది.



వారి కృతులలో అత్యంత క్లిష్టమైన సంగీత ప్రబంధం 'దశవిధ రాగ నవతి కుసుమమంజరి'. దీనికి పీఠిక రాయమని పెద్ద పెద్ద సంగీత విద్వాంసులకు పంపితే మాచేత కాదన్నారు. దీన్ని బట్టి సంగీత ప్రపంచంలో దాసుగారికి 'ధ్రువనక్షత్ర' స్థానమని చెప్పవచ్చు (ఇందులో 180 రాగాలున్నాయి).

ఇంతకీ వారు కోరింది ఏమిటి ?

కం : పొందుగ నిన్నుంబాడుట । కుందప్ప మఱెట్టి వృత్తిగల్పింపకు న

న్నుందయతో నారాయణ । కందలితానంద మూల కంద ముకుందా!  
చివరికి ఇలా ఆశించారు.

“మచ్చికన్నన్ను నీ ముచ్చటల్ పాడనీ ! లేనిచో మనికి చాలింపనిమ్ము”

నీ గుణగానం చేసేదాకా నే బ్రతికి ఉండాలి. తరువాత ఉండాల్సిన అవసరం లేదు అన్న ఆదిభట్ట వారిలో పోతన, త్యాగయ్యలు ఇద్దరూ ఉన్నారు.

రాజమండ్రిలో ఒకసారి నాలుగు సాహిత్యాంశాలలో, నాలుగు సంగీతాంశాలలో 'విచిత్రాష్టావధానం' చేసిన వీరి సాహిత్య సంగీత ప్రజ్ఞల్ని ఎలా మదింపు వేయగలం !

వారిది నా ఓజస్వ్యతో దర్శనీయమైన ప్రజ్ఞ.





## 8. దాసుగారి శిష్యవాత్సల్యం

సాధారణంగా మహా వ్యక్తుల శిష్యులు ఎప్పుడూ అంతవారు కాలేరు. కాని చిత్రంగా దాసుగారికి ఆయన బ్రతికి ఉన్నపుడే ఎంతోమంది శిష్యులు, ప్రశిష్యులు తయారయ్యారు. దాసుగారికి పరమేశ్వరుడే గురువయినా ఆయన మాత్రం హరికథా పితామహుడుగా 'జగద్గురు' స్థానాన్ని పొందాడు.

దాసు నారాయణునకు నీతండు; వీని

దాసులెల్లెడ గల హరిదాసులెల్ల

రొక్క హరిదాసులే గాదు నిక్కమితని

యెడల నాదృతిలేని వాడెవడుపుడమి - అని తిరుపతి వేంకట కవులు కీర్తించారు. సాహిత్యంలో చెళ్ళపిళ్ళ వెంకట శాస్త్రి గారి శిష్యులనిపించుకోవటం, హరికథా గానంలో ఆదిభట్ట వారి శిష్యుడనిపించుకోవటం ఒక అధికార ముద్రగా మారిపోయింది.

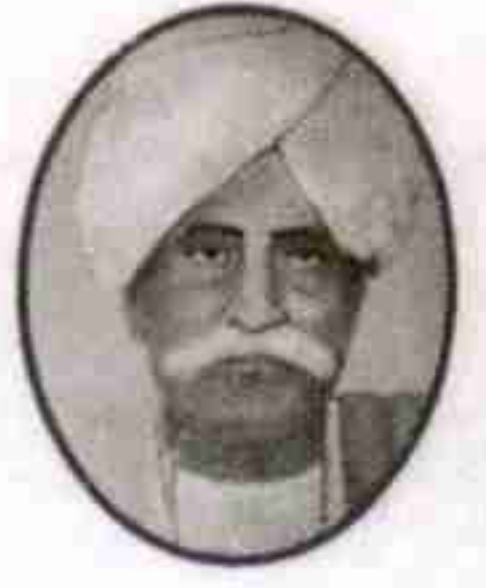
కాని దాసుగారి శిష్యులనిపించుకోవటమూ అంత సులువైన పని కాదు. దాసుగారికి ముప్పై సంవత్సరాల వయస్సున్నపుడే పప్పు అయ్యవారు అనే గాయక శిఖామణి 'ప్రహ్లాద చరిత్ర' హరికథను వారి వద్దే అభ్యసించారు. అప్పటినుంచి దాసుగారి వద్ద ఎంతో మంది కథా కథన విద్యను నేర్చుకున్నారు. కాని ఎవరికీ దాసుగారి బాణీ పూర్తిగా అలవడ్డదికాదు. ఒక పది పండ్రెండు మంది దాకా ఆ 'చండామార్కు'ల వంటి ఆ గురువు వద్ద హరికథా రహస్యాల్ని పట్టుకోగలిగారు.

వాజపేయ యాజుల సుబ్బయ్య గారు అలాంటి శిష్యులలో ప్రథములు. దాసుగారి సంగీత సాహిత్యాలు ఒంట బట్టించుకొని కొంతవరకు కృతకృత్యులై దాసుగారి గౌరవార్థం 1921లో నందిగామలో ఏర్పాటు చేసిన 'రుక్మిణీ కల్యాణము' హరికథ పోటీలో వారే ప్రథమ బహుమతి పొందారు. నేమాని వరహోలుదాసు, రావికంటి జగన్నాథ దాసు, చిట్టిమళ్ళ రంగయ్యదాసు, సుబ్బయ్యగారు, గుడిపాటి శ్రీరామమూర్తి, పెంటపాడు సుబ్బయ్య, పుచ్చల భ్రమరదాసు వీరంతా దాసుగారి వారసులే.

దాసుగారి చేత పుత్ర వాత్సల్యాన్ని అనుభవించిన అదృష్టవంతులు నేతి లక్ష్మీ



నారాయణ శర్మ భాగవతులు. వీరు సుబ్బయ్యగారు దాసుగారి వెంట ఇంటినుండి కళాశాలకు వెళ్ళే మార్గ మధ్యంలో కూడా రామాయణ కథాగానం చేస్తూ గురుశుశ్రూష చేసినవారు. వీరిరువురికీ 'రామాయణ సోదరులు' అని కుశలవుల్లాగా పేరు అబ్బింది.



దాసుగారు నేతి వారినే తన వారసుడని సనదు వ్రాసి ఇచ్చారు. అలా వారి శిష్యుల ద్వారా ఇప్పటికీ 'నారాయణ దాస' శిష్య పరంపర విజయవాడ కేంద్రంగా కొనసాగుతుంది. శ్రీ ములుకుట్ల సదాశివశాస్త్రి, అంబటిపూడి శివరామకృష్ణ కుప్పా వీర రాఘవయ్య, కావూరి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి, కరెడ్ల సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి, వెంపటి సుబ్బ నారాయణ భాగవతులు ఈ సంప్రదాయంలో నుంచి వచ్చినవారే.

సుప్రసిద్ధ హరికథా వాగ్గేయకారులైన పెద్దింటి సూర్య నారాయణ దీక్షితులు, పరమ సుబ్రహ్మణ్య భాగవతులు కూడా ఆదిభట్ట వారిని గురువుగానే స్వీకరించారు. చొప్పల్లె సూర్యనారాయణ భాగవతులు, పాతూరి మధుసూదనరావు గార్లు దాసుగారి శిష్యమాత్రులే.

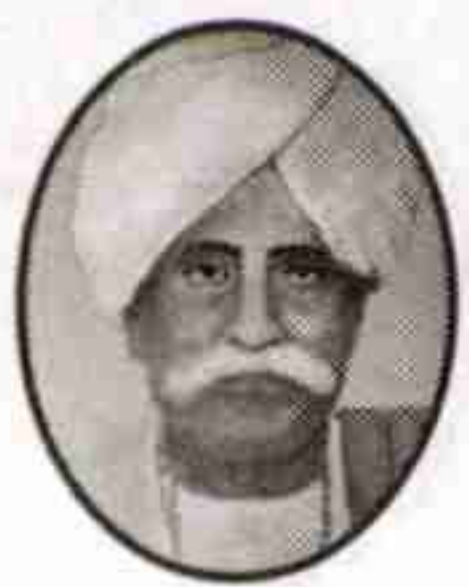
దాసుగారి వంశంలో వారి అన్న కుమారుడు శ్రీ ఆదిభట్ల లక్ష్మీనరసింహం గారు కూడా దాసుగారి ఫక్కిలో కథలు చెప్పేవారు. పసుమర్తి కృష్ణమూర్తిగారు, అమ్మల విశ్వనాథ భాగవతులు కూడా దాసుగారిని గురుపీఠం గానే గౌరవించారు.

కూచిభొట్ల కోటేశ్వరరావు, సామవేదం కోటేశ్వరరావు, యాళ్ళబడి తాతారావు, దోర చినబాబు, సాలూరి సరోజిని, గీతాదేవి, కె. ఇందిరాబాల, బుర్రా శివరామ కృష్ణశర్మ, అక్కిపెద్ది శ్రీరామ శర్మల మొదలు కోట సచ్చిదానంద శాస్త్రి, విన్నకోట రామకుమారి, ధూళిపాళ శివరామకృష్ణ శర్మల దాకా ఈనాటి సింహాచలశాస్త్రి, జయంతి సావిత్రిల దాకా అందరూ ఆయన శిష్య పరమాణువులే.

రాయలసీమలో, తెలంగాణలో కూడా దాసుగారి సంప్రదాయాను యాయులు చాలామంది ఉన్నారు. ఉదాహరణకు రాయలసీమలో కథాగానం చేస్తూ ఉండిన మా తండ్రిగారు జానకీశపథం, ప్రహ్లాద చరిత్రల్లో దాసుగారు రచించిన కీర్తనల్ని, పద్యాల్ని వాడుకునేవారు. అంటే వారికి శిష్యులుగాని తెలుగు హరిదాసులీ భారతదేశంలోనే లేరని స్పష్టంగా చెప్పవచ్చు.

పరంపరగా ఇంతటి విశాలమైన శిష్య సముదాయ సంపద అందరికీ లభించదు. అందుకే వారి సంప్రదాయ చిహ్నాలు ఇంకా మనకు అందుతున్నాయి. సమర్థులైన సంగీత సాహిత్యవేత్తలు ఈ సంప్రదాయాన్ని సమగ్రంగా అందించే ప్రయత్నం ఈవాళ చేయాల్సి ఉంది.





ఆయన 'శిష్యవాత్సల్యంబు చెలువు దీర్చిన మూర్తి', "ఒరే ! నేనింకా బ్రతికి ఉన్నాను. నాదగ్గరకొచ్చి తెలుసుకోరేమిరా ! వెరివాళ్ళు" అనేవారట ఆయన. శిష్యులకు భోజనం పెట్టి ఆదరించి చదువు చెప్పిన ఆదర్శ గురువు వారు. ఆ సంప్రదాయాన్ని చెడగొట్టకుండా కాపాడుకోవాల్సిన బాధ్యత మనందరిదీ.

అలాంటి దాసుగారి సంప్రదాయం రాను రాను ఏమయిందో ఆచార్య ఎస్.వి. జోగారావుగారు ఇలా అంటున్నారు :

"ఏ మహోన్నతాదర్శములతో వారీ హరికథను రూపొందించిరో పిదప కాలమున ఆయా దర్శనములును లేవు. ఆప్రజ్ఞలునూ లేవు. రచ్చ సావిడియందును, దేవుని కొలువున్న సరస్వతి పరిషత్తు, చాక్షుష క్రతువు, శ్రవఃపర్వము కావలసిన హరికథ నేడు కోవెల నడుమ దేవర సన్నిధిని బూతుల బుంగయు, తైతక్కల మేళము, వినోద కాలక్షేపము మాత్రమునైపోవలసి వచ్చినది."

దాసుగారు అన్యకులస్థలకు కూడా కథలు చెప్పారు. చిట్టిమళ్ళ రంగయ్య, అసిరయ్య, బకరదాసు, అప్పలస్వామి వీరెవరూ బ్రాహ్మణులు కారు. కాని ఆయనకు మాత్రం పుత్రతుల్యులే. వీరిదగ్గర సంగీతం 'పట్లు' నేర్చుకొన్న సాని కన్నెలను ఆయన పుత్రికల్లాగానే భావించారని జీవిత చరిత్రను బట్టి తెలుస్తుంది.

ఆయన ఒక మార్కెట్ 'యోగి' వంటివారు. హరికథలకు బిడియముండరాదని విజయనగరం వీధుల్లో నడుస్తూ, నడుమ ఆగి శిష్యులకు అక్కడే నృత్యగీతాలు నేర్పించేవారు. గంటస్తంభం దగ్గర ఏ పారితోషికమూ ఆశించకుండా కథాగానం చేసిన వారాయన.

వీరి శిష్యుల్లో 'కరూరుదాసు'గా పేరు పొందిన కరూరు కృష్ణదాసుగారు వీరికోసం మంచినీరు తీసుకురావడానికి కృష్ణాజలాల్లోకి వెళ్ళి మునిగిపోగా, మట్ట గోచీతో ఉండిన దాసుగారు కాళ్ళకు పావలు తొడుక్కోకుండా, చేతికర్రను దాపుగా పెట్టుకోకుండానే విజయవాడ వీధుల్లో ఆర్తితో 'కృష్ణా ! కృష్ణా' అని పరుగెత్తారట. అది వారి శిష్యవాత్సల్యం. 1944లో ఘంటసాల వేంకటేశ్వరరావుకు తన తంబూరా ఇచ్చి 'ఒరే! ఈ బొంగును భుజాన వేసుకొని దేశాన్ని దోచుకోపోరా' అన్నారట దాసుగారు. అది వారి ప్రశిష్యులపై వారి అభిమానం.





## లి. తెలుగు జాతి గర్వించదగ్గ మహావ్యక్తి

సర్వకళాప్రపూర్ణుడు, పూర్ణ పురుషుడు అయిన నారాయణ దాసు గారిని వరించని బిరుదులేదు. జరగని సన్మానం లేదు. వారి మిత్రులు ఆనాటి జమిందారులు, బ్రిటీష్ ఉద్యోగులు. సుప్రసిద్ధులైన గిడుగు, గురజాడలు వీరి బాల్యమిత్రులు.

ఆ రోజుల్లో హైకోర్టు జడ్జి పదవి నుండి విరమించిన H.R. Bard Swell అనే ఆయన దాసుగారికి పరమమిత్రుడు. ఆయన దాసుగారిని 'Shakesperean Scholar' అని పిలిచేవారు. 1923లో జిల్లా కలెక్టరు ఇంగ్లండులోని 'Empire Exhibition'కి ఆహ్వానించారు. అదివారు పొందిన గౌరవం. విశ్వకవి రవీంద్రుడు ఏదో ఒక సందర్భంలో 'end' అని చమత్కరించగా కాదు 'and' అని పై ఎత్తు వేయగల్గిన మేధావి దాసుగారు.

ఒక ప్రక్రియను సృష్టించటం మామూలు విషయం కాదు. అందులో సకల కళా సమాహారమైన హరికథను సృష్టించి, స్థిరీకరించి, గ్రంథస్థంచేసి, ప్రచారం చేసి శిష్యుగణాన్ని తయారుచేసి ఒక సద్గురు పీఠాన్ని స్థాపించుకొన్న మహావ్యక్తి దాసుగారు తప్ప మరెవ్వరూ లేరు.

ఆయన పేరును 'నాబేల్' బహుమతికి కూడా దొరగారు సిఫారస్ చేస్తానంటే దాసుగారు వద్దన్నారట. ఇలాంటివారినే త్యాగరాయ స్వామి 'ఎందరో మహానుభావులు' అని ప్రస్తుతించింది.

దాసుగారి ప్రతిభ భగవత్ స్వరూపం లాంటిది. ఆయన యదార్థ రామాయణంలో భగవత్ తత్వాన్ని గురించి చెప్పిన పద్యంలోనే వారిని స్మరిద్దాం. ఆ స్థాయిలోకి మరలా హరికథా సంగీత సాహిత్య సంప్రదాయాలను తీసుకువెళ్ళే ప్రయత్నం చేద్దాం.





“వలయరేఖకు బోలి వశమె తెల్పంగను

ఆదిమధ్యాంతము లప్రమేయ

విల్ల జనంబులకీవె యధారంబు

తెక్కల కన్నింటి కొక్కటివలె

ధర్మమువైపె యెంతయు జోగుచుందువు

బరువు వంకన్ ద్రాసు ములు విధమున

పెరుగవు తరుగవు విభజింపబడవు శూ

న్యాంకమువలె నకలంక చరిత”

“పిన్నకుంబిన్న పెద్దకుంబెద్దనీవు

కొలతకందవు నిన్నెన్ననలవికాదు

చెలగు సరిబేసియై నీవు తలచినంత

భక్తమందార భవదూర పరమపురుష”

దాసుగారి తత్వజ్ఞత ఇది. భగవంతుడు వలయం లాంటివాడు. ఆది మధ్యాంతాలు చెప్పలేము. ‘ఒకటి’ లాంటివారు. అన్నింటికీ ఆధారం. త్రాసుముల్లు లాగా ధర్మం వైపే మొగ్గి ఉంటాడు. ‘సున్నా’ లాగా పెరగడు. తరగడు. గుణకార భాగాహారాలకు అందడు. అణువులకు అణువు. మహత్తులకు మహత్తు. “నీవు ఏ ప్రమాణానికీ అందవు. నిన్ను కొలవలేము. సరి నువ్వే. బేసీ నువ్వే.”

నిజానికి కళాప్రపూర్ణుడయిన దాసుగారికి ఈ విశేషణాలు చక్కగా సరిపోతాయి. వారు భావించి ప్రచారం చేసిన ‘అద్వైతం’ కూడా ఇదే. ఆ మహావ్యక్తి ‘తెలుగువాడు’ కావటం మన జాతి అదృష్టం.





## అనుబంధం 1

### దాసుగారి జీవితంలో ప్రధాన ఘట్టాలు

31-8-1862	రక్తాక్షి శ్రావణ బహుళ చతుర్దశి జననం
1869	భాగవత గ్రంథ బహుమానం
1874	సంగీతం నేర్చుకోవడానికి బొబ్బిలి ప్రయాణం
1875	తల్లిదండ్రులతో కాలినడకన జగన్నాథ యాత్ర
1877	పితృవియోగం
1880	విజయనగరంలో ఆంగ్ల పాఠశాలలో ప్రవేశించడం
1883	విజయనగరం వేణుగోపాలస్వామి వారి ఆలయంలో 'ద్రువచరిత్ర' - ప్రథమ హరికథాగానం
1884 - 85	ఒరిస్సాలో హరికథా యాత్ర - ఛత్రపురంలో ఒక్క రాత్రిలో 'అంబరీష చరిత్ర' రచన - మరునాడు ఉదయం ప్రదర్శన - 'లోకనాథం'లో తొలి సంగీత సాహిత్య అష్టావధానం
1886	మెట్రిక్యులేషన్ పరీక్షలో ఉత్తీర్ణత - 'గజేంద్ర మోక్షణ' రచన - వివాహం - వీణావాదనాభ్యాస ప్రారంభం
1886 - 88	విశాఖపట్టణంలో FA చదువు - 2 సంవత్సరాలలో 80 హరికథలు
1888 - 89	'బాటసారి' కావ్యరచన - కాకినాడ నాటక సమాజం వారికి కాళిదాసు 'విక్రమోర్వశీయం' రూపక ప్రదర్శనలో శిక్షణ-రాజపాత్ర ధారణ - బందరులో సంగీత సాహిత్య అష్టావధానాలు.
1890	దంభపుర ప్రహసనరచన - 'సారంగధర' నాటక రచన గంజాం మండల పర్యటన - కథాగానాలు
1891	మార్కండేయ చరిత్ర రచన





- 1893 స్వీయ చరిత్ర రచన - మదరాసులో పనప్పాకం ఆనందా  
చార్యుల వారి నివాసంలో కథాగానం; 25-8-94న  
బెంగళూరులో మైసూరు మహారాజావారి ముందు  
కథాగానము సంగీత కాలక్షేపం
- 1893 మైసూరులో దసరా దర్బారులో ఘన సన్మానం - ఆనంద  
గజపతి గారి ఆదరణ - సత్యవ్రతి, సూర్యనారాయణ  
శతకాల రచన; తిరుపతి వేంకట కవుల మెచ్చుకోలు  
(ఖాసింకోట)
- 1898 ప్రహ్లాద చరిత్ర రచన (ఈ మధ్యలో రుక్మిణీ కల్యాణ;  
హరిశ్చంద్ర చరిత్ర, శ్రీకృష్ణ జననం రచించారు)
- 1900 - 01 ఉర్దూ, పార్సీ, అరబ్బీ భాషల అభ్యాసం
- 1902 భీష్మచరిత్ర, సావిత్రి చరిత్రం - కథల రచన
- 1903 'సావిత్రిమ్మ' (పుత్రిక) జననం - ఏకైక సంతానం
- 1904 బెంగళూరులో దాక్షిణాత్యగాయక సభలో 'రుక్మిణీ  
కల్యాణ' కథాగానం - కాకినాడ సరస్వతీ  
గానసభా స్థాపనం.  
(1904 - 42 మధ్య ఇక్కడ దాసు గారి హరికథలతోనే  
సభలు ప్రారంభమయ్యేవి)
- 1905 మాతృ వియోగం
- 1908 ముకుంద, శివ శతక, మృత్యుంజయాష్టక రచన
- 1910 'తారకం' (సంస్కృత ప్రబంధ రచన) - జర్మన్ ప్రొఫెసర్  
గిల్డ్ర్ శ్లాఘించిన రచన.
- 1911 - 12 రాజమండ్రిలో వీరేశలింగంగారిచేత నవరత్న భుజకీర్తి  
ప్రదాన సన్మానం.
- 1912 - 13 విజయనగరంలో రీవారాణి గారి సన్మానం



1913

కాశీయాత్ర - అలహాబాదులో జానకీబాయి మెప్పు  
పొందటం - కలకత్తాలో సంస్కృత, ఆంగ్ల, హిందీ  
భాషలలో శ్రీకృష్ణ జననం హరికథా గానం - విశ్వకవి  
రవీంద్రుని ప్రశంస



1914

వీణవాదన ప్రజ్ఞకు బందరులో చల్లపల్లి జమిందారుల  
గండపెండేర సన్మానం - 'కాశీ శతక' రచన (1908 -1914)  
నూజివీడులో గజారోహణ, నందిగామలో బ్రహ్మరథ  
సన్మానం - 'పంచతాళ' ప్రజ్ఞా ప్రదర్శన -  
సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్ వీరఘంటా వలయాన్ని విప్పించి పంచ  
ముఖీ పరమేశ్వరుడన్న బిరుదు పొందడం

1915

భార్యా వియోగం - 'యధార్థ రామాయణ' రచన

1919

విజయనగరంలో విజయరామ గజపతి సంగీత పాఠశాల  
'ప్రిన్సిపాలు' పదవిని పొందడం

1921

'రామచంద్ర శతక' రచన

1922

'నవరస తరంగిణి' ప్రచురణ - పసుమర్తి కృష్ణమూర్తి గారి  
'పార్వతీ కల్యాణం' యక్షగాన కృతిపతిత్వం.

1923

కాకినాడ కాంగ్రెస్ మహాసభలో కథాగానం - సరోజినీదేవి  
ప్రశంసలు పొందడం

30-8-1924

విజయనగరంలో షష్టిపూర్తి మహోత్సవం (1924 - 27  
నడుమ 'విష్ణు సహస్రనామ' స్తోత్రాన్ని 'వెన్నుని వేయి పేర్ల  
వినకరి'గా అచ్చ తెనుగులోకి అనువదించారు)

1927

మదరాసు అఖిల భారత సంగీత పరిషత్ ప్రారంభోత్సవ  
సభలో స్వరచితాలైన 'స్వరాక్షర' కృతుల్ని పాడి ఆచార్య  
పి. సాంబమూర్తి గారి ప్రశంసలు పొందడం

1928

మదరాసులో చాలాచోట్ల కథాగానం. 'ఆంధ్ర దేశ  
భూషణం' గా ప్రశస్తి పొందటం.





1929 విజయనగరంలో నవగ్రహ 'ఆలయ ప్రతిష్ఠ' చేయడం -  
'మేలుబంతి', 'మొక్కుబడి' రచనలు.

1930 వేల్పువంద, హరికథామృతం ప్రచురణ. 'గౌరప్ప పెండ్లి' రచన.

1931 గుంటూరులో జరిగిన సప్తమ అఖిలాంధ్ర గాయక మహాసభకు అధ్యక్షత-అలకనారాయణ గజపతి ప్రభువుతో నీలగిరి ప్రయాణం - అక్కడ సంస్థానాధీశుల సమక్షంలో కథాగానం / సంగీతం.

1932 11-2-32న 'కొత్తపేట'లో హరికథా భవనానికి శంకుస్థాపన - 'ఉమర్ కైయాము' రచన ప్రచురణ

1933 విశాఖలో ప్రభల లక్ష్మీ నరసింహం గారి చేత సన్మానం రాజా విక్రమ దేవమ్మ గారి చేత 'సంగీత సాహిత్య సార్వభౌమ', భారతీ తీర్థ సంస్థ చేత 'ఆట పాటల మేటి' బిరుదులు పొందడం. 8-2-33న విశాఖ సభలో 'శృంగార సర్వజ్ఞ' బిరుదు పొందడం. 9-11-33న తునిలో బ్రహ్మరథ సన్మానం.

1936 సంగీత కళాశాల అధ్యక్ష పదవీ విరమణం-హైదరాబాదులో ఆంధ్ర మిత్ర మండలి సన్మానం.

19-5-1937 ఇల్లెందుపుర వాస్తవ్యుల పండిత సన్మానం

1938 శిష్యులతో రామేశ్వర యాత్ర. పుదుక్కోట, తిరుచానూరు దర్బారులలో సన్మానాలు - కన్యాకుమారి దర్శనం - 'దశవిధ రాగ నవతి కుసుమమంజరి' రచన - చెన్నపురి ఆంధ్ర మహాసభ సన్మానం.

1939 చార్డ్వెల్ దొర 'నాబేల్' బహుమతి కోసం ప్రోత్సహించడం (దాసుగారికి దానిపై మోజులేదు)

10-4-39 మదరాసులో చివరి సన్మానం



1939 - 1943

‘సీమపల్కువహి’ - అచ్చ తెనుగు నిఘంటు  
నిర్మాణం - ఆయుర్వేద పరిశోధనం -  
‘మన్నిమిన్కు’, ‘జగజ్జ్యోతి’ రచనలు.



7 - 5 - 1943

విజయనగరంలో ఆంధ్ర కళాపరిషత్ ప్రారంభోత్సవ  
సభకు అధ్యక్షత

1943 - 45

‘తల్లివిన్ని’ (లలితా సహస్రనామములకు అచ్చ తెనుగు  
రచన)

2-1-1945

మనుమని మశూచిని తాను గ్రహించి భీష్మపితామహుని  
వలె నిశ్చింతగా పరమపద ప్రాప్తి నందారు.

అచ్చ



## అనుబంధం 2

### దాసుగారి గ్రంథాల పట్టిక

#### హరికథలు

1. అంబరీష చరిత్రము (1884)
2. గజేంద్ర మోక్షణము (1856)
3. గోవర్ధనోద్ధారము (గిరికథ)
4. గౌరప్ప పెండ్లి (అచ్చ తెలుగు)
5. జానకీ శపథము
6. ధ్రువ చరిత్ర (1883)
7. ప్రహ్లాద చరిత్రము (1898)
8. భీష్మ చరిత్రము (1902)
9. మార్కండేయ చరిత్ర (1891)
10. యదార్థ రామాయణము (1915)
11. రుక్మిణీ కల్యాణము  
(1898కి ముందు)
12. సావిత్రి చరిత్రము (1902)
13. హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము  
(1898కి ముందు)
14. శ్రీహరి కథామృతము

#### అచ్చ తెలుగు కృతులు

1. అచ్చ తెలుగు పలుకుబడి (లఘుకృతి 1929)
2. ఉమర్ఖయ్యాము రుబాయితు (అనువాదము)
3. గౌరప్ప పెండ్లి
4. తల్లివిన్ని (లలితా సహస్ర నామానువాదం)
5. నవరస తరంగిణి (కాళిదాస శ్లోకాలకు షేక్స్పియర్ నాటక పద్యాలకు దేశ్యాంధ్రానువాదం)
6. నూలుగంటి (ఈసపు నీతికథలు 100)
7. మన్నిమిన్కు (ఆయుర్వేదం)
8. మొక్కుబడి (300 ఋక్కులు)
9. వెన్నుని వేయిపేర్ల వినకరి (విష్ణు సహస్ర నామాల అనువాదం)
10. వేల్పుమాట (భగవద్గీత)
11. వేల్పువంద (సింహాచల నృసింహుని మీద శతకం)
12. సీమపలుకువహి (అచ్చ తెలుగు నిఘంటువు)



## ప్రబంధములు

1. బాటసారి (విశ్వవిద్యాలయ పరీక్షలలో పఠనీయ కావ్యంగా పేరు పొందింది) (1888)



2. మేలుబంతి (చాటు ప్రబంధం)

3. తారకమ్ (అపురూపమైన సంస్కృత ప్రబంధం)

4. రామచంద్ర శతకమ్ (సంస్కృతం)

5. సత్యవ్రతి శతకము (ఆనంద గజపతి మహారాజుపైన)

6. సూర్యనారాయణ శతకము (దాసుగారి అసలు పేరు ఇదే. అరసవిల్లి సూర్యనారాయణ స్వామి మీద చెప్పిన శతకం)

7. వేల్పువంద

## రూపకములు

1. దంభపుర ప్రహసనము (హాస్యరచన - సమకాలిక జీవితం 1890)

2. సారంగధర నాటకము (ప్రాచ్య పాశ్చాత్య నాటకాల పోకడలు కల్గినది 1890)

## గద్యకృతులు

1. జగజ్జ్యోతి (అష్టాదశ విద్యా ప్రకాశిక 1939 - 43)

2. నా యెఱుక (స్వీయచరిత్ర - మొదటి 30 సంవత్సరాల దాసుగారి జీవితం)

3. నూలుగంటి

## అనువాద కృతులు

1. ఉమర్ఖయాము రుబాయిత్ (పాఠశీక మూలం, ఫిట్జ్జెరాల్డు ఆంగ్లానువాదం - తోడుగా దాసుగారి సంస్కృతాంధ్రానువాదాలు)

2. నవసర తరంగిణి (కాళిదాసు, షేక్స్పియర్ నాటకాలలో ఘట్టాలను స్వీకరించి పద్య వచనాలలో అనువాదం చేసిన రచనలు)

(ఝుక్ సంగ్రహాదుల్ని 'అచ్చ తెలుగు' కింద చెప్పాను)





## సంస్కృత కృతులు

1. కాశీ శతకమ్ (కాశీయాత్ర వర్ణన (1913 - 14)
2. చాతుర్వర్ణ్య సాధనమ్ (పురుషార్థాల మీది రచన అలభ్యం 1930 ప్రాంతం)
3. తారకమ్ (కల్పిత కథ - విశిష్ట రచన. విదేశీయులైన గెల్డ్సన్ దీనిని మిక్కిలిగా ప్రశంసించాడు)
4. దశవిధ రాగ నవతి కుసుమమంజరి (1938 - కన్యాకుమారిలో అమ్మవారిని దర్శించిన తరువాత చేసిన ప్రౌఢ రాగ తాళ ప్రబంధం - పరమాద్భుత రచన)
5. మృత్యుంజయాష్టకం (8 శ్లోకాలతో శివుని వర్ణన)
6. రామచంద్ర శతకం (భుజంగ ప్రయాత రచన - శ్రీరాముని మీద)
7. శ్రీ హరికథామృతం (శ్రీకృష్ణ జననం, పితృబంధ విమోచనము, ధర్మ సంస్థాపనము అను మూడు హరికథల సంపుటి - మొదటి కథను విని రవీంద్రుడు పులకించి పోయాడని విశ్రుతి.

## ఇంకా లభించని వారి కృతులు

- |                          |                             |
|--------------------------|-----------------------------|
| 1. కాళీయ మర్దనము         | 2. కంసవధ                    |
| 3. పారిజాతాపహరణము        | 4. ధ్రువచరిత్ర              |
| 5. తర్క సంగ్రహము         | 6. గోవర్ధనోద్ధారము          |
| 7. బాల రామాయణ కీర్తన     | 8. మృత్యుంజయాష్టకం          |
| 9. వ్యాకరణ సంగ్రహం       | 10. సీమపల్కువహి (రెండవభాగం) |
| 11. అచ్చ తెలుగు నిఘంటువు |                             |





## సంప్రదించిన రచనలు

1. మరువాడ వెంకట చయనులు
  2. జోగారావు, ఎస్.వి. (సం)
  3. దొణప్ప, తూమాటి
  4. కర్రా ఈశ్వరరావు (సం)
  5. కర్రా ఈశ్వరరావు (సం)
  6. బ్రహ్మానంద హెచ్.యస్.
  7. బ్రహ్మానంద హెచ్.యస్.
  8. బ్రహ్మానంద హెచ్.యస్.
  9. బ్రహ్మానంద హెచ్.యస్. (సం)
  10. బ్రహ్మానంద హెచ్.యస్.
- ‘నారాయణదాస జీవిత చరిత్ర (1959)  
‘శ్రీ ఆదిభట్ట నారాయణదాస సారస్వత  
నీరాజనము” (1972)  
‘తెలుగు హరికథా సర్వస్వము’ (1978)  
‘శ్రీ నారాయణ దాస జయంతి’  
(ప్రసంగాల సంపుటి) (1982)  
‘శ్రీమద్రామాయణ హరికథా యజ్ఞం  
(వ్యాససంపుటి) (2009)  
'Harikatha as a popular Art'  
Essays (ed) Prof. G. Nagaiah  
'Southern Folk Art forms'  
S.V. University (1992)  
‘తెలుగు హరికథా వైశిష్ట్యం’, ప్రపంచ  
నాల్గవ తెలుగు మహాసభల ప్రత్యేక  
సంచిక (2012)  
‘సాహిత్య ప్రక్రియగా హరికథ’  
(మూసీ ప్రక్రియల విశేష సంచిక  
ముద్రణలో 2013)  
‘శ్రీమద్రామాయణ కథామంజరి’  
(90 హరికథల సంకలనం)  
ముద్రణలో 2013  
హరికథా సంప్రదాయం : ధర్మ ప్రబోధం  
(ఆదిభట్ట నారాయణదాసు గారి  
భావనలు)  
(తి.తి.దే. ముద్రణలో 2013)









## రచయిత పరిచయం



**ఆచార్య హెచ్.ఎస్. బ్రహ్మనంద** (జననం 10-9-1950)

శ్రీకృష్ణదేవరాయ విశ్వవిద్యాలయంలో 1976-2010 మధ్య తెలుగుశాఖలో ఆచార్యులుగా , 1999 - 2004 మధ్య తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానాల వారి హిందూ ధర్మప్రచార పరిషత్ కార్యదర్శిగా సేవలందించారు.

వీరి పితృపాదులు రాయలసీమలో హరికథా సంప్రదాయ

పరిరక్షకులైన మహనీయులు కీ.శే. బూరవల్లి హెబ్బాణి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి భాగవతులు. 1989 నుంచి దేశంలోని భిన్న రాష్ట్రాలలో దాదాపు 2000 హరికథాగానాలు చేశారు. హరికథాప్రక్రియల మీద పరిశోధన కూడా చేశారు. ఆదిభట్ట వారి సంగీత సాహిత్య బహుముఖ ప్రజ్ఞపై సాధికారికత సాధించారు. తెలుగు సంస్కృత భాషా సాహిత్యాల మీదనే కాకుండా భారతీయ ఆలంకారిక సంప్రదాయం మీద, పాశ్చాత్య భాషా విజ్ఞాన సంప్రదాయాలమీద ఆంధ్ర, ఆంగ్ల భాషలలో మౌలికమైన పరిశోధన చేసి ప్రత్యేకంగా బంజార, ఎరుకల జనజాతుల భాషాసాహిత్యాలపైన కృషి చేశారు, చేయించారు. ఘంటసాల వెంకటేశ్వర రావు గారి మీద, 'బహుదూరపు బాటసారి', అనేపేరుతో వీరు రచించిన గ్రంథం సంగీత సాహిత్య ప్రియులకు ప్రీతిపాత్రమైనది. వీరి పర్యవేక్షణలో 38 పరిశోధన డిగ్రీలు విద్యార్థులు పొందారు. వీరు 25 గ్రంథాలను, 400 పరిశోధన వ్యాసాలను ముద్రించారు. సాందీపుని విశ్వవిద్యాలయం వారు 'వేదాంగ' పురస్కారంతో వీరిని గౌరవించారు. రాష్ట్ర, జాతీయ స్థాయిలలో ఎన్నో అవార్డులు పొందారు.

ప్రస్తుతం యూనివర్సిటీ గ్రాంట్స్ కమిషన్ వారి నియామకంపై 'ఎమిరిటస్ ఫెలో' గా రాయలసీమ హరికథకులపై మరాఠీ, తమిళ, కన్నడ శైలుల ప్రభావం మీద పనిచేస్తున్నారు. హిందూ ధర్మ ప్రచార పరిషత్ వారికి సలహాసభ్యుడుగా ధార్మిక కార్యక్రమాలలో సహకారం అందిస్తున్నారు. వాల్మీకి రామాయణం మీద వీరి వంశీకులు రచించిన 90 హరికథలను పరిష్కరించి ముద్రిస్తున్నారు. ఆధునిక శైలిలో స్వయంగా గానం చేసి సి.డి.లుగా విడుదల చేసే ప్రయత్నంలో ఉన్నారు.





హరికథాపితామహుడు ఆదిభట్ల నారాయణదాసు గారు



జననం : 31-8-1862

అస్తమయం : 2-1-1945



# Check List

Book Number	MB01R400	Date	27/12/21
Front Cover	yes	Back Cover	yes
Blank Pages	CD, 78		
Missing Pages	NO		
Prepared By	lakshmi	Cutting By	lakshmi
Scanned By	Anurutha	Pages	83